

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย

ทิศทางการพัฒนาการศึกษาโรงเรียนรัฐบาลท่ามกลางสถานการณ์
ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ : ศึกษาผ่านสายตาคูมลาญมุสลิม

โดย

นางสาวกীরติกานต์ บุญฤทธิ์

๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๗

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย

ทิศทางการพัฒนาการศึกษาโรงเรียนรัฐบาลท่ามกลางสถานการณ์
ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ : ศึกษาผ่านสายตาคูมลาญมุสลิม

ผู้วิจัย

นางสาวกิริติกานต์ บุญฤทธิ์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

ชุดโครงการวิจัย “มาเลเซีย: นัยที่สำคัญต่อไทย” รุ่นที่ ๔

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ฝ่ายนโยบายชาติและความสัมพันธ์ข้ามชาติ

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

โครงการวิจัย “ทิศทางการพัฒนาการศึกษาโรงเรียนรัฐบาลท่ามกลางสถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ : ศึกษาผ่านสายตาคูมลายูมุสลิม” เป็นความพยายามที่จะศึกษาสภาพการศึกษา ปัญหา และอุปสรรคต่อการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนรัฐบาลท่ามกลางสถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้จากทัศนะของครูมลายูมุสลิมและเพื่อได้รับทราบถึงทิศทางการพัฒนาการศึกษาของโรงเรียนรัฐบาลท่ามกลางสถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้จากทัศนะของครูมลายูมุสลิม ทั้งนี้เนื่องจากในห้วงเวลาที่เกิดสถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้รอบใหม่ (ปี ๒๕๕๗) นี้กลุ่มผู้ก่อความไม่สงบได้พุ่งเป้าการโจมตีมาที่บุคลากรทางการศึกษามากกว่าที่เคยเกิดขึ้นในอดีต ส่งผลให้เกิดความสูญเสียต่อชีวิตและทรัพย์สินอย่างประเมินค่ามิได้ ดังเห็นได้จากเหตุการณ์การเผาโรงเรียนหรือทำร้ายครูเพื่อให้หยุดการเรียนการสอนกลายเป็น “ยุทธศาสตร์” หนึ่งที่สำคัญของการแบ่งแยกดินแดน จึงพบว่าตลอดระยะเวลา ๙ ปีของสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ นับตั้งแต่เดือนมกราคม ๒๕๔๗ จนถึงปัจจุบัน (๒๕ ม.ค. ๒๕๕๖) พบว่าครูต้องสังเวยชีวิตไปแล้ว ๑๕๘ ราย บาดเจ็บ ๑๕๑ ราย และโรงเรียนถูกเผาไปแล้วไม่ต่ำกว่า ๑๐๐ ครั้ง (ทีมข่าวอิศรา, ๒๕๕๕)

การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาโรงเรียนรัฐบาลที่สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปัตตานี (สพป.) จำนวน ๑๐ โรงเรียนเพื่อใช้เป็นตัวแทนของโรงเรียนรัฐบาลในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เนื่องจากโรงเรียนรัฐบาลในจังหวัดปัตตานีมีสถิติการได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบมากที่สุด และเป็นจังหวัดที่ครูตกเป็นเป้าสังหารมากที่สุด โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการสังเกตการณ์ครูมลายูมุสลิมจำนวน ๒๐ คน ซึ่งแบ่งเป็นผู้บริหารโรงเรียนจำนวน ๕ คน และครูผู้สอนจำนวน ๒๐ คน ด้วยด้วยเชื่อว่าการทำความเข้าใจกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจริงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่ควรเป็นข้อมูลที่ได้มาจากส่วนกลางแต่เพียงด้านเดียว แต่ต้องเป็นข้อมูลที่มาจากมุมมองของคนในพื้นที่ ดังนั้นการเปิดรับความหลากหลายของแง่มุมและความคิดเห็นของครูมลายูมุสลิมซึ่งเป็น “คนใน” อาจได้รับทัศนะบางด้านที่แตกต่างจากการรับรู้ของคนทั่วไป ซึ่งเสี่ยงจาก “คนใน” อาจเป็นแง่มุมสำคัญที่นำไปสู่ความเข้าใจและเข้าถึงปัญหาที่ซับซ้อน อันเป็นการลดปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขของความรุนแรงที่เคยเกิดขึ้นกับบุคลากรทางการศึกษาและโรงเรียนอีกทางหนึ่ง อีกทั้งจะก่อเกิดประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาการศึกษาของพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ยั่งยืนต่อไป

ผลการศึกษาพบว่า การจัดการศึกษาของรัฐบาลในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่เป็นปัจจัยหนึ่งของการสร้างเงื่อนไขของการก่อความรุนแรงเรื่อยมา ดังเห็นได้จากการตอบโต้นโยบายด้านการศึกษาอย่างต่อเนื่องด้วยการเผาโรงเรียน ลอบทำร้ายครู ฯลฯ ปัญหาดังกล่าวนับเป็นปัญหาใหญ่ที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อประสิทธิภาพทางการศึกษา ส่งผลให้โรงเรียนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ต้องหยุดเรียนชั่วคราวถึงร้อยละ ๒๐-๓๐ ของเวลาเรียนทั้งหมด รัฐได้หันกลับมาทบทวนนโยบายการจัดการศึกษาในพื้นที่อย่างจริงจังมากกว่าครั้งใดใด โดยคำนึงถึงบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น โดยเฉพาะชาวมลายูมุสลิมซึ่งเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ในพื้นที่

จากการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลกล่าวได้ว่าครูมลายูมุสลิมและประชาชนต่างยอมรับว่าหลังเหตุการณ์ความไม่สงบในปี ๒๕๔๗ เป็นต้นมา โรงเรียนประสบปัญหาหลายประการ ประการสำคัญคือเรื่องปัญหาเรื่องความปลอดภัยของบุคลากรทางการศึกษา ปัญหาด้านเวลาเรียน และการขาดแคลนครูมืออาชีพ แต่เมื่อระยะเวลาผ่านล่วงมาจนทุกวันนี้ (ล่วงเข้าปีที่ ๑๐) โรงเรียนสามารถปรับตัวได้ในหลายๆด้าน จนสามารถจัดการเรียนการสอนได้ดีในระดับหนึ่ง และครูมีขวัญและกำลังใจดีขึ้น ในขณะนี้ยังพบว่าครูไทยพุทธในบางโรงเรียนเริ่มแต่งชุดข้าราชการในวันจันทร์ ถึง ๒๘ คน จากข้าราชการครูทั้งหมด ๓๓ คน ชี้ให้เห็นว่าครูไทยพุทธกลุ่มนี้มีขวัญและกำลังใจที่ดี มีความไว้วางใจชุมชนว่าชุมชนไม่เป็นภัยแก่ตนและสามารถปกป้องตนได้ จึงกล้าแต่งชุดที่ถือเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึงความเป็นบุคลากรของรัฐ

ด้านการสอนศาสนาอิสลามแบบเข้ม ที่ส่งเสริมทั้งการเรียนศาสนาควบคู่ไปกับภาษามลายูและภาษาอาหรับ (จากเดิม ๒ ชั่วโมงมาเป็น ๘-๑๐ ชั่วโมงต่อสัปดาห์) ในโรงเรียนรัฐบาลนั้นพบว่าหลายแห่งได้รับความช่วยเหลือจากมัสยิดและผู้นำทางศาสนา ในทัศนะของครูมลายูมุสลิมมองว่านโยบายต่างๆ ที่ดำเนินมานับว่าถูกทาง ทั้งนี้เพราะเป็นสิ่งที่คนในท้องถิ่นต้องการมาเนิ่นนาน ส่งผลให้ผู้ปกครองและชุมชนมองเห็นถึงความจริงใจในการแก้ปัญหา อีกทั้งยังมองว่าเป็นการให้เกิดจิตวิญญาณมุสลิมมากขึ้น จากการลงพื้นที่จึงพบว่าหลายโรงเรียนสามารถเรียกศรัทธาจากชุมชน ผู้ปกครองเกิดความไว้วางใจในการส่งบุตรหลานมาเรียน ทั้งนี้เพราะโรงเรียนรับฟังเสียงของผู้ปกครอง เช่น ผู้ปกครองเรียกร้องให้สอนดุอาอ์ (ขอพร) ให้นักเรียนชั้นอนุบาลตามอย่างโรงเรียนเอกชน ครูก็สามารถสนองความต้องการดังกล่าวได้ อีกทั้งนักเรียนสามารถปฏิบัติศาสนกิจได้อย่างถูกต้อง ในขณะที่หลายโรงเรียนไม่ได้มีความจริงใจในการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรอิสลามศึกษาอย่างจริงจัง จึงเป็นการทำลายความศรัทธาและความหวังของผู้ปกครอง จนในช่วงเวลาของการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลยังพบว่าผู้ปกครองในหลายโรงเรียน (บางโรงเรียนเป็นโรงเรียนดังระดับจังหวัด) รวมตัวกันเรียกร้องให้ทางโรงเรียนส่งเสริมการสอนอิสลามศึกษาอย่างจริงจัง โดยการจ้างครูที่จบศาสนาโดยตรงมาสอน

นอกจากนี้ยังพบว่าสถานการณ์ความไม่สงบบวกกับการที่ครูอิสลามศึกษาเข้ามามีบทบาทในโรงเรียนรัฐบาลมีส่วนสำคัญที่ช่วยให้โรงเรียนรัฐบาลปรับนโยบาย การเรียนการสอน และกิจกรรมที่สอดคล้องกับหลักการศาสนาอิสลามมากยิ่งขึ้น เช่น การเลิกถวายพวงมาลาของคณะครูมลายูมุสลิมในวันปิยมหาราช ยกเลิกการจัดงานวันครู ในขณะที่บางโรงเรียนจัดทุกกิจกรรมเช่นเดิมแต่ปรับเปลี่ยนรูปแบบของกิจกรรมโดยตัดส่วนที่ขัดต่อหลักศาสนาทิ้งไป หลายโรงเรียนได้สอนให้นักเรียนไหว้บุคคลเพื่อมารยาทอันดีในการเข้าสังคมต่างวัฒนธรรม ส่วนบางโรงเรียนเลือกที่จะไม่ติดรูปธงชาติและพระบรมฉายาลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ไว้เหนือกระดานดำ เพื่อป้องกันนักเรียนเข้าใจคลาดเคลื่อนโดยการนำไปเทียบเคียงกับพระเจ้า ซึ่งเมื่อกิจกรรมทุกกิจกรรมไม่กระทบกระทั่งกับศาสนาและวัฒนธรรมก็ย่อมส่งผลให้ผู้ปกครองมีความพึงพอใจ อีกทั้งความไว้วางใจในตัวครูอิสลามศึกษายังส่งผลให้ผู้ปกครองเคารพและให้เกิดจิตการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมของโรงเรียนโดยไม่มีการก้าวก่าย อีกทั้งในหลายกิจกรรมโรงเรียนได้รับความร่วมมือจากชุมชนด้วยดี

จากข้อมูลข้างต้นเห็นได้ว่าโรงเรียนรัฐบาลในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ดูเหมือนจะปรับตัวได้ดีในระดับหนึ่ง แต่ยังมีปัญหาที่เป็นผลพวงจากสถานการณ์บางประการยังแก้ไม่ได้ นั่นคือการที่ครูที่มีประสบการณ์สูงย้ายออกนอกพื้นที่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะครูเหล่านั้นเป็นครูที่สอนใน ๔ กลุ่มสาระสำคัญ คือ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาอังกฤษ การแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยการเปิดรับครูอัตราจ้างนั้นอาจแก้ปัญหาการขาดแคลนครูได้ แต่ไม่ได้เป็นการเพิ่มครุมืออาชีพให้กับโรงเรียนในพื้นที่มากเท่าใดนัก จึงส่งผลให้โรงเรียนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังคงมีผลสัมฤทธิ์ต่ำที่สุดในประเทศ ซึ่งประเด็นนี้ครุมาลัยมุสลิมได้เสนอทิศทางการพัฒนาไว้ว่ารัฐบาลควรสนับสนุนโดยการเพิ่มครุมืออาชีพให้มีปริมาณเพิ่มขึ้น

กล่าวได้ว่าท่ามกลางวิกฤติของสถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ครุมาลัยมุสลิมต่างมองว่าเป็นโอกาสมากกว่าวิกฤติ โอกาสที่ว่าคือการได้รับการเหลียวแลและใส่ใจจากรัฐบาลในการจัดการศึกษาที่ตอบสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการส่งเสริมให้โรงเรียนรัฐบาลมีการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับวิถีมุสลิมมากยิ่งขึ้น การให้อิสระในการบริหารจัดการโรงเรียนและการเปิดโอกาสให้โรงเรียนกำหนดทิศทางการพัฒนาร่วมกับชุมชนและองค์กรศาสนา สิ่งเหล่านี้นับเป็นสิ่งที่สำคัญที่ทำให้ครุมุสลิมรู้สึกคลายความตึงเครียดในการทำงาน เมื่อโรงเรียนรัฐเปลี่ยนแปลงไปในแนวทางที่โอนอ่อนเข้าหาวิถีมุสลิมและหลักการอิสลามมากยิ่งขึ้น ครุมาลัยมุสลิมรู้สึกว่าตนได้รับความไว้วางใจจากชุมชนและรู้สึกปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินมากยิ่งขึ้น ส่วนครูไทยพุทธส่วนใหญ่ก็สามารถปรับตัวให้เข้ากับเปลี่ยนแปลงนี้ได้เป็นอย่างดี จึงพบว่าในหลายโรงเรียนยังมีกลุ่มครูไทยพุทธทำงานอยู่เป็นกลุ่มเป็นก้อนแม้ว่าจะอยู่ในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงสูงก็ตาม

รหัสโครงการ : สัญญาเลขที่ RDG561003๓

ชื่อโครงการ : ทิศทางการพัฒนาการศึกษาโรงเรียนรัฐบาลท่ามกลางสถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัด

ชายแดนภาคใต้ : ศึกษาผ่านสายตาคูมลายูมุสลิม

ชื่อนักวิจัย : กิรติกันต์ บุญฤทธิ์

อีเมล : bkeeratikarn@gmail.com

ระยะเวลาดำเนินการ : 25 มิถุนายน 2556 ถึง 24 มิถุนายน 2557

บทคัดย่อ

โครงการวิจัย“ทิศทางการพัฒนาการศึกษาโรงเรียนรัฐบาลท่ามกลางสถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ : ศึกษาผ่านสายตาคูมลายูมุสลิม”เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการศึกษา ปัญหา และอุปสรรคต่อการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนรัฐบาลท่ามกลางสถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาการศึกษาในโรงเรียนรัฐบาลในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อไป ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้ศึกษาผ่านทัศนะของคูมลายูมุสลิมซึ่งเป็นคนในพื้นที่จำนวน ๒๐ คน แบ่งเป็นผู้บริหาร ๕ คน อาจารย์ผู้สอน ๕ คน จากโรงเรียนรัฐบาลในจังหวัดปัตตานีที่เคยได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบชายแดนใต้ในหลายลักษณะเหตุการณ์จำนวน ๑๐ โรงเรียน โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก ด้วยเชื่อว่าเสียงจาก “คนใน” อาจให้แง่มุมสำคัญที่นำไปสู่ความเข้าใจและเข้าถึงปัญหาที่ซับซ้อน อันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการศึกษาของพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างยั่งยืน

ผลการศึกษาพบว่าคูมลายูมุสลิมต่างมีทัศนะว่าหลังเหตุการณ์ความไม่สงบชายแดนใต้ในปี ๒๕๔๗ เป็นต้นมาโรงเรียนประสบปัญหาหลายประการ ที่สำคัญคือปัญหาเรื่องความปลอดภัยของบุคลากรทางการศึกษา ปัญหาด้านเวลาเรียน และการขาดแคลนครูมืออาชีพ แต่เมื่อระยะเวลาผ่านล่วงมาจนล่วงเข้าปีที่ ๑๐ โรงเรียนสามารถปรับตัวได้ในหลายด้านจนสามารถจัดการเรียนการสอนได้ดีในระดับหนึ่ง และครูมีขวัญและกำลังใจดีขึ้น เมื่อพิจารณาการปรับตัวพบว่าโรงเรียนรัฐบาลได้กำหนดทิศทางการพัฒนาโรงเรียนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรม และหลักศาสนาอิสลาม จนกระทั่งคูมลายูมุสลิมหลายคนมองว่านี่เป็น “โอกาส” มากกว่า “วิกฤติ” โอกาสแรกคือการได้รับการช่วยเหลือจากภาครัฐ ในการจัดการศึกษาที่ตอบสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น การให้อิสระในการบริหารจัดการโรงเรียน และการกำหนดทิศทางในการพัฒนาร่วมกับชุมชนและองค์กรศาสนา นับเป็นสิ่งที่สำคัญที่ทำให้โรงเรียนรัฐบาลไม่โดดเดี่ยว และเอื้อให้คูมลายูมุสลิมรู้สึกคลายความตึงเครียดในการทำงาน เมื่อโรงเรียนรัฐเปลี่ยนแปลงไปในแนวทางที่โอนอ่อนเข้าหาวิถีมลายูและหลักการอิสลาม คูมลายูมุสลิมทุกคนรู้สึกว่าได้ได้รับความไว้วางใจจากชุมชนและรู้สึกปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินมากยิ่งขึ้น

คูมลายูมุสลิมมองว่านโยบายต่างๆ ที่ดำเนินมานับว่าถูกทางและได้ผลอย่างงดงามเมื่อนำมาสู่การปฏิบัติจริง ในขณะที่ผู้ปกครองและชุมชนมองเห็นถึงความจริงใจในการแก้ปัญหา หรืออย่างน้อยก็มองเห็นว่า

เสียงของตงก้องดังและมีความหมายพอเมื่อรัฐได้โอนอ่อนผ่อนตามความต้องการ อีกทั้งยังมองว่าเป็นการให้เกียรติในวิถีมลายูมุสลิมมากขึ้น

Project Code: RDG561003๓

Title: Directions of Public Schools' Educational Development amid Unrest in the Three Southern Border Provinces : A Case Study of Malayu-Muslim Teachers' Perspectives

Researchers: Keeratikarn Boonyarit
Fatoni University

E-mail: bkeeratikarn@gmail.com

Period: 25 June 2013 – 24 June 2014

Abstract

This study aimed to investigate directions of public schools' educational development amid unrest in the three southern border provinces from the perspectives of Malayu-Muslim teachers. The instrument of this study was an in-depth interview, which was with the belief that collecting data from 'insider' may provide important aspects which could contribute to a deeper understanding of the complicated situations. It could also bring benefits to the educational development in the three southern border provinces. The samples of this study were ๑๐ public schools that were affected by the unrest.

The study found that the Malayu-Muslim teachers expressed that the schools have encountered several problems since the eruption of the unrest in ๒๐๐๔. The important issues emerged in this study were the security issue of the educational personnel, the timing of teaching and learning, and the lack of professional teachers. However, even though there has been violence for the last ๑๐ years, the schools could adapt themselves quite well in several aspects. As a result, they could manage teaching and learning quite well. The teachers' morale has also improved. Regarding the adaptation of the schools to the unrest, the schools have set the directions of schools' educational development in congruence with the people's way of life, culture and Islamic principles. Several Malayu-Muslim teachers considered the unrest as 'opportunities' rather than a 'crisis'. The opportunities mean that Thai government pays more attention to the schools' educational management which corresponds to the

needs of the local people in the three provinces, and the government also gives the schools more freedom to manage themselves. In addition, the government gives the opportunity to the schools to jointly set the directions of the development with communities as well as religious organizations, especially in intensive Islamic studies teaching and learning management (4-60 hours teaching that promotes Islamic studies, the Malay language and the Arabic language, which have been the needs of the people). These are considered important opportunities that do not isolate the schools from the communities and that ease the Malayu-Muslim teachers' tension since the schools have adapted to the people's way of life and Islamic principles. Therefore, the teachers feel that they are more trusted by the communities and are more secured.

The Malayu-Muslim teachers pointed out that the government has run the right policy and it could be fruitful when it comes into effect. Meanwhile, on the one hand, the communities acknowledged the government's sincerity in solving the unrest. On the other hand, they are ensured that their voice was heard as the government has provided for what they need. These are to show respect for the Malayu-Muslim people's way of life.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยในครั้งนี้สำเร็จลงด้วยดีก็ด้วยอนุมัติของเอกองค์อัลลอฮ์ (มหาบริสุทธิ์ยิ่งแห่งพระองค์) ผู้ทรงอภิบาลแห่งสากลโลก และความช่วยเหลือจากบุคคลหลายท่านหน่วยงานหลายส่วนที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายนโยบายชาติและความสัมพันธ์ข้ามชาติที่ได้ให้โอกาสและสนับสนุนทุนอุดหนุนการทำวิจัยในครั้งนี้

ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 3 ท่านในโครงการ “มาเลเซีย: นัยสำคัญต่อประเทศไทย” รุ่นที่ 4 อันได้แก่ ศาสตราจารย์ ดร. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ รองศาสตราจารย์ดร. ปัทมาวดี โพชนุกูล และ ดร. สายพิน ศุพุทรมงคล ผู้ให้ความเมตตาในการให้ความรู้ด้านการวิจัยในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งสามท่านช่วยขัดเกลาความตื้นเขิน อีกทั้งยังให้ข้อวิพากษ์ที่เห็นต่างและมีประโยชน์ ทำให้งานวิจัยชิ้นนี้มีความสมบูรณ์และชัดเจนยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณ คุณรพีพร สิทธิ เจ้าหน้าที่ประสานงานสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายนโยบายชาติและความสัมพันธ์ข้ามชาติที่ดูแลคณะวิจัยมาเป็นอย่างดีตลอดระยะเวลาการทำงาน ๑ ปี ผู้วิจัยขอขอบคุณจากใจและซาบซึ้งใจเป็นอย่างยิ่ง

ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้บริหารและคณะครูในโรงเรียนที่เป็นพื้นที่ศึกษา ตลอดจนกลุ่มผู้ปกครองและนักเรียนที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ทำให้การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามลุล่วงไปด้วยดีและได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์

สุดท้ายนี้ขอขอบคุณเพื่อนนักวิจัยทุกท่านที่ร่วมเรียนรู้ ร่วมแบ่งปันประสบการณ์ รอยยิ้มและมิตรภาพ ทำให้ตลอดระยะเวลา ๑ ปีที่ผ่านมาบรรยากาศของการทำงานเป็นทีมอบอุ่นไปด้วยความสุขและอิมเมจ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ก
บทคัดย่อ	ง
Abstract	จ
กิตติกรรมประกาศ	ช
สารบัญ	ซ
สารบัญรูปภาพ	ญ
สารบัญตาราง	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
ความสำคัญและที่มาของปัญหา	๑
วัตถุประสงค์การวิจัย	๖
นิยามศัพท์เฉพาะ	๖
คำถามในการวิจัย	๖
พื้นที่ที่ศึกษา	๖
วิธีดำเนินการวิจัย	๗
การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก	๘
วิธีการเก็บข้อมูล	๙
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	๙
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๐
การศึกษาในวิธีสามจังหวัดชายแดนภาคใต้	๑๐
สภาพการศึกษาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในปัจจุบัน	๑๓
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๕

บทที่ ๓	สภาพทั่วไปและการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนรัฐบาล	๑๙
	ท่ามกลางสถานการณ์ความไม่สงบชายแดนใต้	
	ครูโรงเรียนรัฐบาลในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้	๒๐
	ครูวิชาสามัญ	๒๐
	ครูสอนอิสลามศึกษา และวิทยาการอิสลามศึกษา	๒๐
	क्रमलयमुस्लिम : “คนใน” ที่ทำงานรับใช้แผ่นดินเกิด	๒๑
	ผลกระทบและการปรับตัวของโรงเรียนรัฐบาล	๒๓
	ปัญหาด้านเวลาเรียน	๒๓
	ปัญหาการขาดแคลนครูผู้สอน	๒๕
	ปัญหาครูอัตราจ้าง	๒๖
	ความเป็นพหุวัฒนธรรมกำลังเลือนหายไปจากโรงเรียนรัฐบาล	๒๗
	เหตุการณ์ไฟใต้ : วิถีชีวิตที่กลายเป็นโอกาสในสายตากรมलयมุสลิม	๒๗
	การยืนหยัดของโรงเรียนรัฐบาลท่ามกลางสถานการณ์ไฟใต้	๒๙
	โรงเรียนบุหงาตันหยง	๓๐
	สภาพทั่วไปของโรงเรียนบุหงาตันหยง	๓๑
	จุดแข็งของโรงเรียนบุหงาตันหยง “ผู้นำดี ผู้ตามดีและสามารถครองใจชุมชน”	๓๑
	บทบาทของครูโรงเรียนขยายโอกาส : ครูผู้หิบบยืน	๓๓
	การปรับตัวของโรงเรียนโดยการบูรณาการหลักศาสนาในทุกกิจกรรม	๓๕
	โรงเรียนปันตัยฮ์นี	๓๖
	จุดแข็งของโรงเรียนปันตัยฮ์นี	๓๗
	วิทยาการศาสนา(อิสลาม) : คนในที่ช่วยสร้างความเข้าใจและลดความขัดแย้ง	๓๘
	การใช้ทรัพยากรบุคคลร่วมกันภายในชุมชน	๔๑
บทที่ ๔	วิเคราะห์ข้อมูล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๔๒
	วิเคราะห์ข้อมูลและอภิปรายผล	๔๒
	ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๔๕
	บรรณานุกรม	๔๖
	ภาคผนวก	๔๗
	ประวัติผู้วิจัย	๕๔

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
รูป 1.1 แผนที่แสดงที่ตั้งพื้นที่ศึกษา	๘
รูป ๑.๒ แสดงตารางเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ในโรงเรียนรัฐบาล แห่งหนึ่งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้	๒๑
รูป ๑.๓ ปฏิทินปีใหม่ พ.ศ.๒๕๕๗ ของโรงเรียนบุหงาตันหยง	๓๒

สารบัญตาราง

เรื่อง

หน้า

ตาราง 1.1 แสดงข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนบุหงาตันหยงและป็นดัยอีนี

๒๙

บทที่ ๑

ปัญหาและความสำคัญของปัญหา

บทนำ

ปัญหาความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เป็นปัญหาใหญ่ระดับชาติอยู่ขณะนี้ก่อตัวเป็นคลื่นได้น้ำมาอย่างยาวนานจากประเด็นความแตกต่างทางศาสนา วัฒนธรรม ภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์ จนกระทั่งความขัดแย้งเริ่มปรากฏให้เห็นบ่อยครั้งในสมัยรัชกาลที่ ๑ จากความพยายามของสยามในการทำลายโครงสร้างรัฐปัตตานีเดิม เมื่อปัตตานีถูกลดทอนอำนาจโดยการแบ่งการปกครองออกเป็น ๗ หัวเมือง (ได้แก่ เมืองปัตตานี ยะหริ่ง รามันห์ สายบุรี ระแงะ ยะลา และหนองจิก) แต่ละเมืองมีเจ้าเมืองซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากสยามเป็นผู้ปกครอง อีกทั้งยังได้สร้างความสมดุลแห่งอำนาจโดยการย้ายคนไทยพุทธเข้าไปอาศัยใน ๗ หัวเมืองเพื่อสร้างและป้องกันการต่อต้านอำนาจของรัฐบาล (เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา และอรอร ภูเจริญ, ๒๕๕๒ : ๑๗-๑๘) ก่อให้เกิดความขัดแย้งและเกิด “ความไม่ลงรอยกันในอำนาจของเจ้าเมืองกับข้าราชการที่สยามแต่งตั้งไปปฏิบัติงาน รวมทั้งความขัดแย้งกันเองระหว่างทนายทนายเชื้อสายเจ้าเมืองในการสืบทอดอำนาจ” (ครองชัย หัตถา, ๒๕๕๒ : ๘๐) จนนำไปสู่สงครามเพื่อกอบกู้เอกราชปัตตานีขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๔-๒๓๗๕

สมัยรัชกาลที่ ๕ นอกจากจะมีปัญหาจากแรงต้านของเจ้าเมืองเดิมแล้ว สยามยังต้องเผชิญหน้ากับอังกฤษที่ได้ขยายดินแดนอาณานิคมเข้ามาในคาบสมุทรมลายูตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๒๙ รัชกาลที่ ๕ จึงต้องรวมหัวเมืองทั้ง ๗ เข้าด้วยกันแล้วจัดตั้งเป็น “มณฑลปัตตานี” ในปี พ.ศ. ๒๔๔๙ เมื่ออังกฤษได้ขอเจรจากับรัฐบาลไทยเพื่อขอสิทธิครอบครองปัตตานีและไทรบุรี ในปี พ.ศ. ๒๔๕๒ รัฐบาลไทยได้ยกไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และเปอร์ลิสให้แก่อังกฤษ เพื่อผ่อนคลายการรุกรานดินแดนส่วนอื่น และแลกกับเอกราชทางการศาลที่ไทยเสียเปรียบ กล่าวได้ว่าการปฏิรูปการปกครองก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างส่วนกลางกับผู้นำท้องถิ่นในเรื่อง “ผลประโยชน์และศักดิ์ศรีของการเป็นผู้ปกครองเมือง” เจ้าเมืองถูกลดอำนาจและมีฐานะเป็นเพียงผู้รับและปฏิบัติตามคำสั่งของรัฐไทยเท่านั้น ความขัดแย้งในครั้งนั้นนำไปสู่การกบฏเจ็ดหัวเมือง และเกิดการก่อกบฏขึ้นทุกภาคของประเทศไทย (สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๔๗ : ๒๕๐)

หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ เหตุการณ์ความขัดแย้งยิ่งทวีความรุนแรงขึ้น เนื่องจากตลอดระยะเวลาของการปกครองหัวเมืองมลายู รัฐไทยได้ความพยายามส่งเสริมวัฒนธรรมไทยโดยหมายให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ยอมรับการกลมกลืนทางชาติพันธุ์เรื่อยมา โดยเฉพาะในยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยุคนี้ได้ประกาศใช้นโยบาย “ชาตินิยมแบบเชื้อชาติเดียวและประเทศเดียว” พร้อมทั้งกำหนด “กฎวัฒนธรรม” เพื่อให้เกิดความอารยะและความมั่นคง ชาวมลายูมุสลิมรู้สึกว่าการบังคับฝืนใจให้ยอมรับนโยบายที่ทำลายวิถีชีวิตและวัฒนธรรมเช่นนี้ อีกทั้งยังมีการเปลี่ยนชื่อประเทศจากสยามเป็นประเทศไทย และให้เรียกประชาชนทุกคนว่าเป็นคนไทย

ความขัดแย้งได้แผ่กระจายไปทุกจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะชาวมลายูมุสลิมเมื่อรัฐนำวัฒนธรรมตะวันตกมาปรับใช้กับประชาชนทุกผู้ทุกนามโดยไม่ละเว้น เนื่องจากวิถีชีวิตชาวมลายูมุสลิมนั้น วัฒนธรรม ประเพณี และศาสนาไม่อาจตัดขาดกันได้ จึงเกิดการต่อต้านวัฒนธรรมตะวันตก เช่น การสวมกางเกง การสวมหมวก การเลิกกินหมาก การใช้ช้อนส้อม นอกจากนี้ยังต่อต้านการนำพระพุทธรูปไปวางไว้ในโรงเรียนต่างๆ ที่นักเรียนนับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งสิ่งเหล่านี้นับเป็นการก้าวท้าวในเรื่องศาสนาและวัฒนธรรมอย่างขาดความเข้าใจ ในสายตาของชาวมลายูมุสลิมนับเป็นการพยายามทำลายอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนอย่างยากที่จะยอมรับได้ (สุรินทร์ พิศสุวรรณ, ๒๕๔๓ : ๔๐) จึงก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐและชาวมลายูมุสลิมตลอดมา จนกระทั่งจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ยกเลิกตำแหน่งดาโต๊ะยุติธรรมที่มีอยู่ในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล อีกทั้งยังให้ยกเลิกกฎหมายอิสลามที่เคยใช้มาแต่เดิมทั้งหมดและเปลี่ยนมาใช้กฎหมายไทยและอำนาจศาลไทย

นโยบายดังกล่าวนี้เองที่ได้สั่งสมความคับแค้นกดดันทางวัฒนธรรมอย่างรุนแรงในความรู้สึกของชาวมลายูมุสลิม การพัฒนาที่ขาดความเข้าใจในเรื่องของศาสนาและวัฒนธรรมของบุคคลอื่นนับเป็นความผิดพลาดอย่างใหญ่หลวงของรัฐบาลชุดจอมพล ป. พิบูลสงคราม เพราะส่งผลให้ชาวมลายูมุสลิมรู้สึกว่ตนแปลกแยกจากสังคม ตลอดจนรู้สึกว่รัฐไทยไม่ให้ความเป็นธรรมและความเสมอภาคแก่พี่น้องมุสลิม (สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๔๗) ความคับแค้นกดดันทางวัฒนธรรมส่งผลให้ปัญญาชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้กลุ่มหนึ่งภายใต้การนำของหะยีสุหลง บิน อับดุลกาเดร์ ประธานกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานีได้ออกมาเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องให้รัฐไทยปฏิบัติต่อประชาชนในพื้นที่ในกรอบของประชาธิปไตย ด้วยการยื่นข้อเสนอ ๗ ข้อต่อรัฐบาลไทย เนื่องจากท่นเห็นรัฐใช้นโยบายที่ขัดกับวิถีชีวิตชาวมลายูและหลักศาสนาอิสลามไม่ได้ นั่นคือการเคารพในสิทธิมนุษยชนและให้ความเป็นธรรม ทั้งในด้านวัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจต่อประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และเรียกร้องให้เป็นเขตปกครองตนเอง อีกทั้งยังมีความมุ่งหมายในการส่งเสริมให้ชาวมลายูมุสลิมมีคุณภาพชีวิตที่ดีมีความรู้ด้วยการเปิดโรงเรียนสอนศาสนา จนกระทั่งเขากลายเป็นบุคคลที่ถือเป็นปฏิปักษ์ต่อการดำเนินนโยบายรักษาความสงบในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ของรัฐไทย การหายตัวไปของหะยีสุหลงจึงส่งผลกระทบต่อจิตใจชาวมลายูมุสลิมเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งชาวบ้านต่างเชื่ออย่างฝังใจว่เขาถูกเจ้าหน้าที่รัฐสังหารและนำศพไปถ่วงน้ำ อีกทั้งช่วงเวลานั้นเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำและประชาชนเดือนร้อนอย่างแสนสาหัสหลังสงครามมหาเอเชียบูรพา ความคับแค้นใจจึงเปลี่ยนแปลงไปสู่ลักษณะการก่อตัวเป็น “ขบวนการของผู้นำศาสนาอิสลาม” เพื่อเรียกร้องสิทธิและผลประโยชน์ของกลุ่มตนเอง

ในยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้มุ่งพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าโดยพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่เน้นการพัฒนาวัตถุ ยิ่งส่งผลให้คนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีวิถีชีวิตอันเรียบง่าย และพอเพียงตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลามรู้สึกว่ตนเองลำหลังและถูกดูแคลนจากสังคมภายนอก โดยเฉพาะการจัดระบบการศึกษาตามอย่างตะวันตก ที่เน้นการสร้างโรงเรียนและสถานศึกษาที่เน้นวิชาสามัญมากเกินไป อีกทั้งความพยายามเข้าไปเปลี่ยนแปลงการศึกษาปอเนาะซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาแบบประเพณีและความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวมลายูมุสลิมมาอย่างยาวนานกว่า ๓๐๐ ปี (ปริญญา นวลเปียน, ๒๕๕๑ : ๙) ให้กลายเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งมีการส่งเสริมหลักสูตรสามัญ วิชาชีพ และ

ภาษาไทยเข้าไป นอกเหนือจากการศึกษาวิชาทางศาสนา เช่น กฎหมายอิสลาม เทวะวิทยาอิสลาม และการแปลความตีความหมายอัลกุรอาน ทั้งนี้เนื่องจากรัฐมองโรงเรียนปอเนาะว่าเป็นสถานศึกษาที่บ่มเพาะความคิดบ่อนทำลายความมั่นคงของชาติ เป็นสถานศึกษาที่ขาดการควบคุมดูแล ขาดระเบียบกฎเกณฑ์ และขาดมาตรฐานทางการศึกษา ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งกับระบบการศึกษาตามประเพณีของชาวมลายูมุสลิมที่ให้ความสำคัญกับการเรียนศาสนาควบคู่ไปกับศาสตร์อื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนรัฐบาลได้กำหนดให้เรียนวิชาสามัญ และให้สวมเครื่องแบบนักเรียนที่ขัดต่อหลักศาสนาและวัฒนธรรมของชาวมลายู อาทิเช่น การบังคับไม่ให้ผู้หญิงปิดหน้า ให้นักเรียนชายนุ่งกางเกงนักเรียนเลยเข่า และห้ามนักเรียนหญิงคลุมฮิญาบ (ผ้าคลุมผม) เป็นต้น (ศรีศักร วัลลิโภดม และคณะ, ๒๕๕๐ : ๒๗) จนนำมาซึ่งการตื่นตัวในการฟื้นฟูศาสนาอิสลามและวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเอาไว้

กล่าวได้ว่าการจัดระบบการศึกษากลายเป็นเชื้อไฟที่สุ่มเพิ่มให้ความขัดแย้งโหมกระพือไหม้ลามไปทุกหย่อมหญ้า การดำเนินนโยบายทางการศึกษาที่ไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมและวัฒนธรรม จึงเป็นเงื่อนไขหนึ่งของความไม่สงบในพื้นที่ และความหวาดระแวงระหว่างประชาชนในพื้นที่กับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับรัฐไทย ปฏิกริยาตอบโต้ที่เห็นได้ชัดจากการแสดงท่าทีต่อรองและขัดขืนด้วยการเผาโรงเรียนและสถานที่ราชการ การจับครูไปเรียกค่าคุ้มครอง เป็นต้น

นับตั้งแต่เดือนมกราคม ปี พ.ศ.๒๕๔๗ ปัญหาความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้รอบใหม่ได้ปะทุขึ้นและยิ่งทวีความรุนแรงมากที่สุดในประวัติศาสตร์การต่อสู้ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ อีกทั้งยังไม่มีที่ท่าว่าจะจบลงด้วยสันติวิธี นับตั้งแต่เหตุการณ์ปล้นปืนที่กองพันทหารพัฒนาที่ ๔ ค่ายกรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ (ค่ายปิเหล็ง) อำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาส และการลอบเผาโรงเรียน ๑๙ แห่งใน ๑๑ อำเภอของจังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ ๔ มกราคม ๒๕๔๗ อีกทั้งกรณีการสูญหายของนายสมชาย นีละไพจิตร นายความผู้อุทิศชีวิตเพื่อปกป้องสิทธิและเสรีภาพให้แก่ชาวมลายูมุสลิม เมื่อวันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๕๔๗ และเหตุการณ์ได้ถึงจุดวิกฤติสูงสุดเมื่อเกิดการปะทะครั้งใหญ่ระหว่างกองกำลังกว่า ๓๐๐ คนที่ส่วนใหญ่ใช้มีดและดาบเป็นอาวุธกับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีอาวุธครบมือ จนส่งผลให้มีผู้เสียชีวิต ๑๑๒ คน (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, ๒๕๕๑ : ๓๐๕) และกรณีที่เจ้าหน้าที่รัฐใช้กำลังและอาวุธปราบปรามผู้ก่อความไม่สงบในเหตุการณ์ที่มีสียิดกรือเซะ (๒๘ เมษายน ๒๕๔๗) อีกทั้งใช้กำลังเข้าสลายการชุมนุมกรณีตากใบ (๒๕ ตุลาคม ๒๕๔๓) จนส่งผลให้มีผู้เสียชีวิต ๘๔ ศพ และสูญหายอีก ๖๐ คน จากวันนั้นเรื่อยมาจนถึงวันนี้รูปแบบของการก่อการร้ายได้แปรเปลี่ยนไปเป็นการใช้วิธีที่รุนแรงโหดเหี้ยมยิ่งขึ้น ทั้งการสังหารโหดโดยการตัดคอ การกราดยิงร้านน้ำชา การฆ่าแล้วจุดไฟเผา การตัดข่มสังหารหมู่ผู้โดยสารรถประจำทาง การสังหารครูและพระสงฆ์ การลอบยิงนักศึกษา การระเบิดย่านเศรษฐกิจการค้า โรงแรม และสถานีรถไฟ จนส่งผลให้เกิดความสูญเสียต่อชีวิตและทรัพย์สินของหน่วยงานราชการและประชาชนอย่างน่าตระหนก

ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ชายแดนใต้รายงานไว้ในรอบ ๑๐๑ เดือนของความรุนแรง (๔ มกราคม ๒๕๔๗ ถึง ๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๕) หรือก้าวข้ามเข้าสู่ปีที่ ๙ ของความรุนแรง มีเหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้จำนวน ๑๑,๗๕๔ เหตุการณ์ ซึ่งยังผลทำให้มีผู้เสียชีวิตและได้รับบาดเจ็บรวมกันประมาณ ๑๔,๓๔๓ รายในจำนวนนี้ประกอบไปด้วยผู้เสียชีวิต ๕,๒๐๖ ราย เป็นชาวไทยพุทธ ๒,๐๐๑ ราย ชาวมลายูมุสลิม ๓,๐๖๔ ราย และมีผู้ได้รับบาดเจ็บอีกประมาณ ๙,๑๓๗ ราย เป็นชาวไทยพุทธ ๕,๓๒๗ ราย

ชาวมลายูมุสลิม ๒,๘๔๗ ราย และทุกวันทุกคืนเรายังคงได้รับข่าวสารเกี่ยวกับเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา

ผลพวงของการสู้รบแบบใหม่ที่เปลี่ยนยุทธวิธีจากการก่อการร้ายมาเป็นการสู้รบแบบกองโจร ทำให้ประชาชนผู้บริสุทธิ์หรือเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานอยู่ในพื้นที่สูญเสียชีวิตและทรัพย์สินไปเป็นจำนวนมาก “จุดอ่อน” หรือ “เป้าหมาย” ในการทำลายล้างของกลุ่มผู้ก่อความไม่สงบได้พุ่งเป้าการโจมตีไปที่การศึกษา เพื่อตอบโต้อำนาจรัฐหรือใช้เป็นเงื่อนไขต่อรองที่มีประสิทธิภาพ ดังเห็นได้จากเหตุการณ์การเผาโรงเรียนหรือทำร้ายครูเพื่อให้หยุดการเรียนการสอนกลายเป็น “ยุทธศาสตร์” หนึ่งที่สำคัญของการแบ่งแยกดินแดน จึงพบว่าตลอดระยะเวลา ๙ ปีของสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ นับตั้งแต่เดือนมกราคม ๒๕๔๗ จนถึงปัจจุบัน (๒๕ มกราคม ๒๕๕๖) พบว่าครูต้องสังเวยชีวิตไปแล้ว ๑๕๘ ราย บาดเจ็บ ๑๕๑ ราย และโรงเรียนถูกเผาไปแล้วไม่ต่ำกว่า ๑๐๐ ครั้ง (ทีมข่าวอิศรา, ๒๕๕๕) ช่วงเวลาของการทำวิจัยเป็นช่วงที่ครูถูกสังหารอย่างต่อเนื่อง แม้จะมีกำลังพลทั้งทหาร ตำรวจ ทหารพราน อาสาสมัครรักษาดินแดน (อ.ส.) และกองกำลังประจำถิ่นปฏิบัติหน้าที่เป็น “ชุดคุ้มครองครู” มากถึง ๕,๐๐๐ ชุดต่อวัน โดยมีเป้าหมายการคุ้มครองครูทั้งสิ้นกว่า ๖ หมื่นคน โรงเรียนกว่า ๑,๓๐๐ โรงก็ตาม (ทีมข่าวอิศรา, ๒๕๕๕)

กล่าวได้ว่าบุคลากรทางการศึกษาต้องแบกรับชะตากรรม เนื่องจากเป็นเป้าหมายที่อ่อนแอ คือมีความเสี่ยงสูง เพราะต้องเดินทางจากบ้านไปโรงเรียน และโรงเรียนกลับบ้านด้วยเส้นทางซ้ำๆ กันในเวลาเดียวกันทุกวัน อีกทั้งยังแทบไม่มีทางต่อสู้กับผู้ที่ยังง้อประทุษร้าย นอกจากนี้ครูยังถือเป็นสัญลักษณ์การศึกษาของประเทศไทย การโจมตีเอาชีวิตครูจึงมีความหมายถึงการปฏิเสธรัฐไทยของฝ่ายก่อความไม่สงบที่อ้างอุดมการณ์แบ่งแยกดินแดนได้อย่างชัดเจนและง่ายที่สุด อีกทั้งการลอบทำร้ายครูยังสร้างความสะเทือนใจและกลายเป็นข่าวโด่งดังทุกครั้ง สมดังเจตนารมณ์ของกลุ่มผู้ก่อเหตุที่ต้องการสร้างสถานการณ์ให้เป็นข่าวอยู่แล้ว ดังที่เคยมีคำกล่าวว่า “ยิงครู ๑ ศพ สะเทือนทั้งสามจังหวัด และยังเขย่าไปถึงทำเนียบรัฐบาลด้วย” (ทีมข่าวอิศรา, ๒๕๕๕)

เมื่อพิจารณารูปแบบการก่อความไม่สงบตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๗ พบว่ากลุ่มผู้ก่อความไม่สงบได้พัฒนาความรุนแรงยิ่งขึ้น กล่าวคือไม่เพียงแต่การเผาโรงเรียนและเรียกค่าคุ้มครองเหมือนเมื่อก่อน แต่เปลี่ยนไปเป็นการลอบยิงครู นักเรียนนักศึกษา การเผาโรงเรียน การขู่วางระเบิด เหตุการณ์ส่วนใหญ่พบว่ากลุ่มคนร้ายมักโจมตีในช่วงเวลากลางวัน โดยหลายเหตุการณ์มักก่อเหตุต่อหน้าชาวบ้านและนักเรียน สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลให้ครูเกิดความหวาดกลัวขณะเดินทางกลับไปกลับโรงเรียน แม้กระทั่งขณะปฏิบัติหน้าที่ในโรงเรียนหรือรับประทานอาหารเที่ยงในโรงอาหาร ความรู้สึกหวาดระแวงและหวาดกลัวในเรื่องความปลอดภัยส่งผลให้มีการหยุดการเรียนการสอนบ่อยครั้ง จึงทำให้โรงเรียนไม่สามารถจัดการเรียนการสอนได้ตามที่กำหนดไว้ในตารางเรียน ช่วงของการเกิดสถานการณ์ใหม่ๆ โรงเรียนจัดการเรียนการสอนได้เพียง ๑๔๐-๑๕๐ วัน จากเวลาเรียน ๒๐๐ วันของปีการศึกษา ส่งผลให้เด็กในพื้นที่ได้รับการศึกษาไม่เต็มที่เหมือนเด็กในภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศ (ปัจจุบันเด็กนักเรียนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รับการศึกษาไม่เต็มที่ เพราะโรงเรียนเปิดสอนได้เพียงวันละ ๕-๖ ชั่วโมง คือ ๐๙.๐๐-๑๕.๐๐ น.) อีกทั้งนโยบายของรัฐที่เปิดโอกาสให้ครูย้ายออกนอกพื้นที่ได้ภายใน ๗ วัน ส่งผลให้ครูขอย้ายออกนอกพื้นที่ยังผลให้เกิดปัญหาขาดแคลนครูเกือบทุกโรงเรียน นับเป็นการยิ่งซ้ำเติมให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนซึ่งต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของทั้งประเทศอยู่แล้วยิ่งตกต่ำลงไปอีก

ช่วงเวลาแห่งความขัดแย้งรุนแรงและการเปลี่ยนเป้าหมายโจมตีมาที่บุคลากรทางการศึกษา ส่งผลให้รัฐไทยเริ่มตระหนักว่าการวางนโยบายการศึกษาที่ใช้ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีความหลากหลายและแตกต่างกับคนส่วนใหญ่ของประเทศนั้นจำเป็นต้องใช้สติ และความรอบคอบในการจัดการกับปัญหาความเป็นพิเศษ อีกทั้งยังต้องทำความเข้าใจเพื่อให้เข้าถึงวิถีชีวิตของคนในพื้นที่อย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะประเด็นของภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม เพราะการจัดการศึกษาที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและวิถีชีวิตเป็นสาเหตุหนึ่งที่เป็นรากเหง้าของปัญหาความไม่สงบในพื้นที่เป็นเชื้อไฟเสริมแรงแห่งความคับแค้นใจ ความบาดหมางขัดแย้งให้ยิ่งทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น

รัฐจึงได้วางนโยบายเพื่อเป็นแนวทางการจัดการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อชุมชนอย่างยั่งยืนและตามวิถีวัฒนธรรมหลายแนวทาง เช่น ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนา การศึกษามากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนหรือคัดค้านในประเด็นต่างๆ การจัดให้มีหลักสูตรท้องถิ่น การเพิ่มเติมหลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้มจากเดิมสัปดาห์ละ ๑-๒ ชั่วโมงเป็น ๘-๑๐ ชั่วโมง ตามความต้องการของชุมชน การจัดตั้งศูนย์ประสานงานสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อจัดทำยุทธศาสตร์แก้ปัญหาและพัฒนาการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ฯลฯ แต่เมื่อพิจารณาความเป็นจริงกลับพบว่า การศึกษาในโรงเรียนรัฐบาลยังประสบปัญหาหลายประการ ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังขาดความศรัทธาต่อโรงเรียนรัฐบาล ยังคงรู้สึกว่าการเรียนรัฐบาลไม่ใช่โรงเรียนของชุมชนอย่างแท้จริง ตลอดจนไม่มั่นใจว่าโรงเรียนรัฐบาลจะสร้างเกราะคุ้มกันให้ลูกหลานของตนเติบโตตามวิถีของมุสลิมที่ดิงามท่ามกลางสังคมที่มีความเสื่อมได้หรือไม่ เมื่อโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามได้เพิ่มปริมาณครอบคลุมทั่วทุกพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประชาชนจึงนิยมส่งลูกหลานไปเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามมากยิ่งขึ้น จนกระทั่งโรงเรียนรัฐบาลหลายแห่งมีนักเรียนไม่ถึง ๑๐๐ คน บางแห่งมีเพียง ๓๐ กว่าคนเท่านั้น

เห็นได้ว่าท่ามกลางสถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ แม้รัฐจะมีนโยบายส่งเสริมให้โรงเรียนรัฐบาลมีการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์และวิถีชุมชน แต่ในความเป็นจริงโรงเรียนยังคงประสบปัญหาอยู่หลายประการ ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาสภาพการเรียนการสอนในโรงเรียนรัฐบาลท่ามกลางสถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ว่ามีสภาพการเรียนการสอนเช่นไร การนำนโยบายมาปรับใช้สู่การปฏิบัติจริงนั้นเกิดปัญหาอะไรบ้าง และควรปรับเปลี่ยนทิศทางการพัฒนาการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เช่นไร ผ่านสายตาของครูมลายูมุสลิม ด้วยเชื่อว่าการทำความเข้าใจกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจริงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ไม่ควรเป็นข้อมูลที่ได้มาจากส่วนกลางแต่เพียงด้านเดียว แต่ต้องเป็นข้อมูลที่มาจากมุมมองของคนในพื้นที่ ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ศึกษาสภาพการศึกษาของโรงเรียนรัฐบาลผ่านสายตาของครูมลายูมุสลิมในฐานะ “คนใน” ด้วยเห็นว่าการเปิดรับความหลากหลายของแง่มุมและความคิดเห็นของครูมลายูมุสลิมซึ่งเป็น “คนใน” อาจได้รับทัศนะบางด้านที่แตกต่างจากการรับรู้ของคนทั่วไป ซึ่งเสี่ยงจาก “คนใน” อาจเป็นแง่มุมสำคัญที่นำไปสู่ความเข้าใจและเข้าถึงปัญหาที่ซับซ้อน ทั้งนี้หากการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนรัฐบาลมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริงนั้น นับเป็นการลดปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขของความรุนแรงที่เคยเกิดขึ้นกับบุคลากรทางการศึกษาและโรงเรียนอีกทางหนึ่ง อีกทั้งจะก่อเกิดประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาการศึกษาของพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ยั่งยืนต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพการศึกษา ปัญหา และอุปสรรคต่อการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนรัฐบาลท่ามกลางสถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้จากทัศนะของครูมุสลิม

๒.๒ เพื่อได้รับทราบถึงทิศทางการพัฒนาการศึกษาของโรงเรียนรัฐบาลท่ามกลางสถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้จากทัศนะของครูมุสลิม

๒.๓ เพื่อนำองค์ความรู้จากการวิจัยเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อปรับใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้อย่างยั่งยืน

๓. นิยามศัพท์เฉพาะ

การศึกษา หมายถึง การสั่งสอนอบรมเพื่อพัฒนาคนให้เกิดความงอกงามทางปัญญาและอารมณ์ เพื่อสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข ในที่นี้หมายถึงการศึกษาในโรงเรียนรัฐบาลท่ามกลางเหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

โรงเรียนรัฐบาล หมายถึง โรงเรียนประถมศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการจัดตั้งขึ้นและดำรงอยู่ได้ด้วยเงินงบประมาณของกระทรวงศึกษาธิการ

สถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ หมายถึง เหตุการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส อันมีเงื่อนไขมาจากความแตกต่างทางด้านบริบททางสังคม ศาสนา และวัฒนธรรม จนส่งผลไปสู่การก่อความไม่สงบในรูปแบบต่างๆ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายการแบ่งแยกดินแดน

ครูมุสลิม หมายถึง ผู้บริหาร หรือครูผู้สอนที่นับถือศาสนาอิสลามที่มีภูมิลำเนาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมมลายู

๔. คำถามในการวิจัย

๔.๑ เหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่งผลกระทบต่อการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนรัฐบาลอย่างไรบ้าง

๔.๒ โรงเรียนรัฐบาลและครูมุสลิมมีวิธีการปรับตัวอย่างไรเพื่อยืนหยัดต่อสู้กับปัญหานานัปการท่ามกลางสถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

๔.๓ ครูมุสลิมมีทัศนะอย่างไรต่อทิศทางการพัฒนาโรงเรียนรัฐบาลท่ามกลางสถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

๕. พื้นที่ที่ศึกษา

เนื่องจากการศึกษานี้เป็นการศึกษาทิศทางการพัฒนาโรงเรียนรัฐบาลท่ามกลางสถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้วิจัยได้เลือกโรงเรียนรัฐบาลที่สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปัตตานี (สพป.) เนื่องจากโรงเรียนรัฐบาลในจังหวัดปัตตานีมีสถิติการได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบมากที่สุด โดยเฉพาะบุคลากรทางการศึกษาถูกลอบทำร้ายสูงสุด อีกทั้งมีโรงเรียนที่ไม่ผ่านการประเมินคุณภาพ สมศ. (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา) รอบ ๒ (พ.ศ. ๒๕๔๔-๒๕๕๓) มากถึง ๒๓๕ โรงเรียน โดยผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ศึกษาโดยใช้วิธีสุ่มอย่างง่ายเพื่อเลือกพื้นที่ศึกษาให้เหลือเพียงแค่ ๑๐ โรงเรียน อันได้แก่

๕.๑ โรงเรียนบ้านบุหงาตันหยง ตำบลลออตันหยง อำเภอนongจิก จังหวัดปัตตานี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปัตตานีเขต ๑ เคยเกิดเหตุการณ์คนร้ายลอบยิงครูสุธี มีศรีสวัสดิ์ เมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๔๗

๕.๒ โรงเรียนบ้านบางช้าง ตำบลตะบึง อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปัตตานีเขต ๑ เคยเกิดเหตุลอบยิงนายรังสี จินดารัตน์ อายุ ๕๑ ปี ผู้อำนวยการโรงเรียน ขณะกำลังขับรถยนต์ออกไปรับประทานอาหารกลางวันนอกโรงเรียน เมื่อวันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๔๘

๕.๓ โรงเรียนบ้านลางา ตำบลรือเสาะ อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปัตตานี เขต ๒ ได้เกิดเหตุคนร้ายลอบยิงนายเริ่ม สิงห์โรจน์ ผู้อำนวยการโรงเรียน เสียชีวิต เมื่อวันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๔๘

๕.๔ โรงเรียนชุมชนบ้านตาเกาะ อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปัตตานี เขต ๑ เคยเกิดเหตุคนร้ายลอบยิงนางชุตินา รัตนสำเนียง เสียชีวิตเมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๔๙

๕.๕ โรงเรียนบ้านบางรัก อำเภอนongจิก จังหวัดปัตตานี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปัตตานี เขต ๑ เกิดเหตุการณ์คนร้ายยิงนายสุรเดช วาสแสดง เสียชีวิตเมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๔๙

๕.๖ โรงเรียนชุมชนบ้านเก่า อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปัตตานี เขต ๓ เกิดเหตุการณ์คนร้ายยิงแล้วเผานายอนันท์ ไชยสุวรรณ ผู้อำนวยการโรงเรียน เมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๔๙

๕.๗ โรงเรียนกำปงดูเรียน อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปัตตานี เขต ๒ เกิดเหตุการณ์คนร้ายประกบยิงนายอาคม สุวรรณวงศ์ เสียชีวิตเมื่อวันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑

๕.๘ โรงเรียนกำปงbaru ตำบลยะรัง อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปัตตานี เขต ๒ เกิดเหตุการณ์คนร้ายประกบยิงนายภาส ลาภเจือจันทร์ เสียชีวิตเมื่อวันที่ ๗ พฤษภาคม ๒๕๕๓

๕.๙ โรงเรียนปันดัยฮินี ตำบลบ้านกลาง อำเภอยะนงะ จังหวัดปัตตานี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปัตตานี เขต ๑ เคยถูกคนร้ายลอบวางเพลิง ๓ ครั้งและถูกรังถูกลอบยิงจนเสียชีวิต

๕.๑๐ โรงเรียนบ้านบาโงสิเน ตำบลรือเสาะ อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี เกิดเหตุคนร้ายบุกยิงนายสมศักดิ์ ขวัญแก้ว ผู้อำนวยการโรงเรียนและนางตติยรัตน์ ช่วยแก้ว ครูผู้สอน เสียชีวิตขณะกำลังรับประทานอาหารกลางวัน เมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๕

(โรงเรียนข้างต้นเป็นโรงเรียนรัฐบาลที่มีการดำเนินการเรียนการสอนจริง แต่ผู้วิจัยของสงวนชื่อโรงเรียน และขอเสนอข้อมูลโดยใช้ชื่อสมมุติ)

รูปที่ ๑.๑ ตารางแสดงการกระจายตัวของพื้นที่ศึกษา

๖. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย

๖.๑ การศึกษาข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๖.๒ การศึกษาข้อมูลเชิงปฏิบัติการภาคสนามโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ร่วมกับการสังเกตการณ์ (ลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกพร้อมทั้งเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน ๒ ครั้งต่อ ๑ คน และสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลด้านการศึกษา และบุคคลจากหน่วยงานอื่นๆ เช่น รมช.ศึกษาธิการ องค์กรบริหารส่วนตำบล ฯลฯ)

หลังจากนั้นผู้วิจัยจึงรวบรวมข้อมูลที่ได้รับมาวิเคราะห์ถึงสภาพปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติหน้าที่ และทิศทางการพัฒนาโรงเรียนรัฐบาลผ่านสายตายูมูสลิมที่สังกัดโรงเรียนรัฐบาลในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปัตตานี มาวิเคราะห์ตีความและนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์

๗. การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักมี ๓ กลุ่มดังนี้

๗.๑ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาเจาะจงเฉพาะกลุ่มครูมุสลิมในโรงเรียนรัฐบาลในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปัตตานี เพื่อเป็นตัวแทนของครูที่ปฏิบัติหน้าที่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งนี้เพราะจังหวัดปัตตานีเป็นจังหวัดที่ครูตกเป็นเป้าสังหารมากที่สุดในช่วงเวลาที่ผ่านมา และเป็นจังหวัดที่ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของโรงเรียนรัฐบาลต่ำที่สุดในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๔๗) (ข้อมูลสถิติจากสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปัตตานี เขต ๑ เขต ๒ และเขต ๓) จำนวน ๑๐ โรงเรียน โรงเรียนละ ๒ คน รวมกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งสิ้น ๒๐ คน ซึ่งในจำนวนนี้แบ่งเป็นผู้บริหาร ๕ คน ครูผู้สอน ๑๕ คน

๗.๒ ผู้ปกครอง จำนวน ๕ คน

๗.๓ นักเรียนระดับประถมศึกษา จำนวน ๕ คน

๘. วิธีการเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยใช้การเก็บข้อมูล ๓ วิธี คือ

๘.๑ การเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกโดยใช้แบบมาตรฐานสัมภาษณ์ปลายเปิด

๘.๒ การเก็บข้อมูลจากการทำ focus group

๘.๓ การเก็บข้อมูลจากการสังเกตการณ์

ผู้วิจัยใช้การเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกโดยใช้แบบมาตรฐานสัมภาษณ์ปลายเปิดจากการลงพื้นที่ ๕ ครั้งต่อ ๑ พื้นที่ศึกษา ครั้งที่ ๑ และ ๒ เป็นการลงพื้นที่เพื่อคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียน จำนวน ๕ คน ครูผู้สอน ๑๕ คน ผู้ปกครอง ๕ คน และนักเรียน ๕ คน ครั้งที่ ๓-๕ เป็นการลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึก โดยผู้วิจัยเป็นผู้เดินทางไปพบผู้ให้ข้อมูลหลัก ณ สถานที่ต่างๆ เช่น โรงเรียน บ้านพัก หรือสถานที่อื่นๆ ที่ผู้ให้ข้อมูลรู้สึกอบอุ่น ปลอดภัย เพื่อจะได้ดำเนินการสนทนากลุ่มแบบเจาะลึกได้ด้วยการสนทนากันได้อย่างอิสระไม่มีบุคคลอื่นมาเกี่ยวข้อง บรรยากาศการสัมภาษณ์มุ่งความเป็นกันเอง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสนิทสนมคุ้นเคย และเกิดความไว้วางใจระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลหลัก

เมื่อเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกเสร็จสิ้นแล้ว ผู้วิจัยจัด focus group อีกหนึ่งครั้งเพื่อเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นสำคัญที่ยังไม่ได้รับข้อมูลที่เพียงพอแก่การวิเคราะห์ อีกทั้งยังได้เป็นการรับฟังปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการศึกษาในโรงเรียนรัฐบาลจากทัศนะของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติมอีกด้วย

ทั้งนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการดำเนินการวิจัย ทั้งสภาพการศึกษา ปัญหา และอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ของครูในโรงเรียนรัฐบาลท่ามกลางสถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในพัฒนาการศึกษาในโรงเรียนรัฐบาลในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้อย่างยั่งยืน อันเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหาความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างสันติวิธีต่อไป

๙. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๙.๑ ทำให้ทราบถึงสภาพปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานของโรงเรียนรัฐบาลท่ามกลางเหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้จากทัศนะของครูมลายูมุสลิม

๙.๒ ทำให้ทราบถึงทิศทางในการพัฒนาการศึกษาในโรงเรียนรัฐบาลท่ามกลางเหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้จากทัศนะของครูมลายูมุสลิม

๙.๓ ทำให้ได้รับข้อมูลและข้อเสนอแนะจากการวิจัยเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อปรับใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขอุปสรรคและปัญหา รวมถึงทิศทางการพัฒนาการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้อย่างยั่งยืน

บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาในวิถีสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เคยเป็นศูนย์กลางอิสลามศึกษามาแต่ครั้งรัฐปัตตานี ประกอบกับการเป็นรัฐชายฝั่งทะเลที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการค้าขายแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศในทะเลจีนใต้กับประเทศในฝั่งมหาสมุทรอินเดีย พื้นที่แห่งนี้จึงมีลักษณะพิเศษที่ผิดแผกไปจากพื้นที่อื่นๆ ในประเทศ นั่นคือประชาชนในพื้นที่แห่งนี้ดำรงชีวิตท่ามกลางความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม กล่าวคือประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประกอบด้วย ๓ กลุ่มชาติพันธุ์หลัก กลุ่มที่ ๑ คือ กลุ่มมลายูมุสลิม ซึ่งถือเป็นประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่ คือกว่าร้อยละ ๘๐ และใช้ภาษามลายูถิ่นในการติดต่อสื่อสารในชีวิตประจำวัน กลุ่มที่ ๒ เป็นกลุ่มชาวไทยพุทธ และกลุ่มสุดท้ายคือชาวไทยเชื้อสายจีนที่เข้ามาค้าขายและลงหลักปักฐานอยู่ในดินแดนแห่งนี้ (คนมลายูมุสลิมเรียก ๓ ชาติพันธุ์ด้วยภาษามลายูถิ่นว่า นายู ซีแย และจีนอ ตามลำดับ) ดังนั้นการจัดการศึกษาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงต้องคำนึงถึงความหลากหลายทางชาติพันธุ์เป็นอย่างมาก

หากกล่าวถึงภาพรวมของการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็เหมือนกับการศึกษาในพื้นที่อื่นของประเทศ คือ มีทั้งการศึกษาในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย แต่หากจะแปลกไปบ้างก็คือการศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและเป็นอัตลักษณ์ของชาวมลายูมุสลิม ดังนั้นในหัวข้อ “การศึกษาในวิถีสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” นี้ผู้วิจัยจะเน้นไปที่การอธิบายถึงพัฒนาการการศึกษาในวิถีของชาวมลายูมุสลิมเป็นสำคัญ เนื่องจากพัฒนาการการศึกษาในกลุ่มชาติพันธุ์อื่นนั้นสอดคล้องกับแนวทางการศึกษาที่รัฐไทยได้วางนโยบายเอาไว้มากกว่ากลุ่มมลายูมุสลิม อีกทั้งปฏิกิริยาที่ต่อต้านและตอบโต้นโยบายการศึกษาของรัฐไทย จนก่อให้เกิดความขัดแย้งรุนแรง ก็มาจากการใช้นโยบายที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชาวมลายูมุสลิมซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นสำคัญ

การศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีพัฒนาการอย่างยาวนานและน่าสนใจ ในทัศนะของคนมลายูมุสลิม มองว่ามุสลิมที่ดีต้องเป็นผู้ยึดมั่นในหลักคำสอนของศาสนาอิสลามในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและดีงามจะต้องวางอยู่บนพื้นฐานของศาสนา และต้องให้ความสำคัญกับการเรียนรู้นับตั้งแต่เกิดจนกระทั่งอยู่ในหลุมศพ ดังนั้นการศึกษาศาสนาจึงถือเป็นการศึกษาภาคบังคับสำหรับมุสลิมทุกคน สถานศึกษาและการศึกษาที่มีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนและเก่าแก่ที่สุดในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีบทบาทมาจนถึงปัจจุบัน เรียกว่า “ปอเนาะ” อันมีบทบาทสำคัญในการให้การอบรมและขัดเกลาจิตใจของเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้คู่คุณธรรม ตลอดจนปฏิบัติตนในสิ่งที่อัลลอฮ์ (ซุบฮิ) ทรงอนุญาตและละเว้นในสิ่งที่ อัลลอฮ์ (ซุบฮิ) ทรงห้าม

นับจากวันที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รับอิทธิพลการศึกษา “ปอเนาะ” จากประเทศเยเมน (พ.ศ.๒๔๖๗) จนถึงปัจจุบันนี้ หากพิจารณาบทบาทของปอเนาะต่อชุมชนพบว่า “ปอเนาะ” ยังคงเป็นศูนย์รวมทางอัตลักษณ์ของชาวมลายูมุสลิม เป็นองค์ประกอบหนึ่งของกระบวนการพัฒนาและความเปลี่ยนแปลง

ที่เปรียบเสมือนกับเกียรติและศักดิ์ศรีที่อยู่คู่บ้านคู่เมืองของชาวมลายูมุสลิม” ซึ่งมีท้องถิ่นเป็นผู้ดูแล โดยมีโต๊ะครูรับบทบาทเป็นทั้งผู้บริหารจัดการและผู้สอน ไม่มีชั้นเรียน ไม่มีการวัดประเมินผลอย่างเป็นระบบ การจัดการศึกษาวางอยู่บนพื้นฐานแห่งหลักคำสอนศาสนาที่ได้กำชับให้ผู้มีความรู้จำเป็นต้องสอนและเผยแพร่ศาสนาอิสลาม การศึกษา “ปอเนาะ” ในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นจนถึงช่วงปฏิรูปการศึกษายังคงมีบทบาทเป็นศูนย์กลางการศึกษาของท้องถิ่น ก่อนที่การศึกษาระบบโรงเรียนรัฐบาลจากกรุงเทพฯ จะขยายตัวเข้าสู่มณฑลปัตตานี

ในสมัยรัชกาลที่ ๖ เป็นช่วงเวลาที่รัฐประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ.๒๔๖๔ ซึ่งเป็นการศึกษาภาคบังคับ และมีความพยายามขยายการศึกษาภาคบังคับจากส่วนกลางสู่ภูมิภาค เป้าหมายของการศึกษาคือการสร้างเอกภาพด้านการเมืองและนโยบายผสมผสานทางวัฒนธรรม เนื่องจากความจำเป็นในการสร้างรัฐชาติให้เข้มแข็ง จึงมุ่งเน้นให้ประชาชนสามารถอ่าน เขียน และพูดภาษาไทยให้ได้ ให้รู้ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ส่วนในทางปฏิบัติรัฐพยายามจัดให้มีการสอนภาษาไทยในโรงเรียนมลายู อีกทั้งส่งเสริมให้ประชาชนส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนรัฐบาล ซึ่งจัดว่าเป็นนโยบายที่รัฐใช้มาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่การรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลางในสมัยรัชกาลที่ ๕ แนวทางการต่อต้านการศึกษาของรัฐ เริ่มส่อเค้าให้เห็นจากปฏิกริยาการต่อต้านระบบการศึกษาทั้งในระดับนโยบายการศึกษา และในทางปฏิบัติที่การศึกษาของภาครัฐมีข้อขัดแย้งกับวัฒนธรรมการศึกษาของคอมมูนาลูที่ดำรงอยู่อย่างมีอัตลักษณ์ (ไข่มุก อุทัยวาลี, ๒๕๔๘ : ๓๔) เช่น การกำหนดให้ประชาชนจ่ายค่าบำรุงการศึกษา การเรียนร่วมกันระหว่างชายหญิง ซึ่งขัดต่อศาสนบัญญัติของศาสนาอิสลาม ประกอบกับโรงเรียนส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในวัด มีพระเป็นครูผู้สอน ฯลฯ ช่วงเวลาดังกล่าวชาวมลายูมุสลิมเกิดความรู้สึกต่อต้าน เกิดความแปลกแยกอันเนื่องมาจากความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรม และมองว่าการศึกษาของรัฐอาจสร้างความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของบุตรหลานให้รู้สึกสำนึกต่อสังคม ศาสนา และประวัติศาสตร์ที่แตกต่างจากบรรพบุรุษของตน (สมพงษ์ ปานเกล้า, ๒๕๔๑ : ๕๗ - ๖๓) จนนำไปสู่การก่อเหตุการณ์ความไม่สงบขึ้นใน ปี พ.ศ.๒๕๖๕

ในสมัยรัชกาลที่ ๗ เนื่องจากนโยบายการศึกษาภาคบังคับที่ผ่านมานำไปสู่การก่อเหตุการณ์ความไม่สงบขึ้นในปี พ.ศ.๒๕๖๕ รัชกาลที่ ๗ จึงคลายความเข้มงวดกวดขันในการให้ชาวมลายูมุสลิมเข้าศึกษาในโรงเรียนรัฐบาลลงมาก โดยเฉพาะนักเรียนหญิงมุสลิมก็มีการผ่อนผันโดยไม่มีการเกณฑ์ให้เข้าโรงเรียนแต่อย่างใด

หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ นโยบายการปกครองและการศึกษากระทบต่อวิถีชีวิตของชาวมลายูมุสลิมมากยิ่งขึ้น รัฐบาลหลายสมัยได้ใช้นโยบายการศึกษาโดยขาดความคำนึงถึงความแตกต่างทางเชื้อชาติ วัฒนธรรม ศาสนา และประวัติศาสตร์ ในยุคจอมพล ป. พิบูลย์สงคราม (พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๔) ได้มีนโยบายชาตินิยม มีการประกาศรัฐนิยม (ด้วยความมุ่งหมายให้ประชาชนปฏิบัติตามเพื่อความเจริญของประเทศ) อย่างเป็นทางการ ครอบคลุมถึงการเมือง สังคม วัฒนธรรม การศึกษา ความเป็นอยู่ของประชาชน ฯลฯ ๑๒ ฉบับ ว่าด้วย ฉบับที่ ๑ เรื่องการใช้ชื่อประเทศ ประชาชน และสัญชาติ ฉบับที่ ๒ เรื่องการป้องกันภัยที่จะบังเกิดแก่ชาติ ฉบับที่ ๓ คือ เรื่องการเรียกชื่อชาวไทย ฉบับที่ ๔ เรื่องการเคารพธงชาติ ร้องเพลงชาติ เพลงสรรเสริญพระบารมี ฉบับที่ ๕ เรื่องให้ชาวไทยพยายามใช้เครื่องอุปโภคบริโภคที่มีกำเนิดหรือทำขึ้นในประเทศไทย ฉบับที่ ๖ เรื่องทำนองและเนื้อร้องเพลงชาติ ฉบับที่ ๗ เรื่องชักชวนให้ชาวไทยร่วมกันสร้างชาติ ฉบับที่ ๘ เรื่องเพลงสรรเสริญพระบารมี ฉบับที่ ๙ เรื่องภาษาและหนังสือไทยกับหน้าที่พลเมืองดี ฉบับที่ ๑๐ เรื่องการแต่งกายของประชาชนชาวไทย ฉบับที่ ๑๑ เรื่องกิจ

ประจำวันของคนไทย ฉบับที่ ๑๒ เรื่องการช่วยเหลือคุ้มครองเด็ก คนชรา หรือคนทุพพลภาพ (ไข่มุก อุทยานลี, ๒๕๔๘ : ๓๘ อ้างจาก รอง ศยามานนท์, ๒๕๒๒ : ๑๑๒-๑๑๔) รัฐนิยมดังกล่าวถือเป็นแบบแผนให้คนไทยทุกคนปฏิบัติโดยไม่ละเว้น

การกำหนดรัฐนิยมในยุคจอมพล ป.พิบูลย์สงคราม กระทบต่อวิถีชีวิตชาวมลายูมุสลิมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะฉบับที่ ๙ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาโดยตรง การกำหนดคุณสมบัติของพลเมืองที่ถือว่าจะต้องรู้ภาษาไทยรู้หนังสือไทยนั้นเนื่องจากรัฐถือว่าภาษาไทยเป็นเอกลักษณ์ความเป็นไทย พลเมืองที่ดีต้องมีหน้าที่ศึกษาภาษาไทยด้วย การศึกษาของท้องถิ่น “ปอเนาะ” ได้รับผลกระทบจากการถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพในการปฏิบัติตามวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ในสมัยต่อมาปอเนาะได้ถูกพัฒนาให้กลายเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่มีทั้งการศึกษาภาคสามัญและภาคศาสนา ปอเนาะแบบเดิมมีเหลืออยู่ไม่มาก และทางรัฐบาลก็ได้มีกฎหมายเข้มงวดในเรื่องใบอนุญาตเปิดปอเนาะ เนื่องจากสถานการณ์ภาคใต้ที่กลุ่มแบ่งแยกดินแดนใช้ปอเนาะเป็นฐานในการปลุกกระดม รัฐบาลได้ออกระเบียบต่างๆ เพื่อเปลี่ยนแปลงการศึกษาศาสนาอิสลามในปอเนาะ ๒ ช่วงด้วยกัน ช่วงแรกระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๒-พ.ศ. ๒๕๐๘ เพื่อเปลี่ยนปอเนาะเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม นอกจากนี้ยังเสริมสร้างความเป็นไทยและความทันสมัยอย่างตะวันตกในโรงเรียนรัฐอีกด้วย

ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๐๐-๒๕๐๔ ด้วยความคิดที่ว่าปอเนาะเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของชาติ รัฐจึงมีความพยายามเข้มงวดกวดขัน “ปอเนาะ” โดยการควบคุมให้จดทะเบียนกับภาครัฐ ภายใต้ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการปรับปรุงส่งเสริมปอเนาะ ปี พ.ศ. ๒๕๐๔ อีกทั้งยังขยายการศึกษาศาสนาบังคับมายังสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ชาวมลายูมุสลิมกังวลว่าการศึกษาในแนวทางของศาสนาอิสลามจะเลือนหาย ความกังวลนี้เป็นแรงผลักดันให้เกิดโรงเรียนตาดีกา (ศูนย์อบรมจริยธรรมเด็กเล็ก) ขึ้นเพื่อยกระดับการศึกษาและคุณภาพชีวิตทั้งด้านความรู้สามัญและความรู้ทางศาสนา กล่าวได้ว่านับจากอดีตจนถึงปัจจุบันชาวมลายูมุสลิมมีความศรัทธาในการส่งบุตรหลานเข้าเรียนตาดีกา เพื่อที่จะได้เรียนรู้หลักการศาสนาอิสลามขึ้นพื้นฐานเพื่อความศรัทธาอย่างคงมั่น ปฏิบัติศาสนกิจได้อย่างถูกต้อง มารยาทงดงาม อีกทั้งมีทักษะด้านภาษาอาหรับและภาษามลายูอีกด้วย

ต้นปี พ.ศ. ๒๕๐๘ โรงเรียนปอเนาะถูกแปรสภาพให้เป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โดยมีจุดมุ่งหมายให้เป็นแหล่งเรียนรู้วิชาศาสนาอิสลามแทนปอเนาะแบบเดิมที่รัฐควบคุมไม่ได้ หากปอเนาะไหนไม่มาขอจดทะเบียนก็จะกลายเป็น “ปอเนาะเถื่อน” ในช่วงนี้มีการปรับปรุงการเรียนการสอนให้ได้มาตรฐาน จัดให้มีอาคารเรียน มีหลักสูตรสามัญควบคู่กับหลักสูตรศาสนา นอกจากนี้รัฐบาลยังเลือกครูสอนศาสนามาสอนในปอเนาะ เพื่อกีดกันไม่ให้โต๊ะครูที่ต่อต้านรัฐมามีอิทธิพลในโรงเรียน นโยบายดังกล่าวเริ่มมีการบังคับใช้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้นเมื่อรัฐมีความประสงค์ล้มเลิกระบบการศึกษาแบบปอเนาะ เพื่อดำเนินนโยบายการจัดการศึกษาตามที่รัฐต้องการ เพื่อให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการปกครองของชาติ

การแปรสภาพปอเนาะเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามนั้น ในความรู้สึกของโต๊ะครูและชาวมลายูมุสลิมมีความรู้สึกร่วมกันว่า “การดำเนินกิจการทุกอย่างตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเสียสละอุทิศทุกสิ่งทุกอย่างเพื่ออัลลอฮ์” แต่เมื่อรัฐเข้ามาแทรกแซงชาวมลายูมุสลิมจึงรู้สึกว่าการจัดการศึกษาที่ดำเนินการโดยท้องถิ่นถูกก้าวร้าวโดยบุคคลที่ไม่ใช่มุสลิมเป็นครั้งแรก ทำให้เกิดความวิตกว่า “ความบริสุทธิ์ของอิสลามถูกแปดเปื้อนด้วยความรู้ที่ไม่ใช่อิสลาม จากคนที่ไม่ได้นับถือศาสนาอิสลาม” จนกระทั่งเกิดความคิดว่า “รัฐบาลเบียดเบียนศาสนาอิสลามและพยายามกลืนชาติพันธุ์มลายู” การแทรกแซงของรัฐส่งผลให้ปอเนาะจำนวน ๑๕๐ แห่งจากจำนวนที่มีอยู่ ๕๐๐ แห่ง ปิดการเรียนการสอนเพราะไม่พอใจนโยบายและการปฏิบัติ

ของรัฐบาล ปอเนาะบางแห่งได้นำนักเรียนเข้าป่าเพื่อปฏิบัติการต่อต้านรัฐบาลจนกระทั่งทุกวันนี้ (บันทึกตัย สะมะฮุน และคณะ, ๒๕๔๙ : ๗๓-๗๔)

หลังเกิดเหตุการณ์ปล้นปืนค่ายปิเหล็ง (๔ มกราคม ๒๕๔๗) เหตุความรุนแรงที่มีสยิดกรีอะเซ (๒๘ เมษายน ๒๕๔๗) และเหตุการณ์ประท้วงที่สถานีตำรวจภูธรอำเภอตากใบ (๒๕ ตุลาคม ๒๕๔๗) ปอเนาะถูกมองในแง่ลบ เนื่องจากเยาวชนที่ถูกจับกุมบางส่วนเป็นนักเรียนปอเนาะ ภาครัฐจึงพยายามจัดให้มีการจดทะเบียนปอเนาะ วันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๗ กระทรวงศึกษาธิการได้ออกระเบียบว่าด้วยสถาบันศึกษาปอเนาะ เพื่อให้ปอเนาะมาจดทะเบียนให้ถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งพบว่าในเดือนพฤษภาคม ๒๕๔๗ มีปอเนาะมาจดทะเบียน ๒๑๔ โรง ในเดือนกรกฎาคม ๒๕๔๗ มีปอเนาะจดทะเบียนทั้งหมด ๒๔๙ โรง แยกเป็นปัตตานี ๑๕๐ โรง ยะลา ๕๓ โรง และนราธิวาส ๔๖ โรง และใน พ.ศ. ๒๕๕๐ ปรากฏว่ามีปอเนาะจดทะเบียนเป็น “สถาบันการศึกษาปอเนาะ” ทั้งหมด ๓๑๗ โรง (บันทึกตัย สะมะฮุน และคณะ, ๒๕๔๙ : ๓-๔)

กล่าวได้ว่านโยบายและการดำเนินการจัดการศึกษาโดยรัฐส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวมลายูมุสลิมที่มีแบบแผนการศึกษาของตนมาอย่างยาวนาน ได้แก่ การศึกษาในปอเนาะ การศึกษาในมัสยิด การศึกษากันผู้รู้ทางศาสนา ซึ่งสถานศึกษาเหล่านี้มีหน้าที่ในการสืบทอดความรู้ทางศาสนาอิสลาม มีการศึกษาภาษามลายู ภาษาอาหรับ ศึกษาคัมภีร์อัลกุรอาน และหลักคำสอนในศาสนาอิสลาม ส่งผลให้ชาวมลายูมุสลิมไม่ค่อยให้ความสำคัญในการเรียนรู้ภาษาไทยและรังเกียจที่จะส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐ

สรุปได้ว่าการจัดการศึกษาของรัฐในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีผลกระทบคือ ๑) รูปแบบของสถาบันการศึกษาอันเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนเปลี่ยนไป ทั้งในแง่ของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและการบริหารจัดการ ๒) เป้าหมายการศึกษาที่ไม่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนและเนื้อหาวิชาที่ขาดความครอบคลุม ๓) รูปแบบการสอนที่เปลี่ยนแปลงไป ๔) ความมุ่งมั่นและโอกาสทางการศึกษาลดลง และ ๕) การขาดแคลนบุคลากรทางการศึกษา (สุรัชย์ ไวยวรรณจิตร, ๒๕๕๓)

จากการศึกษาพัฒนาการการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ช่วยให้ผู้วิจัยทราบถึงสภาพปัญหาการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ดำเนินการโดยรัฐบาลอย่างขาดความเข้าใจในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของพื้นที่ที่มีความเป็นอัตลักษณ์ ซึ่งข้อมูลที่ประมวลมาทั้งหมดนี้ช่วยนำทางให้ผู้วิจัยเข้าใจความซับซ้อนของปัญหาการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้อย่างกระจ่างชัดยิ่งขึ้น เพื่อช่วยในการวิเคราะห์ถึงทิศทางการพัฒนาการศึกษาท่ามกลางความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่านมุมมองของครุยมลายูมุสลิมได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ด้วยเชื่อว่ามุมมองของ “คนใน” มีความสำคัญต่อการพัฒนาการศึกษาอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน อีกทั้งอาจนำไปสู่การแก้ไขปัญหาการศึกษาในท้องถิ่นของตนได้อย่างถูกต้องทิศทาง อันจะนำไปสู่การลดเงื่อนไขของความรุนแรงที่ดำรงอยู่อย่างยาวนาน หรืออย่างน้อยก็ลดความหวาดระแวงที่ชุมชนมีต่อโรงเรียนรัฐบาลได้ไม่มากนักน้อย

สภาพการศึกษาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในปัจจุบัน

การศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความแตกต่างจากพื้นที่อื่นๆ ของประเทศ โดยเฉพาะในเรื่องของการให้ความสำคัญต่อการศึกษาล่าเรียนศาสนาตั้งแต่วัยเด็ก ถึงแม้ในปัจจุบันมีการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนรัฐบาล และมีหน่วยงานจัดการศึกษาด้านอิสลามศึกษาอีกหลายสังกัด แต่พบว่าผู้ปกครองยังนิยมส่งบุตรหลานล่าเรียนศาสนาในสถานศึกษาที่ท้องถิ่นบริหารจัดการ เช่น โรงเรียนตาดีกา (ศูนย์อบรมอิสลามศึกษาประจำมัสยิด) ในวันเสาร์และวันอาทิตย์ ในขณะที่ผู้ปกครองส่วน

ใหญ่นิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามหลังจากจบชั้นประถมศึกษาชั้นปีที่ ๖ ส่วนนักเรียนไทยพุทธนิยมเข้าเรียนโรงเรียนรัฐบาลในตัวอำเภอหรือจังหวัดมากยิ่งขึ้น ด้วยการจัดการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความหลากหลายและเป็นอัตลักษณ์ ผู้วิจัยจึงประมวลความรู้เพื่อให้สามารถมองเห็นภาพรวมของการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยสังเขปดังนี้

ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ล่าสุดศึกษาและรวบรวมโดยคณะทำงานด้านการศึกษา สภาประชาสังคมชายแดนใต้ (๒๕๕๖) ให้ภาพรวมเกี่ยวกับการศึกษาในพื้นที่ว่าสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีระบบการศึกษาแบ่งเป็น ๔ ระดับคือ

๑. การศึกษาก่อนประถมศึกษา เป็นการจัดการศึกษาเพื่อปูพื้นฐานให้แก่เด็ก ๓-๕ ปี เพื่อเตรียมความพร้อมในการเรียนรู้เมื่อก้าวสู่ระดับประถมศึกษาชั้นปีที่ ๑ มี ๓ ประเภท คือ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดและมัสยิด และโรงเรียนที่อยู่ในกำกับของรัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๒. ระดับประถมศึกษา เป็นการจัดการศึกษาให้เด็กอายุ ๗-๑๒ ปี ในระดับประถมศึกษา ซึ่งเป็นโรงเรียนที่อยู่ในกำกับของรัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา)

๓. ระดับมัธยมศึกษา เป็นการจัดการศึกษาให้เด็กอายุ ๑๓-๑๘ ปี ซึ่งเป็นโรงเรียนที่อยู่ในกำกับของรัฐ เอกชน และสถาบันศึกษาปอเนาะ

๔. ระดับอุดมศึกษา เป็นการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย หรือเทียบเท่ามหาวิทยาลัย

การจัดการศึกษาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้พบว่า มีความหลากหลายพิเศษกว่าพื้นที่อื่นๆ ผู้จัดการศึกษามีทั้งของรัฐ เอกชน และภาคประชาชน ข้อมูลจากคณะทำงานด้านการศึกษา สภาประชาสังคมชายแดนใต้ (๒๕๕๖) พบว่าการจัดการศึกษาใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ออกเป็น ๒ ระบบ คือ

๑. สถานศึกษาในระบบ มีสถานศึกษา ๑,๒๐๒ แห่ง มีนักเรียนทั้งสิ้น ๕๐๓,๒๓๖ คน สามารถแบ่งได้ ๕ ประเภท

๑.๑ สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน (อนุบาล - มัธยมศึกษาปีที่ ๖) เป็นของรัฐ ๙๒๕ แห่ง มีนักเรียนทั้งสิ้น ๓๒๑,๙๗๗ คน ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาภาคบังคับ (ประถมศึกษาปีที่ ๖) ของเอกชน ๑๗๒ แห่ง แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่สอนศาสนาควบคู่สามัญ ถึง ๑๒๖ แห่ง (ส่วนใหญ่ในระดับมัธยมศึกษา) และที่อยู่ภายใต้การบริหารจัดการองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น ๓๒ แห่ง (เป็นการศึกษาภาคบังคับระดับประถมศึกษาปีที่ ๖ เช่นกัน)

๑.๒ สถาบันอาชีวศึกษา ของรัฐ ๑๓ แห่ง มีนักเรียน ๑๗,๓๓๑ คน และของเอกชน ๔ แห่ง มีนักเรียน ๒,๓๒๕ คน

๑.๓ วิทยาลัยชุมชน ๓ แห่ง มีนักเรียน ๔,๐๒๔ คน

๑.๔ สถาบันอุดมศึกษา ๔ แห่ง มีนักศึกษาทั้งสิ้น ๑๕,๔๒๔ คน

๑.๕ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แบ่งออกเป็นแผนกสามัญศึกษา ๒ แห่ง มีผู้เรียน ๑๐๑ คน แผนกธรรม ๔๓ แห่ง มีผู้เรียน ๕๙๖ คน และแผนกบาลี ๔ แห่ง มีผู้เรียน ๕๗ คน

๒. สถานศึกษานอกระบบ ซึ่งสามารถแบ่งเป็น ๕ ประเภท ดังนี้

๒.๑ สถาบันศึกษาปอเนาะ ๓๐๓ แห่ง (เฉพาะที่จดทะเบียน) มีผู้เรียนทั้งสิ้นประมาณ ๑๗,๘๙๐ คน (อาจจะมีคนที่เรียนสถาบันในระบบมาอาศัยและเรียนในเวลาว่างจากการเรียนในระบบ และคนที่ทำงานแล้วมาเรียนหลังจากเวลาทำงาน)

๒.๒ ศูนย์อบรมศาสนาอิสลามประจำมัสยิดสำหรับผู้ใหญ่ และศูนย์อบรมศาสนาอิสลามประจำมัสยิดสำหรับเด็กเรียกว่าตาติกา ๑,๖๐๕ แห่ง มีนักเรียนทั้งสิ้น ๑๖๘,๒๔๒ คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักเรียนประถมศึกษาของรัฐ และศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิด ๑๓๐ แห่ง มีนักเรียน ๗,๔๒๘ คน และศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ๒๓๘ แห่ง มีนักเรียนจำนวน ๙,๔๗๘ คน

๒.๓ ศูนย์ศึกษาพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ ๖ แห่ง มีนักเรียนจำนวน ๑,๒๑๖ คน

๒.๔ ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน มี ๓๖ แห่ง มีนักเรียนจำนวน ๑๑๒,๑๙๔ คน

๒.๕ ศูนย์การเรียนรู้อัลกุรอานตามบ้านของปราชญ์อัลกุรอานและศูนย์ท่องจำอัลกุรอาน

ข้อมูลการศึกษานอกระบบที่อัปเดตสุโก ดินอะ นำเสนอมานี้ไม่เน้นรวมการศึกษาตามอัธยาศัยด้านศาสนาอิสลามสำหรับเยาวชนและผู้ใหญ่ตามมัสยิดต่างๆ โดยเฉพาะมัสยิดกลางทั้งสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มัสยิดเราะห์มานียะห์ บ้านบราโอ อำเภอมือเมือง จังหวัดปัตตานี ซึ่งดำเนินการสอนโดยปราชญ์ด้านศาสนาอิสลามที่มีชื่อเสียงคือ ชัยค้ออิสมาอิล ดาอีละ (อิสมาแอ เซอร์ปียัง) และชัยค์ ดร.อิสมาอิลลูฟี จะปะกียา โดยมีผู้เข้าฟังไม่ต่ำกว่าห้าพันคนทุกสัปดาห์ และดำเนินการสอนมานานกว่าสามสิบปี (คณะทำงานด้านการศึกษา สภาประชาสังคมชายแดนใต้, ๒๕๕๖ : ๒๕-๒๘)

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยหลายเล่มได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับการหารูปแบบในการพัฒนาการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้มีความสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมเพื่อลดปัญหาความขัดแย้งที่มีมาอย่างยาวนาน ซึ่งมีทั้งงานวิจัยที่ทำการวิจัยช่วงก่อนเกิดเหตุการณ์ไฟใต้รอบใหม่ในปี พ.ศ.๒๕๔๗ และหลังจากปี พ.ศ.๒๕๔๗ ดังต่อไปนี้

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล (๒๕๒๔) ได้ศึกษาวิจัยเพื่อหารูปแบบการดำเนินการศึกษาเพื่อคุณภาพชีวิตของประชาชนใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ งานวิจัยเรื่องนี้นับเป็นการรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ของผู้คนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ศาสนา และวัฒนธรรม เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาการศึกษาในพื้นที่ที่มีอัตลักษณ์และแตกต่างจากพื้นที่อื่นๆในประเทศ การวิจัยได้ให้ข้อมูลที่ชี้ให้เห็นรูปแบบโครงสร้าง และลักษณะการศึกษา ตลอดจนทรัพยากรเพื่อการศึกษา ผลการศึกษาพบว่า ด้านการเมืองความไม่สงบในพื้นที่เป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาการศึกษาของท้องถิ่น การสำรวจในช่วงปี พ.ศ.๒๕๑๘ ยังทำให้เห็นว่าจังหวัดชายแดนภาคใต้เผชิญปัญหาความไม่สงบและมีแนวโน้มจะยิ่งรุนแรงขึ้นในอนาคต อีกทั้งได้เสนอแนวทางแก้ไขปัญหาต่างๆ ทางไปพร้อมๆกัน ในด้านการจัดการศึกษาควรมีการจัดการศึกษาเพื่อให้บรรลุความมุ่งหมายโดยดำเนินการให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่ทุกด้าน ทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม สภาพเศรษฐกิจเป็นสำคัญ โดยเฉพาะหลักสูตรภาคบังคับควรจัดให้สอดคล้องกับศาสนา และขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

เห็นได้ว่างานวิจัยเล่มดังกล่าวได้ตระหนักว่าการจัดการศึกษาที่ไม่สอดคล้องกับพื้นที่ทั้งในหลายๆด้านจะเป็นปัจจัยหนึ่งของการเสริมให้ปัญหาความไม่สงบในช่วงปี พ.ศ.๒๕๑๘ มีแนวโน้มทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นในอนาคต สถาบันวิจัยประชากรและสังคมได้เสนอแนวทางการจัดการศึกษาว่า “หลักสูตรภาคบังคับควรจัดให้สอดคล้องกับศาสนาและขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” แต่ดูเหมือนรัฐบาลจะ

ไม่ได้ใคร่ครวญหรือตระหนักในความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ข้อเสนอแนะเช่นนี้ยังปรากฏในเอกสารและงานวิจัยของผู้ที่ให้ความสนใจปัญหาการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้อีกหลายเล่มในช่วงเวลาต่อมา

วิทยานิพนธ์หัวข้อ “**ปัญหาการศึกษาในมณฑลปัตตานี พ.ศ. ๒๔๔๙-๒๔๗๔**” ของนภดล โรจนอุดมศาสตร์ (๒๕๒๓) ได้ศึกษาเรื่องปัญหาการศึกษาในมณฑลปัตตานี พ.ศ. ๒๔๔๙-๒๔๗๔ ให้ข้อสรุปว่าการจัดการศึกษาของรัฐในมณฑลปัตตานีเป็นการดำเนินการที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ศาสนา และวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น ดังปรากฏให้เห็นในลักษณะของปฏิกิริยาต่อต้านการศึกษาในโรงเรียนรัฐบาล ขณะที่คนส่วนใหญ่นิยมส่งบุตรหลานเข้าศึกษาในสถานศึกษาที่บริหารจัดการโดยท้องถิ่น ซึ่งมีการเรียนการสอนด้วยภาษามลายูและหลักศาสนาอิสลาม ดังนั้นการเข้าใจพื้นฐานทางประวัติศาสตร์จากงานวิจัยสามารถนำมาใช้เป็นข้อมูลเสริมเพื่อช่วยให้เข้าใจภาพรวมของปัญหาสังคมและการจัดการศึกษาเพื่อท้องถิ่นในเวลาต่อมา

งานวิจัยข้างต้น นภดลมุ่งศึกษาปัญหาการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยมองย้อนไปตั้งแต่ยุคปฏิรูปการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ ๕ จนถึงยุคการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา ในปี พ.ศ. ๒๔๖๔-๒๔๗๔ และให้ข้อสรุปเช่นเดียวกับสถาบันวิจัยประชากรและสังคมว่าการจัดการศึกษาที่ดำเนินมาตลอดระยะเวลาดังกล่าวไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ศาสนา และวัฒนธรรม นี่เป็นสาเหตุหลักของการต่อต้านการศึกษาของรัฐไทย ที่คนในท้องถิ่นมองว่าเป็นการศึกษาเพื่อกลืนกลายความเป็นมลายูมุสลิม ให้กลายเป็นไทย ความไม่ไว้วางใจในรัฐบาลชาวมลายูมุสลิมจึงหันไปส่งบุตรหลานเข้าเรียนในสถานศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชุมชน แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับสุรินทร์ พิศสุวรรณ ที่มองว่าปัญหาความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนหนึ่งมาจากนโยบายการศึกษาที่สนองต่อนโยบายกลมกลืนทางวัฒนธรรม

สุรินทร์ พิศสุวรรณ เป็นผู้หนึ่งที่ได้แสดงว่าปัญหาของการจัดการศึกษาที่ไม่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นปัจจัยที่ก่อเงื่อนไขความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังที่ได้เสนอแนวทางไว้ในบทความ “การเมืองการปกครองภาคใต้” ว่าการเมืองการปกครองภาคใต้เป็นการศึกษาบริบททางการเมืองที่สะท้อนความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรงในภาคใต้ ปัญหาความขัดแย้งจากนโยบายของรัฐเป็นผลมาจากข้อผิดพลาดที่รัฐใช้นโยบายกลมกลืนทางวัฒนธรรมโดยขาดการคำนึงถึงวัฒนธรรมของท้องถิ่น ลักษณะเฉพาะของชาติพันธุ์ ศาสนา วิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ประเด็นเหล่านี้รัฐควรให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งและควรนำมาปรับใช้ในการดำเนินนโยบายทั้งด้านการเมือง สังคม และการศึกษา (สุรินทร์ พิศสุวรรณ, ๒๕๒๙ : ๖๕-๑๐๐)

ส่วนสาเหตุของการต่อต้านอำนาจรัฐของคนในพื้นที่นั้นมีความลึกซึ้งและซับซ้อน หากมีความเข้าใจและหันมาทบทวนการศึกษาขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับประเด็นของวัฒนธรรมท้องถิ่น การถูกกดขี่ข่มเหง การละเลยในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างจริงจัง และความสำนึกทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาของคนในท้องถิ่น ในฐานะพลเมืองของรัฐ อาจเป็นปัจจัยช่วยให้ความขัดแย้งที่ดำเนินมาอย่างยาวนานเบาบางลงได้

งานวิจัยที่ศึกษาและให้ภาพรวมของนโยบายการศึกษาโดยรัฐในช่วงก่อนการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาเล็กน้อยจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๔๗ อันเป็นจุดเริ่มสถานการณ์ไฟใต้รอบใหม่ ตลอดระยะเวลาเกือบสามทศวรรษพบว่า การขาดความเข้าใจของรัฐต่อศาสนาและวัฒนธรรมของคนใน

ท้องถิ่นเป็นอุปสรรคสำคัญของการจัดการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทว่ารัฐไม่เคยให้ความสนใจและจริงจังในการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ ซึ่งเป็นปีที่เหตุการณ์เริ่มรุนแรงและไม่มีทีท่าจะสงบ รัฐบาลได้หันกลับมาทบทวนอย่างใคร่ครวญต่อปัญหาการจัดการศึกษา และปรับใช้นโยบายที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์และความต้องการของผู้คนในท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น ดังสาระสำคัญในงานวิจัยกล่าวไว้

ไข่มุก อุทยาวลี (๒๕๔๘) นักวิชาการและอาจารย์มหาวิทยาลัยในพื้นที่ได้วิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์ปัญหาการจัดการศึกษาของรัฐที่มีต่อการบูรณาการทางสังคมและวัฒนธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ.๒๕๖๐ - ๒๕๔๗” งานวิจัยนี้ศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับนโยบายการศึกษาและผลกระทบต่อท้องถิ่น เพื่อประมวลปัญหาและข้อเสนอแนะสำหรับการแก้ไขปัญหาการศึกษาของเยาวชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในกระบวนการวิจัยเน้นข้อมูลเอกสารร่วมกับการศึกษาข้อมูลความเห็นของบุคคลในท้องถิ่น

ผลการศึกษาแบ่งออกเป็น ๔ ประเด็น คือ ประเด็นแรกเป็นการศึกษาสภาพการจัดการศึกษาของท้องถิ่นในสังคมพหุวัฒนธรรมและนโยบายการบูรณาการสังคมวัฒนธรรมช่วง พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๗๐ พบว่าการศึกษาในสังคมท้องถิ่นผูกพันกับศาสนา วัฒนธรรม และชาติพันธุ์ การศึกษาเป็นไปโดยวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นที่สืบทอดต่อกันมา สะท้อนอัตลักษณ์ของผู้คนในท้องถิ่นภาคใต้ตอนล่าง สภาพการศึกษาของคนในสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปเมื่อรัฐใช้นโยบายการศึกษาจากส่วนกลางที่เน้นเอกลักษณ์และวัฒนธรรมการศึกษาแห่งชาติ

ประเด็นที่ ๒ เป็นการศึกษาปัญหาการบูรณาการทางสังคมวัฒนธรรมช่วง พ.ศ. ๒๕๐๐ - ๒๕๒๐ พบว่าสภาพปัญหาด้านการเมืองและความเข้าใจที่รัฐมีต่อสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นอุปสรรคโดยตรงต่อการพัฒนาการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลคือช่วงระยะเวลาดังกล่าวเกิดการต่อต้านระบบการศึกษาแห่งชาติอย่างรุนแรง ประเด็นที่ ๓ การศึกษาความเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมต่อการจัดการศึกษาหลัง พ.ศ. ๒๕๒๐ - ๒๕๔๗ พบว่าระบบการศึกษาแห่งชาติดำเนินไปในสองแนวทาง คือ แนวทางแรกยังคงเป็นการศึกษาในกรอบวัฒนธรรมแห่งชาติ และแนวทางที่ ๒ คือ การคงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น เพื่อเป็นการยอมรับความหลากหลายของระบบการศึกษา

ประเด็นสุดท้ายเป็นการศึกษาความเห็นแนวทางการจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับท้องถิ่น พบว่าการปฏิรูปการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ควรยึดหลักการบูรณาการทางสังคมวัฒนธรรมในการจัดการศึกษา เพื่อนำไปสู่แนวทางการยอมรับความหลากหลายในชาติ อีกทั้งเป็นการส่งเสริมสังคมสันติสุขอย่างยั่งยืนในจังหวัดชายแดนภาคใต้อีกด้วย

การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้ประมวลมาข้างต้นจะเป็นประโยชน์ในการให้ภาพรวมของการจัดการศึกษาโดยรัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่ในยุคปฏิรูปการศึกษา (รัชกาลที่ ๕) จนถึงยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดี นับเป็นการแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการที่เชื่อมโยงไปสู่ปัญหาที่เกิดจากนโยบายการศึกษาที่ผิดพลาดโดยรัฐ ผ่านการรับฟังทัศนะของเจ้าหน้าที่และประชาชนในท้องถิ่น แต่เท่าที่ศึกษา

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่ายังไม่มีงานวิจัยเล่มใดศึกษาปัญหาการศึกษาผ่านสายตาครุมลายมุสลิม หากมีบ้างก็เป็นการรับฟังเสียงสะท้อนจากครูไทยพุทธเท่านั้น

ผู้วิจัยมีความเชื่อมั่นว่าการรับฟังเสียงสะท้อนจากครุมลายมุสลิม เป็นการเปิดรับความหลากหลายของแง่มุมความคิดเห็น รวมถึงทัศนะบางด้านที่อาจแตกต่างจากความรับรู้ของคนทั่วไป ซึ่งเสียงจาก “คนใน” อาจเป็นแง่มุมสำคัญที่นำไปสู่ความเข้าใจและเข้าถึงปัญหาที่ซับซ้อนของสถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในอีกมิติหนึ่งก็เป็นได้

บทที่ ๓

สภาพทั่วไปของการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนรัฐบาลท่ามกลางสถานการณ์ ความไม่สงบชายแดนใต้

งานวิจัยนี้ลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลจากโรงเรียนรัฐบาลจำนวน ๑๐ โรงเรียน โดยคัดเลือกโรงเรียนที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบนับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๗ (เหตุการณ์ไฟใต้รอบใหม่) จากข้อมูลที่ศูนย์ข่าวอิศราได้รวบรวมไว้ แล้วนำมาคัดเลือกอีกครั้งโดยใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย การลงพื้นที่ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาและการปรับตัวของโรงเรียนรัฐบาล ตลอดจนความต้องการต่างๆ ของครูในภาพรวม หลังจากรับทราบข้อมูลต่างๆ ในภาพรวมอย่างเพียงพอแล้วผู้วิจัยจึงเลือกลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลแบบเจาะลึกเพียง ๒ โรงเรียน ซึ่งความน่าสนใจของทั้ง ๒ โรงเรียนนี้อยู่ที่การยืนหยัดอยู่อย่างเข้มแข็งและมีกำลังใจของผู้บริหารและครูผู้สอน โรงเรียนยังคงได้รับความศรัทธาจากผู้ปกครองในการเลือกส่งบุตรหลานมาศึกษา ท่ามกลางผลกระทบที่โรงเรียนได้รับจากสถานการณ์ความไม่สงบชายแดนใต้ และผลกระทบจากการแข่งขันเพื่อสร้างความไว้วางใจจากผู้ปกครองกับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่นับวันยิ่งได้รับความนิยมจากผู้ปกครองในการส่งบุตรหลานเข้าศึกษา อีกทั้งยังเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว โรงเรียนประถมศึกษาของรัฐทั้ง ๒ แห่ง คือ โรงเรียนบุหงาตันหยง (นามสมมุติ) อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี และโรงเรียนปันตัยอีนิ (นามสมมุติ) อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลเชิงลึกต่อไป

สภาพทั่วไปของโรงเรียนรัฐบาลท่ามกลางสถานการณ์ความไม่สงบชายแดนใต้

สภาพทั่วไปของโรงเรียนรัฐบาลในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในช่วงสถานการณ์ความไม่สงบหากมองด้านกายภาพจะพบว่าไม่แตกต่างจากโรงเรียนรัฐทั่วไปในประเทศ ในทัศนะผู้วิจัยมองว่ายังมีสภาพตัวอาคารที่มีโครงสร้างแข็งแรงและความพร้อมมากกว่าโรงเรียนชายขอบในเขตภาคเหนือและภาคอีสานด้วยซ้ำ แต่สิ่งที่แตกต่างคือภูมิทัศน์ของโรงเรียนหลายแห่งที่ต้องแปรสภาพไปเป็นฐานปฏิบัติการของทหาร บางโรงเรียนมีฐานทหารตั้งถาวรภายในโรงเรียน ข้างโรงเรียน หรือหลังโรงเรียน ช่วงเวลาที่ทำการเรียนการสอนบางโรงเรียนถือคประตู่อย่างแน่นหนาด้วยแม่กุญแจตัวเหลือง บรรยากาศหลังเลิกเรียนและในวันหยุดค่อนข้างเงียบเหงา เนื่องจากคณะครูมักจะเลือกประชุมตามบ้านครุคนใดคนหนึ่งในโรงเรียนมากกว่าจะเดินทางมาประชุมที่โรงเรียน ในขณะที่หลังเลิกเรียนหรือในวันหยุดบางโรงเรียนไม่มีแม้แต่เด็กนักเรียนและเด็กในชุมชนมาออกกำลังกายหรือวิ่งเล่นดังเช่นช่วงก่อนเกิดสถานการณ์ความไม่สงบ

เมื่อได้เข้าไปเยี่ยมชมภายในตัวอาคารหรือห้องเรียนพบว่าบางโรงเรียนไม่มีภาพธงชาติไทย และพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเหนือกระดานดำเหมือนเช่นโรงเรียนรัฐบาลและหน่วยงานราชการทั่วไป แต่จะพบพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระราชวงศ์ได้ตามป้ายนิทรรศการทั่วไปในบริเวณโรงเรียนหรือในหอประชุม ผู้วิจัยเกิดความสงสัยและอยากทราบเหตุผลดังกล่าวจึงได้สอบถามจากครูไม่น้อยกว่า ๓ คนซึ่งเป็นครูต่างโรงเรียนกัน และได้รับคำตอบในทำนองเดียวกันว่าไม่มีนัยอะไรแอบแฝง ครูทุกคนมีความรักและศรัทธาต่อองค์พระเจ้าอยู่หัวแต่จะแตกต่างจากความรักและเทิดทูนอย่างเช่นชาวไทยพุทธ ส่วนเหตุผลที่ไม่นำพระบรมฉายาลักษณ์ติดไว้เหนือกระดานดำ

เนื่องจากเกรงว่านักเรียนประถมที่ไม่มีวิจรรย์ญาณเพียงพอในการแยกแยะจะเกิดความสับสนและนำไปเทียบเคียงกับพระเจ้า ดังเช่นคำอธิบายของครูแอ (ครูหนุ่มสอนวิชาภาษาไทยแห่งโรงเรียนกำปงดูเรียน) ที่ว่า “หากเป็น ร.ร.ที่มีครูมุสลิมล้วนแล้วแต่จะไม่ตั้งรูป เพราะกลัวเด็กมีความศรัทธาเสมือนพระเจ้า ซึ่งเสี่ยงต่อความเข้าใจศาสนาคลาดเคลื่อน จึงเสี่ยงที่จะไม่วางไว้”

ครูโรงเรียนรัฐบาลในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ครูวิชาสามัญ

ครูวิชาสามัญทำหน้าที่สอนหลักสูตรระดับประถมศึกษาใน ๘ กลุ่มสาระการเรียนรู้ อันได้แก่ วิชาภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี และภาษาต่างประเทศ ซึ่งรวมเวลาเรียนทั้งหมดไม่เกิน ๑,๒๐๐ ชั่วโมงในหนึ่งปีการศึกษา หลังจากปี พ.ศ.๒๕๔๘ ที่รัฐเปิดโอกาสให้ครูแจ้งความจำน่ายออกจากนอกพื้นที่ได้ตามต้องการพบว่าเกือบทุกโรงเรียนขาดแคลนครูวิชาสามัญ โดยเฉพาะ ๔ สาระการเรียนรู้ คือ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาต่างประเทศ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของโรงเรียนรัฐบาลในจังหวัดชายแดนใต้

ครูสอนอิสลามศึกษา และวิทยาการอิสลามศึกษา

ครูสอนอิสลามศึกษาและวิทยาการอิสลามศึกษาล้วนทำหน้าที่ในการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนรัฐบาลเช่นเดียวกัน ความแตกต่างนั้นอยู่ที่ครูสอนอิสลามศึกษาสอนในโรงเรียนรัฐบาลที่เปิดหลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้ม (จากเดิมสัปดาห์ละ ๑-๒ ชั่วโมงเป็น ๘-๑๐ ชั่วโมง) ครูกลุ่มนี้รับเงินเดือนตามวุฒิการศึกษา ส่วนวิทยาการอิสลามศึกษานั้นสอนอยู่ในโรงเรียนรัฐบาลแบบเดิมที่ยังไม่ปรับเป็นหลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้ม ได้รับค่าสอน ๒ แบบ คือ มีทั้งตามวุฒิและรายชั่วโมง วิชาอิสลามศึกษาที่บรรจุในหลักสูตรอิสลามศึกษาประกอบด้วย ๘ กลุ่มสาระ (ซึ่งรวมเวลาเรียนทั้งหมดไม่น้อยกว่า ๓๖๐ ชั่วโมงในหนึ่งปีการศึกษา) ประกอบด้วย

สาระที่ ๑	อัล-กุรอาน
สาระที่ ๒	อัล - หะดีษ
สาระที่ ๓	อัล - อะกีดะฮ์ (หลักศรัทธา)
สาระที่ ๔	อัล - ฟิกฮ์ (ศาสนบัญญัติ)
สาระที่ ๕	อิตติฮาด (ศาสนประวัติ)
สาระที่ ๖	อัล - อัคลาเกาะห์ (จริยธรรม)
สาระที่ ๗	ภาษาอาหรับ
สาระที่ ๘	ภาษามลายู ^๑

^๑ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามมีการเรียนการสอนอิสลามศึกษามากกว่าโรงเรียนรัฐบาลทั้งจำนวนชั่วโมงเรียนและรายวิชาที่เรียน จากการสัมภาษณ์นักเรียนชั้น ป.๔ พบว่าโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามมีการเพิ่มเติมในรายวิชาเพิ่มเติมรายวิชาดังต่อไปนี้

- ๑.๑ นูซุซ (จริยธรรมที่มาจากอัลกุรอาน,หะดีษ)
- ๑.๒ ฟุรอเอ็ด (การแบ่งปันมรดก)
- ๑.๓ ตัฟซีร์ (ความหมายของอัลกุรอาน)
- ๑.๔ นาฮ์ (ไวยากรณ์อาหรับ)
- ๑.๕ เฆาะด (วิธีการคัดลายมือภาษาอาหรับ)

รูปที่ ๑.๒ แสดงตารางเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนรัฐบาลแห่งหนึ่งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ตารางสอนรายสัปดาห์ ร.ร.ปยุต								
เวลา	08.40	09.30	10.20	11.10		13.00	13.50	14.40
วัน	09.30	10.20	11.10	12.00	พักเที่ยง	13.50	14.40	15.30
จ	วิชา ศาสนา	คณิต ๑๖คย	อาทิ ๑๖คย	สังคม ๑๖คย		ไทย ๑๖คย	กีฬา ๑๖คย	ชม
อ	พล ๑๖คย	ไทย ๑๖คย	อาทิ ๑๖คย	สังคม ๑๖คย		วิชา ๑๖คย	สังคม ๑๖คย	ชม
พ	ไทย ๑๖คย	คณิต ๑๖คย	ศาสนา ๑๖คย	สังคม ๑๖คย		วิชา ๑๖คย	ลูก ๑๖คย	๑๖คย
พฤ	คณิต ๑๖คย	สังคม ๑๖คย	สังคม ๑๖คย	สังคม ๑๖คย		สังคม ๑๖คย	ชม ๑๖คย	๑๖คย
ศ	สุข ๑๖คย	วิชา ๑๖คย	คณิต ๑๖คย	ไทย ๑๖คย		วิชา ๑๖คย	วิชา ๑๖คย	วิชา ๑๖คย

ครูมลายูมุสลิม : “คนใน” ที่ทำงานรับใช้แผ่นดินเกิด

ครูมลายูมุสลิมในที่นี้ผู้วิจัยหมายถึงผู้บริหารหรือครูผู้สอนที่นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งมีภูมิลำเนาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมมลายู

กล่าวได้ว่าในช่วงสถานการณ์ความไม่สงบชายแดนใต้รอบใหม่ รัฐบาลเปิดโอกาสให้ครูไทยพุทธย้ายออกนอกพื้นที่ได้ตามความจำนง จึงพบว่าในช่วงระยะเวลาดังกล่าวมีครูไทยพุทธย้ายออกจากโรงเรียนในเขตพื้นที่เสี่ยงเป็นจำนวนมาก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนที่อยู่ในเขตชนบทและรายล้อมด้วยหมู่บ้านมุสลิม มีระยะทางห่างไกลจากตัวอำเภอหรือตัวจังหวัด การย้ายออกของครูไทยพุทธนั้นบ้างขอย้ายกลับภูมิลำเนาซึ่งอยู่นอกเขตสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ บ้างขอย้ายไปสอนในโรงเรียนขนาดใหญ่ซึ่งอยู่ในเขตเมืองหรือในเขตชุมชนใหญ่ที่ห่างจากถนนใหญ่ไม่มาก หรือหากเป็นโรงเรียนในเขตชุมชนมุสลิมแต่มีครูไทยพุทธรวมตัวกันเป็นกลุ่มเป็นก้อนก็มีแนวโน้มที่ครูไทยพุทธจะอยู่ได้ จึงพบว่าโรงเรียนรัฐบาลในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เกิดภาวะขาดแคลนครูอย่างหนักในช่วงปี พ.ศ.๒๕๕๗-๒๕๕๘ เช่น โรงเรียนบุหงาตันหยง (นามสมมุติ) เหลือครูทั้งโรงเรียนเพียงแค่ ๕ คน จากจำนวน ๒๐ กว่าคน หลังจากที่ครูพุทธย้ายออกนอกพื้นที่เป็นจำนวนมากกล่าวได้ว่ากลุ่มบุคคลที่มีบทบาทและมีความใกล้ชิดกับชุมชนคือครูมลายูมุสลิมจากการลงพื้นที่พบว่าครูมลายูมุสลิมเป็นบุคคลกลุ่มใหญ่ที่สุด หรือเป็นบุคคลกลุ่มเดียวในโรงเรียนส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่ในชุมชน ตำบลที่ตั้งของโรงเรียนหรือตำบลใกล้เคียง และอาจมีภูมิลำเนาในอำเภอข้างเคียง เนื่องจากสะดวกในการเดินทางไปกลับ

จากการสัมภาษณ์ครูมลายูมุสลิมทุกคนว่า “กลัวจะตกเป็นเป้าสังหารบ้างไหม” แม้เป้าสังหารที่ผ่านมามุ่งโจมตีครูไทยพุทธและผู้บริหารโรงเรียนเป็นสำคัญ แต่ครูมลายูมุสลิมทุกคนตอบตรงกันว่ามีความกลัว

และวิตกกังวลเกี่ยวกับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ยิ่งโรงเรียนมีระยะทางห่างจากบ้านมากเท่าไร ก็ยิ่งกลัว โดยที่บางคนตอบไม่ได้ด้วยซ้ำว่าตนกลัวอะไรในสถานการณ์ที่ไม่รู้ว่าใครเป็นใคร ในขณะที่บางคนหวาดระแวงเจ้าหน้าที่รัฐ โดยเฉพาะทหารพราน บ้างกลัวโดนลูกหลงระหว่างเดินทางไปกลับโดยมีทหารนั่งคุ้มครองครอยู่หลังรถ ครูมลายูมุสลิมบางคนจึงไม่ยอมเดินทางไปกลับพร้อมทหารหรือเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย ครูสาวคนหนึ่งเล่าว่าเธอกลัวจนถึงขนาดดูอาอ์ (ขอพรจากพระเจ้า) ตลอดการเดินทางไปกลับจากโรงเรียน และเลือกเดินทางไปตามเส้นทางสายหลักมากกว่าที่จะเดินทางไปเส้นทางลัดซึ่งเป็นถนนสายเล็กๆ ที่เชื่อมระหว่างหมู่บ้านหรือตำบล

ความรู้สึกหวาดระแวงและรู้สึกถึงความไม่ปลอดภัยของครูมลายูมุสลิมทุกคนทั้งๆ ที่เป้าหมายของผู้ก่อความไม่สงบส่วนใหญ่มีมุ่งโจมตีครูไทยพุทธและผู้บริหารโรงเรียนเป็นสำคัญนั้นเกิดจากครูมลายูมุสลิมเองตระหนักรู้ว่าตนเองเป็นบุคลากรของภาครัฐ ซึ่งในสายตาของผู้ก่อความไม่สงบครูก็คือข้ารับใช้แผ่นดินไทยนั่นเอง ความรู้สึกเช่นนี้นับว่าไม่ต่างจากตำรวจมลายูมุสลิม จากงานวิจัย “ตำรวจมลายู: ลูกผสมของความสมัยใหม่แบบอาณานิคม ประวัติศาสตร์ บาดแผล และความรุนแรง” ของอสม่า มังกรชัย (๒๕๕๔) ที่ถ่ายทอดความเจ็บปวดของตำรวจมลายูมุสลิม “ลูกผสม” ของภาวะความเป็นสมัยใหม่ไทยที่เกิดขึ้นพร้อมกับกระบวนการสร้างรัฐชาติและการพัฒนาประเทศไทยไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ว่า “การเป็นตำรวจและการเป็นคนพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความไม่ลงรอยกันหลายประการ ในหลายๆ ครั้งการเป็นตำรวจที่ดีอาจจะขัดแย้งกับการเป็นเพื่อนที่ดีและญาติที่ดี” อีกทั้งยังเล่าในทำนองเดียวกันว่าตนไม่เคยได้รับความไว้วางใจจากนายอย่างไม่เคลือบแคลงสงสัย อีกทั้งยังไม่เคยได้รับความไว้วางใจจากเพื่อนตำรวจไทยพุทธ และชาวบ้านมลายูมุสลิม ความรู้สึกเช่นนี้ไม่ต่างกับความในใจของผู้อำนวยการโรงเรียนบุหงาตันหยง ครั้งหนึ่งท่านแสดงความในใจออกมาว่า ท่านเองรู้สึกว่าการเป็นข้าราชการครูนั้นอยู่ยากและวางตัวลำบาก ท่านกล่าวว่าท่าน “อยู่ท่ามกลางวงล้อมแห่งความไม่ไว้วางใจ” ชาวบ้านก็ไม่ไว้วางใจ ผู้ก่อความไม่สงบก็ไม่ไว้วางใจ

ท่ามกลางสถานการณ์ความไม่สงบสิ่งสำคัญที่ทำให้ครูมลายูมุสลิมยังคงยืนหยัดปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างไม่เสียขวัญจนเกิดไปนั้นคือครูทุกคนต่างเชื่อในกำหนดของอัลลอฮ์ไม่ว่าจะดีหรือร้าย และความรักความห่วงใยในแผ่นดินเกิด ดังที่ผู้อำนวยการโรงเรียนบุหงาตันหยงพูดติดตลกว่า “กลัวตายใครก็กลัว แต่อย่าไปคิดอะไรให้มาก ถ้าถึงเวลาตายแค่มิ่จิมฟันแทงเหงือกก็ตาย” การยอมจำนนต่อกำหนดของอัลลอฮ์เป็นเสมือนสิ่งที่ช่วยชุบจิตใจให้ครูมลายูมุสลิมทุกคนมีกำลังใจในการทำงานรับใช้แผ่นดินเกิด ครูโรงเรียนบ้านกลางคนหนึ่งกล่าวว่า “การเป็นครูในสามจังหวัดชายแดนใต้ ครูไม่เคยรู้สึกว่าตนเองน่าเห็นใจ หรือน่าสงสาร และพอใจในชีวิตครู”

เมื่อหันมาพิจารณาด้านความภาคภูมิใจในวิชาชีพและสวัสดิการพบว่า ครูมลายูมุสลิมทุกคนต่างภาคภูมิใจในอาชีพครู ต่างมองว่าเป็นอาชีพที่มีเกียรติและได้รับความเคารพนับถือจากคนในชุมชน ด้านสวัสดิการครูมลายูมุสลิมที่สอนวิชาสามัญต่างมีความพึงพอใจ สังเกตได้จากตลอดระยะเวลาที่ลงพื้นที่ไม่มีครูสายสามัญคนใดพูดเรื่องเงินเดือนและสวัสดิการ หากมีบ้างก็เป็นระยะเวลาแรกเริ่มของการลงพื้นที่ (กันยายน ๒๕๕๖) ที่ครูสอนอิสลามศึกษาที่มีความน้อยใจที่ตนไม่ได้รับการบรรจุเป็นข้าราชการ ไม่ได้รับความยุติธรรมในเรื่องของเงินเดือนและสวัสดิการอื่นๆ แต่ก็ไม่ได้เรียกร้องอะไร และได้แต่ปลอบใจตนเองด้วยความเชื่อที่ว่า “การสอนศาสนาได้ผลบุญอันยิ่งใหญ่ เป็นเสบียงไปยังโลกหน้า” กล่าวคือในขณะนั้นครู

สอนอิสลามศึกษาได้รับการบรรจุเป็นพนักงานราชการเท่านั้น ซึ่งสิทธิและสวัสดิการต่างๆ ไม่เทียบเท่าข้าราชการ กล่าวคือไม่ได้รับเงินเสี่ยงภัย อีกทั้งเงินเดือนยังต่ำกว่าครูสอนวิชาสามัญ และไม่มีสวัสดิการที่ครอบคลุมถึงบุตร สามี และบิดามารดา เช่น ไม่สามารถเบิกค่าเล่าเรียนบุตร ไม่สามารถเบิกค่าเช่าบ้านได้ ฯลฯ ทั้งๆ ที่ครูกลุ่มนี้เป็นผู้เรียกศรัทธาจากชุมชน เพราะการเรียนศาสนาเป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคน จึงความหวังของผู้ปกครอง อีกทั้งยังต้องช่วยสอนวิชาสามัญแทนครูสายสามัญเมื่อต้องไปราชการ และหลายต่อหลายครั้งครูสอนอิสลามศึกษายังเป็นผู้ลงชุมชนแทนครูไทยพุทธเพื่อความปลอดภัย กะชาฮยัง (ครูสอนอิสลามศึกษาโรงเรียนปันตัยฮีนี) เล่าให้ฟังว่าตนสอนศาสนาที่โรงเรียนแห่งนี้มาตั้งแต่ ปี พ.ศ.๒๕๒๖ ซึ่งขณะนั้นยังไม่มีหลักสูตรอิสลามศึกษา ณ เวลานั้นตนรับเงินค่าสอนเป็นรายชั่วโมงตั้งแต่ ชั่วโมงละ ๓๐ บาท ต่อมาปรับเป็น ๕๐ บาท ๘๐ บาท ๑๐๐ บาท ๑๕๐ บาท และต่อมากะชาฮยังรับเงิน ค่าสอนรายชั่วโมงละ ๒๐๐ บาท รวมค่าสอนแต่ละเดือนประมาณ ๑๔,๐๐๐ บาท กะชาฮยังเล่าว่ารัฐไม่ให้ความสำคัญกับการเรียนศาสนาของคนในพื้นที่และไม่ดูแลด้านสวัสดิการของครูผู้สอน “เหมือนโดนปิดกั้น” การปรับอัตราค่าสอนทุกครั้งวิทยากรสอนศาสนาอิสลามต้องรวมตัวกันไปเรียกร้องถึงกระทรวงศึกษาธิการ “แต่เมื่อโรงเรียนได้รับนโยบายจากรัฐบาลให้เปิดหลักสูตรอิสลามศึกษา(อิสลามศึกษาแบบเข้ม) วิทยากรอิสลามศึกษาที่รับค่าจ้างรายชั่วโมงได้รับการปรับให้รับเงินเดือนตามวุฒิการศึกษา กะชาฮยังซึ่งเคยรับเงิน รายชั่วโมงรวมเดือนละ ๑๔,๐๐๐ บาท ในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ กลับได้รับเงินเดือนเพียง ๕,๗๐๐ บาทเท่านั้น เนื่องจากไม่มีวุฒิปริญญาตรี อีกทั้งไม่ได้รับค่าเสี่ยงภัยเหมือนกับครูสอนสายสามัญ กะชาฮยังเล่าว่าตนร้องให้ ถึง ๓ คีน เพราะลูกสาว ๓ คนกำลังศึกษาในระดับมัธยมศึกษา ณ โรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่ง ในวันที่ผู้วิจัยได้ พบเธอพบว่าเธอเข้มแข็งและมีวิธีคิดที่มั่นคงว่า “กะต้องปลูกฝังศาสนาและจริยธรรมให้เด็ก จริจใจ แล้วอัลลอฮจะตอบแทนเอง”

แต่นับจากเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ เป็นต้นมาครูสอนอิสลามศึกษาได้รับการปรับอัตราเงินเดือน และเงินเสี่ยงภัยอย่างเท่าเทียมกับครูสายสามัญ (แม้จะยังไม่มีสวัสดิการอื่นใดที่เท่าเทียมกับครูสายสามัญก็ตาม) ทำให้ครูอิสลามศึกษามีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่มากยิ่งขึ้น (ขณะทำการวิจัยครูอิสลามศึกษากำลังรวมกลุ่มเพื่อเดินทางไปยังกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อยื่นข้อเสนขอให้บรรจุครูอิสลามศึกษาเป็น ข้าราชการ)

ผลกระทบและการปรับตัวของโรงเรียนรัฐบาล

ปัญหาด้านเวลาเรียน

นับตั้งแต่เกิดสถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้รอบใหม่ โรงเรียนและบุคลากรทางการศึกษาตกเป็นเป้าของการโจมตีอย่างต่อเนื่อง โดยยุทธวิธีในการโจมตีนั้นแปรเปลี่ยนจากเดิมที่เคยจับครูไปเรียกค่าคุ้มครอง เป็นการสังหารอย่างโหดเหี้ยม และในหลายเหตุการณ์คนร้ายเลือกสังหารครูต่อหน้านักเรียนจำนวนมาก แต่สิ่งที่ยังไม่แปรเปลี่ยนคือครูไทยพุทธยังคงตกเป็นเป้าของการโจมตีเช่นเดิม ครูมุสลิมอาจตกเป็นเป้าได้เช่นกันหากดำรงตำแหน่งผู้บริหารโรงเรียน ปัญหาดังกล่าวส่งผลให้โรงเรียนปิดทำการเรียนการสอนบ่อยครั้ง จนส่งผลให้เวลาเรียนไม่เพียงพอ จากการสัมภาษณ์พบว่าในช่วงแรกเริ่มของสถานการณ์ไฟใต้บางโรงเรียนสอนได้เพียงปีการศึกษาละ ๑๔๐ วัน จาก ๒๐๐ วัน ส่วนเวลาเข้าเรียนและเลิกเรียนก็

ต้องปรับเปลี่ยน จากเดิมโรงเรียนเริ่มกิจกรรมหน้าเสาธงเวลา ๐๘.๐๐ น. และเลิกเรียนเวลา ๑๖.๐๐ น. นับจากต้นปี พ.ศ. ๒๕๔๗ โรงเรียนต้องร่นเวลาโดยเข้าแถวระหว่างเวลา ๘.๓๐ – ๐๙.๐๐ น. เลิกเรียนเวลา ระหว่างเวลา ๑๔.๓๐ น. – ๑๕.๓๐ น. เพื่อความปลอดภัยในการเดินทางกลับบ้านของคณะครู โดยเฉพาะครูไทยพุทธที่จะต้องเดินทางกลับพร้อมชุดคลุมครองครุ ทำให้เวลาในการเรียนการสอนแต่ละวันเหลือเพียงแค่ ๕-๖ ชั่วโมง และต้องแบ่งเวลาให้กับการเรียนทั้งศาสนาและสามัญ ครูหลายคนเล่าตรงกันว่าหากโรงเรียนประกาศปิดวันพฤหัสบดีนักเรียนมักหยุดเรียนในวันศุกร์เพิ่มอีก ๑ วัน จากการลงพื้นที่จึงพบว่าเมื่อเริ่มเปิดเทอมผู้วิจัยมักเห็นครูเกือบทุกโรงเรียนเปลี่ยนบทบาทจากครูผู้สอนไปเป็นติวเตอร์ เพื่อเร่งป้อนแนวข้อสอบให้กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ และ ๖ ที่จะต้องเข้าสู่นามสอบโอเน็ตและเอเน็ต จากการสัมภาษณ์ได้ข้อมูลที่น่าเศร้า เพราะครูหลายคนรับสารภาพว่าไม่ได้สอนเนื้อหาในหนังสือเรียนให้เด็กนักเรียนเลย เพราะเวลาเรียนไม่เพียงพอ ครูเล่าว่าสอนไปก็ไม่จบเนื่องจากมีหลายกลุ่มสาระวิชา เลยต้องเน้นการติว เพราะกลัวเด็กจะทำข้อสอบโอเน็ตไม่ได้ นี่เป็นเหตุผลสำคัญที่ผู้ปกครองมองว่าลูกหลานของตนได้รับความรู้อย่างไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย เมื่อถามผู้ปกครองหลายท่านว่าทำไมส่งลูกไปเรียนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามมักได้รับคำตอบว่า “โรงเรียนรัฐปิดบ่อย เดี่ยวปิด เดี่ยวปิด” ทั้งปิดเนื่องด้วยสถานการณ์ วันสำคัญ ของทั้ง ๒ ศาสนา วันสำคัญของชาติ ในขณะที่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเด็กได้เรียนอย่างเต็มที่ โดยเริ่มเข้าแถว ๐๘.๐๐ น. เริ่มเรียนคาบแรกเวลา ๐๘.๓๐ น. และเลิกเรียนในเวลา ๑๖.๒๐ น. หากปิดก็เนื่องในโอกาสวันสำคัญทางศาสนาอิสลามและวันสำคัญของชาติเท่านั้น ครูเอาใจใส่นักเรียนดี นักเรียนได้เรียนศาสนาถึงวันละ ๕ วิชา อีกทั้งยังมีบริการรถรับส่ง ซึ่งประการสุดท้ายนับเป็นการตอบสนองที่ตรงกับความต้องการของผู้ปกครองที่ต้องการหาเข้ากินค่า ไม่มีเวลารับส่งลูกไปกลับจากโรงเรียน

เมื่อผ่านพ้นเหตุการณ์ไฟใต้ไปสักระยะหนึ่งครูหลายคนมองว่าปัญหาด้านเวลาไม่ใช่ปัญหาหลักเหมือนเมื่อครั้งเกิดสถานการณ์ความไม่สงบในช่วงแรกๆ หลายโรงเรียนเริ่มปรับตัวด้านเวลาได้ดีขึ้น ครูดา (หัวหน้าฝ่ายวิชาการโรงเรียนกำแพงคูเรียน) เล่าว่า

ครูดา : “พื้มองนะในเหตุการณ์สามจังหวัด มันมีผลกระทบกับโรงเรียนในช่วงแรกๆ หรอกนะที่ว่าหวาดกลัวพอช่วงหลังๆ มันก็ปกติดี ในช่วงปี ๔๗ โรงเรียนเลิก ๒ ครั้งเราเริ่มกลัว เริ่มอะไร เวลาเรียนมันอาจจะไม่เต็มที่ช่วงนั้น แต่หลังจากนั้นเราก็เริ่มปรับตัวได้ดีขึ้น”

ณ ปัจจุบันพบว่าหลายโรงเรียนเริ่มมีการปรับตัวด้านเวลาจนสามารถแก้ปัญหาด้านเวลาได้ในระดับหนึ่ง เช่น โรงเรียนปันตัยฮินี (นามสมมุติ) ปรับตัวโดยการเข้าแถวเร็วขึ้นและเลิกเรียนช้าลง เวลาทำการของโรงเรียนอยู่ระหว่างช่วงเวลา ๗.๔๕ น.- ๑๖.๐๐ น. โดยนักเรียนทุกคนจะต้องลงทะเบียน (ลงทะเบียนเวลาเย็น) พร้อมกันก่อนจึงกลับบ้านได้ แต่หลังจาก ๑๕.๐๐ น. ทางโรงเรียนเปิดโอกาสให้ครูไทยพุทธเดินทางกลับบ้านก่อน คงเหลือเพียงครูมุสลิมที่ต้องกลับพร้อมกับนักเรียน ในขณะที่บางโรงเรียน เช่น โรงเรียนบุหงาตันหยง (นามสมมุติ) ปรับแผนโดยทางโรงเรียนจะไม่เรียกประชุมครูพร้อมกันทั้งโรงเรียน แต่อาศัยการปรับตารางสอนให้ครูที่สอนในวิชาเดียวกัน หรือช่วงชั้นเดียวกันมีคาบว่างตรงกัน เพื่อสามารถเรียกประชุมได้โดยไม่เบียดเบียนเวลาเรียนของเด็ก และยังพบว่าหลายโรงเรียนไม่หยุดการเรียนการสอนตามที่สมาพันธ์ครูสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประกาศ เช่น ครูโรงเรียนบ้านลางาเล่าว่าหากสมาพันธ์ครูสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประกาศให้ปิดโรงเรียน ๓ ครั้ง โรงเรียนปิดเพียง ๑ ครั้งเท่านั้น และคณะครูใน

โรงเรียนจะเร่งสอนเป็นพิเศษในช่วงใกล้ปิดภาคเรียน ซึ่งครูตั้งข้อสังเกตว่า “ช่วงใกล้ปิดเทอมจะมีเหตุการณ์บ่อยครั้ง” คำกล่าวข้างต้นเสมือนว่าครูพยายามบอกผู้วิจัยด้วยความหมายแฝงว่าสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในระยะเวลาดังกล่าว (สิ้นปีงบประมาณ) เป็นการสร้างสถานการณ์ของเจ้าหน้าที่รัฐที่ทำงานด้านความมั่นคงเพื่อต่อเรื่องงบประมาณที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีตัวเลขพุ่งสูงขึ้นทุกปี จนคนในพื้นที่ต่างเรียกว่า “อุตสาหกรรมความมั่นคง” นั่นเอง

จากการลงพื้นที่ผู้วิจัยยังพบความจริงที่ไม่ควรเกิดขึ้นกับบุคลากรทางการศึกษาอีกประการหนึ่งคือ พบว่าบางโรงเรียนและครูบางคนฉวยโอกาสจากสถานการณ์เพื่อเบียดบังเวลาเรียนของเด็กนักเรียนโดยการหยุดการเรียนการสอนโดยไม่มีเหตุอันควร บางโรงเรียนไม่มีการเรียนการสอนในช่วงบ่ายวันศุกร์โดยมักจะอ้างการอบรม ประชุม หรือครูบางคนต้องเดินทางกลับบ้านที่ต่างจังหวัด ผู้ปกครองหลายท่านจึงไม่ส่งลูกมาโรงเรียนในวันศุกร์ เพราะคิดว่าครูคงไม่สอน หรือเรียนได้แค่ครึ่งวัน จึงทำให้บรรยากาศในช่วงวันศุกร์ของโรงเรียนรัฐบาลหลายโรงเรียนเงียบเหงา กล่าวได้ว่าในช่วงสถานการณ์ไฟใต้เช่นนี้การติดตามนิเทศการเรียนการสอนของศึกษานิเทศก์ในโรงเรียนเขตชนบทที่ห่างไกลเป็นไปได้ยากและไม่ปลอดภัยคงต้องอยู่ที่ความสำนึกในบทบาทและหน้าที่ของคนเป็นครูเท่านั้นที่จะช่วยพยุงให้เด็กในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้พ้นจากความมืดมนทางการศึกษา

ปัญหาการขาดแคลนครูผู้สอน

ปัญหาการขาดแคลนครูทั้งผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนนับเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องเร่งแก้ไขนับตั้งแต่เกิดปัญหาความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ครูตกเป็นเป้าในการโจมตีและถูกสังหารด้วยวิธีที่โหดเหี้ยม ส่งผลให้ครูขาดขวัญและกำลังใจ โดยเฉพาะครูไทยพุทธ รัฐบาลจึงมีนโยบายให้ครูทุกคนที่มีความประสงค์ย้ายออกนอกพื้นที่สามารถย้ายกลับภูมิลำเนาได้ทันที ส่งผลให้ครูมีอาชีพที่มีประสพการณ์สูงย้ายออกจากพื้นที่จำนวนมาก ซึ่งร้อยละ ๗๐ ของครูที่ขอย้ายออกนอกพื้นที่คือครูที่สอนในวิชาหลักคือ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาอังกฤษ เมื่อพิจารณาโรงเรียนที่เป็นพื้นที่ศึกษาพบว่า ๔ โรงเรียนขาดผู้อำนวยการโรงเรียน เนื่องจากผู้อำนวยการขอย้าย จนกระทั่งครูผู้สอนท่านหนึ่งกล่าวว่า “ที่นี่เป็นโรงเรียนฝึกหัด ผอ. ใหม่ ย้ายมาทำผลงานแล้วก็ไป” เพราะตั้งแต่ครูย้ายมาสอนที่โรงเรียนแห่งนี้ในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ เปลี่ยนผู้อำนวยการโรงเรียนมาแล้ว ๓ คน “ตอนนี้กำลังรอ ผอ.คนที่ ๔” ส่งผลให้การบริหารจัดการต่างๆภายในโรงเรียนไม่ต่อเนื่อง ในขณะที่แทบทุกโรงเรียนขาดแคลนครูผู้สอนทั้งสายสามัญและศาสนา เช่น ในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ โรงเรียนบุหงาตันหยง (นามสมมุติ) เหลือครูอยู่เพียง ๕ คนจากจำนวน ๒๐ กว่าคน แม้เหตุการณ์ความไม่สงบจะล่วงเข้าสู่ปีที่ ๑๐ แต่จากการลงพื้นที่ยังพบว่าทุกโรงเรียนยังประสบกับปัญหานี้อยู่ จนถึงขนาดให้ครูสอนศาสนามาช่วยสอนวิชาสามัญ จนทำให้ครูสอนศาสนาอิสลามต้องแบกรับคาบสอนเกือบ ๓๐ คาบต่อสัปดาห์ บางโรงเรียนให้ครูพลซึ่งเป็นครูไทยพุทธมาสอนวิชาภาษาไทยด้วยเชื่อว่าหากอยากได้ความรู้ในวิชาภาษาไทย ควรเรียนกับครูไทยพุทธซึ่งเป็นเจ้าของภาษา บางโรงเรียนไม่มีครูสอนสังคมศึกษาหลงเหลืออยู่เลย ในขณะที่ครูภาษาไทยมีเพียงคนเดียวทั้งโรงเรียน ส่วนครูที่ยังคงปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่ต่อไปก็ต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความหวาดระแวง แม้กระทั่งครูมุสลิมซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ยังสารถาพว่าตนก็มีความเสี่ยงและความหวาดระแวง เพราะไม่รู้ว่าใครเป็นใคร วิธีแก้ปัญหานี้ขาดแคลนครูก็คือการจ้างครูอัตราจ้างซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนในชุมชนซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงเรียนมาสอน ขณะที่บัณฑิตอาสาที่

ศอ.บต. ส่งมาช่วยสอนเพื่อแก้ปัญหาขาดแคลนครูกลับพบว่าไม่เป็นที่ประสงค์ของหลายๆ โรงเรียน เนื่องจากทำงานไม่เป็น ครูหลายท่านมองว่ากลับเป็นการเพิ่มภาระให้แก่ครูประจำด้วยเหตุผลที่ว่า “บัณฑิตอาสาที่ศอ.บต.ส่งมาส่วนใหญ่ทำงานไม่เป็น และไม่ได้จบมาทางนี้ สอนได้นิดๆหน่อยๆ สอน ๑ เทอม พอ ศอ.บต.เรียกกลับ ครูต้องมานั่งทำงานตามหลังอีก” จึงกล่าวได้ว่าการแก้ปัญหาข้างต้นนับเป็นการทดแทนเพียงเชิงปริมาณเท่านั้นหาใช่ทดแทนเชิงคุณภาพ ครูวัน (ครูฝ่ายวิชาการโรงเรียนป็นตัยอิน) นิยามภาวะเช่นนี้ว่า “เป็นการเปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นมีงานทำ แต่สิ่งสำคัญคือครูมืออาชีพหายไป

ปัญหาครูอัตราจ้าง

กล่าวได้ว่าวิกฤตจากเหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้กลับกลายเป็นโอกาสทองของครูอัตราจ้างซึ่งเป็นคนในท้องถิ่น การเปิดรับครูอัตราจ้างนั้นอยู่ในดุลยพินิจของคณะกรรมการบริหารสถานศึกษาว่าจะเปิดรับหรือไม่ หรือเปิดรับกี่ตำแหน่งจึงจะเพียงพอต่อการแก้ปัญหาขาดแคลนครู จากการสัมภาษณ์ครูที่อยู่ในตำแหน่งระดับผู้บริหารหลายท่านพบว่าครูอัตราจ้างส่วนใหญ่มีความมุ่งมั่นในการสอนมากกว่าข้าราชการและทำงานอย่างโดยไม่เกี่ยงงาน เพราะสถานภาพของครูประเภทนี้ยังขาดความมั่นคงและเสี่ยงต่อการไม่ได้รับการจ้างต่อในปีการศึกษาต่อไป ในขณะที่บ่อยครั้งเช่นกันที่มีเสียงสะท้อนว่าการรับครูอัตราจ้างนับเป็นไปเพราะความเกรงใจ เนื่องจากครูอัตราจ้างส่วนใหญ่เป็นบุตรหลานของผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น บางคนไม่มีจิตวิญญาณความเป็นครู ไม่เอาใจใส่ต่อการสอน บางครั้งทิ้งชั้นเรียน อีกทั้งไม่มีความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเอง ความอึดอัดใจจึงตกอยู่กับผู้บริหารเพราะตกเดือนก็ไม่รับฟัง ครั้นจะให้ออกก็ไม่กล้าเพราะเกรงว่าตนเองอาจตกอยู่ในภาวะไม่ปลอดภัย ในช่วงที่ลงพื้นที่เก็บข้อมูลจึงพบว่าบางโรงเรียนผู้ปกครองร้องเรียนเรื่องที่ครูขาดความเอาใจใส่เด็กนักเรียน โดยผู้ปกครองมักแสดงทัศนคติว่า “ลูกอยู่ ป.๔ – ป.๕ แล้วยังอ่านภาษาไทยไม่ออกเลย ปีหน้าจะเอาลูกไปเรียนเอกชน” เห็นได้ว่าผู้ปกครองในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มองว่าการอ่านออกเขียนได้(ภาษาไทย) เป็นสิ่งที่แสดงถึงความสำเร็จของการศึกษาในระดับประถมศึกษา แม้ลูกหลานจะไม่จบการศึกษาในระดับสูง การอ่านภาษาไทยออกและเขียนได้ถือเป็นความภูมิใจและถือเป็นโอกาส เพราะต่างมองว่าลูกจะได้ดำเนินชีวิตได้อย่างไม่ลำบาก สามารถสื่อสารในชีวิตประจำวัน และทำงานหาเลี้ยงชีพได้ หากคนใดสื่อสารด้วยภาษาไทยไม่ได้จะถูกสังคมมองว่าไม่ได้เรียนหนังสือ ดังนั้นการนำเสนอข้อมูลในงานวิจัยของวรรณภา กลับคง (๒๕๕๒) ที่วิเคราะห์ว่า “ชาวมลายูมุสลิมต่อต้านการเรียนภาษาไทย เพราะกังวลว่าหากเด็กรู้ภาษาไทยแล้วกลัวจะถูกกลืนศาสนาและเป็นบาปเนื่องจากเข้าใจว่าภาษาไทยเป็นภาษาพุทธศาสนา เช่นเดียวกับภาษามลายูที่เป็นภาษาของคนที่นี่นับถือศาสนาอิสลามเท่านั้น” จึงคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงจากทัศนคติของชาวบ้านในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้พอสมควร และหากพิจารณาประเด็นที่ว่าชาวมลายูมุสลิม “เข้าใจว่าภาษาไทยเป็นภาษาพุทธศาสนา” ยิ่งคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง จากการลงพื้นที่พบว่าผู้ปกครองปัจจุบันมีความทันสมัยและรู้หลักการศาสนาอิสลามดีกว่าในอดีต จึงพบว่าได้ครูปอเนาะหลายท่านเลือกส่งลูกหลานไปเรียนโรงเรียนรัฐบาลในตัวจังหวัด ในขณะที่ได้ครูบางท่านเลือกส่งลูกไปเรียนต่อถึงกรุงเทพฯ เพื่อให้ลูกได้เรียนรู้ภาษาไทยและได้รับการศึกษาที่ดี

ความเป็นพหุวัฒนธรรมกำลังเลือนหายไปจากโรงเรียนรัฐบาล

เหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้รอบใหม่ส่งผลให้ความเป็นพหุวัฒนธรรมได้เลือนหายไปจากโรงเรียนรัฐบาล กรณีของโรงเรียนป็นตัยอินเดิมตั้งอยู่ในชุมชนพหุวัฒนธรรม มีครอบครัวชาวจีนอาศัยอยู่ร่วมกับชาวมลายูมุสลิม เมื่อเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบ ชาวจีนในชุมชนถูกสังหารอย่างเหี้ยมโหดจนเกิดการอพยพออกนอกพื้นที่ของชาวจีน กระทั่งปี พ.ศ. ๒๕๔๙-๒๕๕๐ ชาวจีน ๖ ครอบครัวสุดท้ายได้ย้ายออกนอกพื้นที่จนหมด ภาพเด็กมลายูมุสลิมวิ่งเล่นกับเด็กชาวจีนจึงเลือนหายไปจากชุมชนแห่งนี้ ขณะเดียวกันหลังจากที่มีเหตุการณ์ลอบยิงครูปรากฏว่าโรงเรียนบ้านตาเกาะ โรงเรียนกำปงดูเรียนไม่มีครูไทยพุทธหลงเหลืออยู่อีกเลย ในขณะที่ครูไทยพุทธในอีกหลายโรงเรียนกำลังร้อย้ายออกจากโรงเรียนในเขตชนบท

เมื่อหันมาพิจารณานักเรียนพบว่านักเรียนในโรงเรียนรัฐบาลมีโอกาสเรียนร่วมกันเฉพาะระดับประถมศึกษาเท่านั้น เมื่อเข้าสู่ระดับมัธยมศึกษาเด็กทั้งสองศาสนาแบ่งแยกกันเรียนอย่างชัดเจน โดยเด็กนักเรียนไทยพุทธเข้าเรียนโรงเรียนรัฐบาลในเขตเมือง เช่น โรงเรียนตาเกาะซึ่งเป็นโรงเรียนที่ตั้งอยู่ท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรม แต่ปัจจุบันไม่มีนักเรียนไทยพุทธร่วมเรียนอยู่เลย ส่วนเด็กมลายูมุสลิมเข้าเรียนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่นับวันยิ่งเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว ความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมยังคงมีให้เห็นอยู่บ้างในโรงเรียนรัฐบาลเขตเมือง หากเหตุการณ์ความไม่สงบยังคงรุนแรงเช่นนี้สักวันหนึ่งอาจไม่หลงเหลือร่องรอยความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมในโรงเรียนรัฐบาลอีกก็เป็นได้ เมื่อปัจจุบันพบว่าผู้ปกครองไทยพุทธที่อาศัยอยู่ในชุมชนพหุวัฒนธรรมนิยมส่งลูกเข้าเรียนโรงเรียนในเขตตัวอำเภอหรือตัวจังหวัดมากกว่าให้เรียนในโรงเรียนใกล้บ้าน โรงเรียนรัฐบาลในชนบทจึงคงเหลือเพียงนักเรียนมลายูมุสลิมกับครูมลายูมุสลิมเท่านั้น

ปรากฏการณ์การแยกกันเรียนของนักเรียนสองศาสนาเช่นนี้นับเป็นสัญญาณอันตรายที่สามารถคาดเดาอนาคตชายแดนใต้ได้ว่าสันติภาพจะไม่บังเกิด เพราะปัญหาความหวาดระแวงและความไม่ลงรอยกันของผู้คนต่างเชื้อชาติและศาสนาในชายแดนใต้จะยิ่งเกาะกินลึกลงไปภายในจิตใจทั้งสองฝ่าย ความเข้าใจความแตกต่างในเรื่องวิถีชีวิต ความเชื่อ และความศรัทธาจะยิ่งเป็นไปได้อย่างยาก เมื่อไม่เคยมีเพื่อนต่างศาสนาร่วมเรียนร่วมเล่นและคบหากันตั้งแต่วัยเรียนมิตรภาพที่อยู่เหนือความแตกต่างทางศาสนาและวัฒนธรรมก็จะไม่เกิดขึ้น ทั้งนี้เพราะสายสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นนั้นต้องเริ่มสานตั้งแต่วัยเยาว์ ซึ่งแตกต่างจากคนยุคก่อนที่พบว่าความรุนแรงที่เกิดขึ้นไม่อาจตัดขาดสายสัมพันธ์ให้ขาดสะบั้นลงได้

เหตุการณ์ไฟใต้ : วิถีชีวิตกลายเป็นโอกาสในสายตาครูมลายูมุสลิม

การลงพื้นที่เก็บข้อมูลผู้วิจัยพบว่าในทัศนะของครูมลายูมุสลิมมองสถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ว่าเป็นโอกาสมากกว่าวิกฤติ ที่เห็นได้ชัดคือคนในพื้นที่มีโอกาสได้ทำงานโดยการเป็นครูอัตราจ้างในบ้านเกิด โอกาสต่อมาคือการทำให้รัฐบาลหันมาให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาด้านการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนยิ่งขึ้น การให้โรงเรียนรัฐบาลมีโอกาสบริหารจัดการตนเองได้มาก

ยิ่งขึ้น เห็นได้ว่าการเปิดโอกาสให้โรงเรียนได้สอนหลักสูตรอิสลามศึกษาเช่นเดียวกับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนทั้งศาสนา ภาษามลายูและอาหรับ โดยเพิ่มจากเดิม ๑-๒ ชั่วโมงเป็น ๘-๑๐ ชั่วโมงต่อสัปดาห์ นอกจากนี้โรงเรียนรัฐบาลยังปรับกิจกรรมให้สอดคล้องกับหลักการศาสนามากยิ่งขึ้น เช่น โรงเรียนปันตัยอีนีไม่มีการแลกของขวัญในวันปีใหม่ที่เคยทำมา แต่ได้เปลี่ยนเป็นแลกของขวัญในวันเด็กแทน บางโรงเรียนงดการแสดงบนเวทีในวันพ่อ วันแม่ (การเต้น การรำ) ของนักเรียน และปรับเป็นการเชิญผู้นำศาสนามาบรรยายเรื่องความรักของพ่อและแม่ การเป็นลูกที่ดีในอิสลาม หรือเปลี่ยนเป็นกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์แทน ดังที่ครูดา (หัวหน้าฝ่ายวิชาการโรงเรียนกำปงดูเรียน) เล่าว่า

ครูดา : “กิจกรรมก่อนปี ๔๗ หลังปี ๔๗ เปลี่ยนแปลงไป อาจเปลี่ยนให้เหมาะกับเราในบางกิจกรรม อย่างเช่น ในการสังสรรค์เราก็เปลี่ยน อย่างเช่น วันพ่อ วันแม่ วันครู แต่ส่วนของเด็กวันครูไม่มี วันครูครูจะไปทำกิจกรรมที่อำเภอ ศาลากลาง ส่วนของเด็กวันพ่อวันแม่จะไม่มีกิจกรรมบนเวที แต่เป็นลักษณะกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ อย่างเช่นไปบำเพ็ญประโยชน์ ณ สถานสาธารณประโยชน์ มีส่วนสัมพันธ์กับชุมชนเป็นหลัก กิจกรรมก็เปลี่ยนไปนะให้เหมาะกับเรา อย่างเช่นเต้นๆ ใส่สั้นๆ ก็มีแต่เป็นเด็กอนุบาล เด็กโตจะไม่มี และหากมีการแสดงก็ใส่ผ้าคลุมใส่ชุดเรียบร้อย”

ครูมลายูมุสลิมหลายคนมองว่าเมื่อเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบขึ้นรัฐเริ่มให้โอกาสในการคิดการตัดสินใจแก่โรงเรียนมากยิ่งขึ้น เช่น การประกาศหยุดเรียนฉุกเฉินได้ไม่เกิน ๗ วัน การให้อำนาจโรงเรียนในการกำหนดนโยบายด้านการแต่งกาย โรงเรียนที่มีครูมลายูมุสลิมล้วนมักเปิดประชุมด้วยดูอา การให้โอกาสตัดสินใจในการเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมกิจกรรมบางอย่าง เช่น การถวายพวงมาลาในวันปียมหาราช ครูดาเล่าว่า

ครูดา : “พอเกิดเหตุการณ์รัฐเริ่มเปิดโอกาสให้เราเลือกตัดสินใจมากขึ้น ที่ผ่านมาก็เหมือนไฟท์บังคับ เช่น วันปียะฯ เราต้องไปถวายบังคมแต่หลักศาสนาอิสลามทำไม่ได้”

ผอ.มะ ผู้อำนวยการโรงเรียนบุหงาตันหยงก็มองว่าโรงเรียนรัฐปรับตัวไปมากภายหลังเกิดสถานการณ์ความไม่สงบ

ผอ.มะ : “เท่าที่สัมผัสนะครับ..คือเปลี่ยนแปลงไปมากครับ คือทุกโรงของรัฐจะพยายามทำความเข้าใจในสิ่งที่ชุมชนต้องการมากขึ้น การแข่งขันในเรื่องของเอกชนก็มากขึ้น..มีการเสนอจุดเด่นของตนเองมากขึ้นมีการเสนอปัจจัยต่างๆในการแข่งขันครับ จะมีการหยิบยกในเรื่องของศาสนามากขึ้น”

นอกจากนี้ยังพบว่าสถานการณ์ยังเปิดโอกาสให้โรงเรียนที่ตั้งอยู่ในชุมชนพหุวัฒนธรรมมีการปรับตัวเข้าหากันมากยิ่งขึ้น ครูโรงเรียนบ้านลางาเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า ก่อนที่จะมาสอนที่โรงเรียนแห่งนี้ท่านได้สอนที่โรงเรียนพหุวัฒนธรรมแห่งหนึ่งในอำเภอยะหริ่ง โรงเรียนแห่งนั้นมีนักเรียนไทยพุทธและมลายูมุสลิมเรียนร่วมกัน แต่โรงเรียนตั้งอยู่เขตในวัดซึ่งเป็นชุมชนไทยพุทธพุทธ และมีคณะกรรมการบริหารสถานศึกษาเป็นไทยพุทธเสียส่วนใหญ่ ผู้ปกครองและครูมลายูมุสลิมต่อสู้เพื่อขอให้ให้นักเรียนมลายูมุสลิมได้สวมผ้าคลุม (ฮิญาบ) และแต่งกายถูกต้องตามหลักศาสนามาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๖ ซึ่งเป็นช่วงที่รัฐเปิดโอกาสให้นักเรียน

มลายูมุสลิมสวมผ้าคลุมได้ แต่ไม่ผ่านมติของคณะกรรมการบริหารสถานศึกษาซึ่งส่วนใหญ่เป็นไทยพุทธ ครูไทยพุทธบางคนอ้างว่า “นี่เป็นเขตของวัด กลัวพระไม่สบายใจ” จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ ครูมลายูมุสลิม ผู้ปกครอง และคณะกรรมการบริหารสถานศึกษาซึ่งเป็นมลายูมุสลิมมองว่านี่คือโอกาสในการเปลี่ยนแปลงจึงร่วมกันประท้วง จนกระทั่งนักเรียนได้แต่งกายตามหลักศาสนาในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ และโรงเรียนได้เปลี่ยนแม่ครัวในโรงอาหารจากแม่ครัวไทยพุทธเป็นมลายูมุสลิม

การยื่นหยัดของโรงเรียนรัฐบาลท่ามกลางสถานการณ์ไฟใต้

ผู้วิจัยได้นำเสนอภาพรวมของโรงเรียนรัฐบาลท่ามกลางสถานการณ์ความไม่สงบชายแดนใต้ข้างต้น เพื่อแสดงสภาพทั่วไป ผลกระทบ และการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของโรงเรียนรัฐบาล ข้อมูลที่จะนำเสนอต่อไปเป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากโรงเรียนประถมศึกษาของรัฐ ๒ แห่ง คือ โรงเรียนบุหงาตันหยง (นามสมมุติ) อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี และโรงเรียนปันตัยอีนี (นามสมมุติ) อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี ทั้ง ๒ โรงเรียนนี้เป็นโรงเรียนที่มีความเข้มแข็งและสามารถยื่นหยัดท่ามกลางสถานการณ์ไฟใต้ อีกทั้งยังได้รับความศรัทธาจากชุมชนด้วยการบริหารจัดการโรงเรียนที่มีจุดเน้นสำคัญที่ต่างกัน แต่อาจมีจุดเน้นย่อยๆ ที่เหมือนกัน ข้อมูลเบื้องต้นพบว่าโรงเรียน ๒ แห่งนี้มีจำนวนนักเรียนแตกต่างกัน โรงเรียนบุหงาตันหยงเป็นโรงเรียนขนาดกลาง ที่ตั้งอยู่ในเขตชนบทท่ามกลางบรรยากาศสวนยางและสวนผลไม้ มีจำนวนนักเรียน ๓๖๙ คน นับถือศาสนาอิสลามทั้งหมด ส่วนโรงเรียนปันตัยอีนี จัดเป็นโรงเรียนขนาดใหญ่ในเขตชานเมืองริมทะเลที่มีการตั้งชุมชนหนาแน่น มีจำนวนนักเรียนเกือบ ๖๐๐ คน นับถือศาสนาอิสลามทั้งหมดเช่นกัน แม้ทั้ง ๒ โรงเรียนนี้จะตั้งอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน แต่สิ่งที่เหมือนกันคือฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้ปกครองที่จัดอยู่ในกลุ่มยากจน โดยผู้ปกครองโรงเรียนบุหงาตันหยงส่วนใหญ่มีอาชีพค้าขายเล็กๆ น้อยๆ และเป็นแรงงานรับจ้างในประเทศมาเลเซีย (ซึ่งต่างจากความเข้าใจของผู้วิจัยแต่เดิมที่คิดว่าชุมชนแห่งนี้ทำสวนยาง เพราะตั้งอยู่ท่ามกลางสวนยางและสวนผลไม้ที่อุดมสมบูรณ์ โดยมีแม่น้ำปัตตานีไหลผ่าน แต่เมื่อสอบถามกลับพบว่าสวนเหล่านั้นเป็นของเจ้าแก่ในตัวอำเภอและต่างอำเภอเป็นส่วนใหญ่) ส่วนโรงเรียนปันตัยอีนีผู้ปกครองส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงเรือเล็ก และทำงานเป็นแรงงานรับจ้างที่ประเทศมาเลเซียเช่นเดียวกัน ผู้วิจัยขอเสนอข้อมูลพื้นฐานในรูปแบบตารางดังนี้

ตารางที่ ๑.๑ ตารางแสดงข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนบุหงาตันหยงและโรงเรียนปันตัยอีนี

ชื่อโรงเรียน	ลักษณะที่ตั้ง	ขนาดโรงเรียน	จำนวนครู	หลักสูตร	อาชีพผู้ปกครอง
โรงเรียนบุหงาตันหยง	ตั้งอยู่ในเขตชนบทท่ามกลางสวนยาง มีแม่น้ำปัตตานีไหลผ่าน (เคยเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบ ๑ ครั้ง)	เป็นโรงเรียนขนาดกลาง จำนวนนักเรียน ๓๖๙ คน นับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ ๑๐๐ เปิดสอนระดับอนุบาล- ม.๓	ครู ๒๔ คน ครูมลายูมุสลิม ๒๓ คน ครูไทยพุทธ ๑ คน (ส่วนใหญ่ไม่ใช่คนในชุมชน แต่อาศัยในตัวอำเภอหรืออำเภอใกล้เคียง)	สามัญและอิสลาม ศึกษาแบบเข้มเป็นโรงเรียนขยายโอกาส	ค้าขายเล็กๆ น้อยๆ และเป็นแรงงานรับจ้างในประเทศมาเลเซีย กล่าวได้ว่าฐานะทางบ้านของนักเรียนส่วนใหญ่ยากจน

โรงเรียน ปндыอินี	ตั้งอยู่ติดทะเลอ่าว ไทยในเขตชนบท เป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่ง ชนบทของอำเภอใน เขตพื้นที่พหุ วัฒนธรรม (เกิดเหตุการณ์ความ ไม่สงบ ๔ ครั้ง)	เป็นโรงเรียน ขนาดใหญ่ จำนวนนักเรียน ๕๕๐ คน (อิสลามร้อยละ ๑๐๐) เปิดสอน ระดับชั้น อ.- ป. ๖	ครู ๓๓ คน ครูมลายูมุสลิม ๒๕ คน ครูไทยพุทธ ๘ คน (ส่วนใหญ่อยู่ใน ชุมชน)	สามัญและ อิสลาม ศึกษาแบบ เข้ม	ประมงเรือเล็ก และ ทำงานเป็นแรงงาน รับจ้างที่ประเทศ มาเลเซีย
----------------------	---	--	---	--	--

ผู้วิจัยขอเสนอข้อมูลพื้นฐานและข้อมูลเชิงลึกของทั้ง ๒ โรงเรียนเพื่อประกอบการวิเคราะห์
ผลกระทบ การปรับตัว และทิศทางการพัฒนาการศึกษาในโรงเรียนรัฐบาลท่ามกลางสถานการณ์ความไม่
สงบในสามจังหวัดชายแดนใต้ในบทต่อไป

โรงเรียนบุหงาตันหยง

โรงเรียนบุหงาตันหยงเป็นโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงาน
เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปัตตานีเขต ๑ จัดเป็นโรงเรียนขยายโอกาสที่จัดการศึกษาตั้งแต่ระดับชั้น
อนุบาล ๑ – ระดับชั้นมัธยมศึกษาที่ ๓ มีจำนวนนักเรียนทั้งสิ้น ๓๖๙ คน (ข้อมูล ณ วันที่ ๑๐ มิถุนายน
ปีการศึกษา ๒๕๕๖) นับถือศาสนาอิสลามทั้งหมด (ร้อยละ ๑๐๐) มีจำนวนครู ๒๔ คน แยกเป็น
ผู้อำนวยการ ๑ คน ครูผู้สอน ๒๓ คน (ครูสอนสายสามัญ ๑๙ คน, วิทยากรสอนศาสนา ๔ คน ระยะแรก
ที่ผู้วิจัยลงพื้นที่โรงเรียนแห่งนี้มีครูพุทธ ๒ คน แต่ครูผู้หนึ่งได้ย้ายไปสอนที่โรงเรียนขนาดใหญ่ต่างอำเภอ
๑ คนเมื่อปลายปี ๒๕๕๖ ขณะนี้จึงเหลือครูไทยพุทธที่สอนวิชาดนตรี – นาฏศิลป์เพียงคนเดียวเท่านั้น

โรงเรียนบุหงาตันหยงตั้งอยู่ในเขตชนบท ติดกับถนนเชื่อมต่อระหว่างตำบล ชุมชนที่ตั้งของ
โรงเรียนเป็นชุมชนมุสลิม ห่างจากตัวจังหวัดปัตตานีประมาณ ๒๖ กิโลเมตร นักเรียนส่วนใหญ่จึงเดินเท้าและ
ปั่นจักรยานมาโรงเรียน สิ่งที่ผู้วิจัยสังเกตได้คือหน้าโรงเรียนแห่งนี้ไม่มีทหารเฝ้าหน้าประตูโรงเรียนทั้งช่วงเช้า
และช่วงเย็นหลังเลิกเรียน แม้โรงเรียนแห่งนี้เคยประสบเหตุการณ์ครูถูกลอบยิงเมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๕๔๗
อีกทั้งโรงเรียนใกล้เคียงก็เคยเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบขึ้นบ่อยครั้งก็ตาม เมื่อสอบถามจากผู้อำนวยการได้
ความว่า

ผู้อำนวยการ : “โรงเรียนและชุมชนต้องการจะดูแลกันเอง โดยหน้าโรงเรียนจะมีด่านและป้อม ชรบ.
ประจำอยู่ และทุกครั้งที่เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบขึ้นกับโรงเรียนใกล้เคียง ตอนเช้าทั้งผู้ใหญ่บ้าน อบต.
โต๊ะอิหม่ามจะถือปืนมานั่งเฝ้าที่โรงเรียนทั้งวัน”

สภาพทั่วไปของโรงเรียนบุหงาตันหยง

โรงเรียนบุหงาตันหยงมีภูมิทัศน์ที่สวยงาม สะอาดตา มีการแบ่งสัดส่วนการใช้ประโยชน์จากอาคารเรียนอย่างชัดเจนระหว่างระดับชั้นอนุบาล ประถมศึกษา และมัธยมศึกษาตอนต้นแต่พื้นที่ดูค่อนข้างคับแคบเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนของนักเรียนและอาคารเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นก็มีอายุการใช้งานกว่า ๒๐ ปี

นักเรียนและครูแต่งกายสะอาดเรียบร้อยถูกต้องตามหลักศาสนาอิสลาม นักเรียนชายสวมเสื้อแขนสั้นกางเกงขายาวสีเทา ส่วนนักเรียนหญิงสวมเสื้อแขนยาว คลุมฮิญาบ (ผ้าคลุมผม) ครูในโรงเรียนแต่งกายสุภาพเรียบร้อย ส่วนใหญ่แต่งกายด้วยชุดที่บ่งบอกให้เป็นถึงเอกลักษณ์ของชาวมลายู เช่น เสื้อบาติก ชุดبانง ในวันศุกร์เป็นวันที่ทางโรงเรียนกำหนดให้แต่งกายด้วยชุดทางวัฒนธรรม นักเรียนชายแต่งกายด้วยชุดได้เปแบบปากีสถานสีเขียว นักเรียนหญิงแต่งกายด้วยชุดอาบายะสีเขียวเช่นกัน ส่วนครูมีการสวมชุดประจำโรงเรียนที่ออกแบบเพื่อใช้สวมในวันศุกร์และวันสำคัญที่ต้องการแสดงให้เห็นถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และมีบ้างบางโอกาสที่ครูผู้ชายสวมใส่ชุดได้เปมาโรงเรียน แต่เท่าที่ผู้วิจัยสังเกตพบว่ามีครูไม่สวมชุดสีเทาและเสื้อเหลืองอันเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงให้ทราบว่าตนเป็นบุคลากรภาครัฐ

สภาพทั่วไปของการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมต่างๆ เริ่มตั้งแต่เวลา ๐๘.๒๐ - ๐๘.๓๐ น. โดยเริ่มกิจกรรมแรกคือการเข้าแถว การเข้าแถวของโรงเรียนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เริ่มด้วยการเคารพธงชาติ เช่นเดียวกับกิจกรรมหน้าเสาธงทั่วประเทศ จากนั้นมีการคุอาอ (ขอพรจากพระเจ้า) แล้วต่อกิจกรรมสอนเสริม ซึ่งส่วนมากทางโรงเรียนมักจะสอนเสริมในรายวิชาภาษาไทย ซึ่งมีความจำเป็นต้องเร่งให้นักเรียนที่ใช้ภาษาไทยเป็นภาษาที่ ๒ เกิดทักษะการอ่านอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ในรายวิชาอื่นๆ ต่อไป และเริ่มเรียนคาบที่ ๑ ประมาณ ๙.๐๐ น. เนื่องจากโรงเรียนบุหงาตันหยงตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีความเสี่ยง เคยเกิดเหตุการณ์ลอบยิงครูไทยพุทธ อีกทั้งยังเกิดเหตุการณ์กับโรงเรียนข้างๆ อยู่บ่อยครั้ง โรงเรียนจึงจำเป็นต้องเลิกเรียนในเวลาประมาณ ๑๕.๓๐ น. เพื่อให้ครูเดินทางกลับบ้านอย่างปลอดภัยและมีความเสี่ยงน้อยที่สุด

จุดแข็งของโรงเรียนบุหงาตันหยง “ผู้นำดี ผู้ตามดี และสามารถครองใจชุมชน”

จากการสังเกตของผู้วิจัยสิ่งที่ทำให้โรงเรียนแห่งนี้เข้มแข็งนั้นมาจากความเป็นคนเอาจริงเอางังในการทำงาน จริ่งใจ โปร่งใส มีวิสัยทัศน์กว้างไกล และตรงไปตรงมาของผู้อำนวยการวัยกลางคน อายุประมาณ ๔๓-๔๕ ปี รูปร่างท้วม ผิวสองสี ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ผอ.มะ” จากการลงพื้นที่หลายครั้งผู้วิจัยสัมผัสได้ว่า ผอ.ท่านนี้เป็นคนที่มีความสามารถมาก มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีจิตอาสา และสิ่งที่ประทับใจครูในโรงเรียนและชาวบ้านคือทุกวันก่อน ๗ โมงเช้าท่านเป็นคนที่มาถึงโรงเรียนเป็นคนแรก และหากไม่ติดภารกิจอื่นๆ ท่านจะเข้าโรงเรียนทุกๆ วัน ครั้งหนึ่งผู้วิจัยลงพื้นที่ช่วงเช้าได้พูดคุยทักทายกับผู้อำนวยการก่อนที่จะขอตัวไปประชุมในตัวจังหวัดในเวลา ๑๐.๐๐ น. ซึ่งจากการสัมภาษณ์ครูผู้สอนคนหนึ่งได้ทราบว่าสมัยของผู้อำนวยการ (ไทยพุทธ) คนก่อนหน้านั้นโรงเรียนไม่ได้รับการพัฒนาและไม่เป็นระบบระเบียบเช่นนี้เนื่องจากผู้อำนวยการคนก่อนไม่ค่อยเข้าโรงเรียน

ความเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดเจนนจากการบริหารงานของผู้อำนวยการท่านนี้คือท่านเป็นที่รักของครูในโรงเรียน ท่านได้ให้ความเป็นกันเองกับลูกน้องและเป็นพี่เลี้ยงในการสอนงานให้กับลูกน้องที่ล้วนอยู่ในวัยหนุ่มสาว โรงเรียนแห่งนี้จึงมีผู้ช่วยผู้อำนวยการ หัวหน้าฝ่ายวิชาการ และครูผู้สอนที่มีความสามารถกล่าวได้ว่าโรงเรียนบุหงาตันหยงขับเคลื่อนไปด้วยพลังของคนหนุ่มสาวได้อย่างน่าชื่นชม นอกจากนี้ผู้อำนวยการยังได้เป็นตัวประสานให้ชาวบ้านและหน่วยงานภายนอกได้เข้ามามีส่วนในหลายๆกิจกรรมกับทางโรงเรียนอย่างเต็มที่ เช่น การร่วมพัฒนาโรงเรียน งานวันพ่อ วันแม่ งานเมาลิด ฯลฯ จากการลงพื้นที่สังเกตการณ์งานเมาลิดผู้วิจัยพบว่ามีกลุ่มศึกษานิเทศก์และผู้อำนวยการโรงเรียนใกล้เคียงมาร่วมงานอย่างมากมาย ทั้งที่เป็นไทยพุทธและมุสลิม โดยเฉพาะชาวบ้านได้มาช่วยงานโรงเรียนก่อนถึงวันงานทั้งวันทั้งคืน

ความศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อผู้บริหารโรงเรียนและต่อโรงเรียนนั้นยังมาจากการกระจายอำนาจในการบริหารและการจัดการศึกษาสู่ชุมชน เช่น ด้านงบประมาณ ครูในโรงเรียนเล่าว่าการเบิกจ่ายงบประมาณทุกบาทผู้อำนวยการบริหารอย่างรัดกุมโดยใช้หลักการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและมีการตรวจสอบ ถ่วงดุล ดังนั้นกว่าจะเบิกจ่ายเงินทุกบาทจะต้องผ่านการเห็นชอบจากหลายๆ ฝ่าย โดยเฉพาะคณะกรรมการสถานศึกษา ชาวบ้านจึงให้ความเคารพและไว้วางใจคณะครู ในขณะเดียวกันคณะครูก็มีความไว้วางใจต่อชุมชน มีขวัญและกำลังใจที่ดี ดังเห็นได้จากการที่คณะครูทุกคนกล้าให้นำภาพของตนขึ้นปกปฏิทินเพื่อแจกจ่ายเป็นที่ระลึกให้แก่ชุมชนในวันปีใหม่ พ.ศ.๒๕๕๗ ซึ่งบรรยากาศเช่นนี้หาได้ยากในชุมชนอื่นๆ

รูปที่ ๑.๓ ปฏิทินปีใหม่ พ.ศ.๒๕๕๗ ของโรงเรียนบุหงาตันหยง

บทบาทของครูโรงเรียนขยายโอกาส : ครูผู้หยิбыิน

จากการลงพื้นที่ของผู้วิจัยสังเกตได้ว่าโรงเรียนบุหงาตันหยงเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน หลายๆกิจกรรมในโรงเรียนเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ผู้ปกครองมีความไว้วางใจต่อคณะครูในโรงเรียนเป็นอย่างสูง และโรงเรียนก็มีความไว้วางใจต่อชุมชนเช่นกัน ผู้วิจัยสังเกตได้จากการที่ทางโรงเรียนยังคงจัดโครงการเยี่ยมบ้านนักเรียน และผู้อำนวยการยังให้ความสำคัญเป็นอันดับต้นๆ ของโครงการทั้งหมด อีกทั้งยังใช้เวลาในโครงการนี้ถึงหนึ่งสัปดาห์ ในขณะที่หลายโรงเรียนได้ล้มเลิกโครงการนี้โดยครูให้เหตุผลว่าสถานการณ์ไม่เอื้ออำนวย การลงชุมชนเพื่อเยี่ยมบ้านนักเรียนทำให้คณะครูได้รับรู้ถึงสภาพความเป็นอยู่ ที่แท้จริงของนักเรียนว่านักเรียนส่วนใหญ่มีความเป็นอยู่อย่างยากลำบาก หลายครอบครัวเด็กกอดูกันตามลำพัง พี่ ป. ๔ ต้องเลี้ยงน้อง ป.๑ และอนุบาล เพราะผู้ปกครองไปทำงานเป็นแรงงานรับจ้างที่ประเทศมาเลเซีย ครูจึงทราบทำไมนักเรียนคนนี้ถึงไม่รับทานอาหารเข้ามาโรงเรียน และนักเรียนหลาย (ร้อยละ ๖๐) คนก็อยู่ในสถานะเช่นนั้น อีกทั้งยังทราบถึงปัญหาการขาดเรียนของนักเรียนซึ่งเป็นปัญหาที่ทางโรงเรียนยังแก้ไขไม่ได้ด้วย (เนื่องจากนักเรียนบางคนติดตามผู้ปกครองไปทำงานต่างถิ่น) ผู้วิจัยจึงพบว่าตลอดระยะเวลาของการสนทนาครูยังไม่เคยพูดถึงเรื่องผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาเลย เมื่อผู้วิจัยถามถึงเรื่องนี้ครูถามองว่าในฐานะครูก็ต้องสอนให้ดีที่สุด แต่ผลจะออกมาอย่างไรเป็นสิ่งที่ต้องทำใจยอมรับ ครูจะให้เหตุผลว่า

ผู้สัมภาษณ์ : “ส่วนใหญ่ยากจนหรือคะเด็กที่นี่ ทางเข้ามาเห็นมีสวนยางเยอะพอสมควร”

ครู : “สวนยางบางทีของคนอื่น คนแถวนี้เค้ารับจ้างคะ แล้วส่วนมากก็ทำงานที่มาเลยนะคะคนแถวนี้เค้าไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ แล้วก็ปัญหาอีกปัญหานึงบางทีอยู่กับน้ำอยู่กับอะไรอย่างนั้นคะ เรื่องเกี่ยวกับครอบครัวอย่างนั้นคะมีปัญหามาก บางทีความพร้อมในเรื่องของการศึกษา ในเรื่องของปัจจัยพื้นฐานนะ เรื่องกับข้าวเรื่องไรอย่างนี้เบสิกละ เด็กต้องปากกัดตีนถีบ คือความพร้อมของครอบครัวเค้าก็ไม่เต็มที่แล้ว เพราะฉะนั้นเราจะคาดหวังกับเด็กให้เป็นเด็กที่เก่งวิชาการเลิศเลออะไรคงไม่ได้ แค่ว่าเราจะทำยังไงให้เค้าอยู่ในสังคมของเค้าได้ ให้เค้ารู้จักเอาตัวรอด โรงเรียนขยายโอกาสนี้เราจะพยายามส่งเสริมในเรื่องของทักษะชีวิตอะไรตรงนี้ให้เค้าได้ ถ้าในเรื่องของวิชาการโอเคถ้าความพร้อมของครอบครัวคุณดี คุณก็สามารถที่จะส่งลูกคุณเรียนโรงเรียนเมือง โรงเรียนอะไรได้เยอะแยะ แต่ตอนนี้ ตรงนี้ ที่เค้าอยู่ได้ตรงนี้เราจะช่วยเค้ายังไง แค่นั้นละคะโรงเรียนเรา ที่ทำอยู่ตอนนี้”

เมื่อนักเรียนส่วนใหญ่ขาดโอกาสในฐานะ “ครูผู้หยิбыิน” จึงทำหน้าที่เป็นผู้คอยมอบโอกาส คอยหาทุนการศึกษาและทุนเด็กกำพร้าให้แก่เด็กนักเรียน ผู้อำนวยการเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าในปีการศึกษา ๒๕๕๖ โรงเรียนบุหงาตันหยงได้รับทุนบริจาคเพื่อเด็กกำพร้าถึง ๘ หมื่นบาท เมื่อผู้วิจัยถามครูว่ามีแหล่งทุนให้เด็กนักเรียนไหม (เพราะบางโรงเรียนยืนยันว่าไม่มีทุนสนับสนุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน) ครูเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่ามีทุนเข้ามาเรื่อยๆ เพียงแต่ครูจะอยู่เฉยๆ ไม่ได้ ครูต้องคอยหาโอกาสและหยิбыินให้ ถึงตอนนี้ผู้วิจัยจึงเข้าใจคำที่ผู้อำนวยการและครูมักพูดว่า “ที่นี่เราจะดูแลเด็กเหมือนโรงเรียนปอเนาะ” จากคำบอกเล่าของครูว่า

ผู้สัมภาษณ์ : “อย่างเช่นเด็กเก่งมากแต่ไม่มีทุนนี้ สำหรับโรงเรียนรัฐมีทุนสำหรับเด็กเรียนเก่งไหมคะทุนด้านวิชาการ”

ครู : “ก็จะมีทุนนะ ทุนภูมิทายาท ทุนอะไรอย่าง”

ผู้สัมภาษณ์ : “มีอย่างเดียวหรือคะ”

ครูญา : “ที่โรงเรียนได้นะทุนภูมิทายาท”

ผู้สัมภาษณ์ : “ได้ยากไหมคะทุนนี้”

ครูญา : มันจะมีคุณสมบัติอะไรบ้าง ไม่แน่ใจคุณสมบัติ ต้องสอบถามจากครูที่ดูแลแนะแนว เราก็ได้ทุกปีนะค่ะ โรงเรียนเราก็จะมีการสนับสนุน อย่างคุณครูเองต้องหุตากว้างไกลด้วย คือผิติดอยู่อย่างหนึ่งคือรอแต่เค้าป้อนนะ เราก็ต้องหาด้วยใจ อย่างบางทีหาจากทางอินเทอร์เน็ต หาจากอะไรหนังสือเข้าบางทีก็จากหนังสือ สพอฐ.ก็มีเข้ามาเรื่อยๆนะค่ะ มีกองทุนบุญเกียรติ อะไรของเค้าเยอะแยะ มีเข้ามาเรื่อยๆนะ คือบางทีเค้าไม่ได้ติดตาม เค้าไม่ได้อะไรนะ จะว่าไม่มีก็ไม่ได้นะบางทีเราก็ต้องติดตาม บางทีเราควรใช้โลกโซเชียลให้เป็นประโยชน์”

ผู้สัมภาษณ์ : “เค้าไม่ได้ป้อนมาว่าโรงเรียนนี้กี่คนหรือคะ”

ครูญา : “ไม่ค่ะ ต้องสมัครแล้ว ก็โอเคถ้าเด็กคุณเข้าคุณสมบัติที่นั้นไปโฟกัสกับเพื่อน โอเคบางที่ได้ แต่มันต้องอยู่ที่นาเซห์ (โชค,วาสนา) ของเด็กด้วย แต่เราเป็นครูผู้หิบบินใจ เราก็ต้องทำให้เค้าได้ คือถ้าที่โรงเรียนช่วยเหลือเต็มที่ครูทุกคนจะหิบบินโอกาสให้เด็ก คือจะช่วยตรงนั้น เด็กของเรามั่นขยายโอกาส มันขาดโอกาสอยู่แล้วนะ เราก็ต้องช่วยเค้า ทุกอย่างที่เราเห็นนี้เตรียมไว้วันเด็ก จักรยานตรงนี้ของครูนะค่ะให้ของขวัญวันเด็ก”

ผู้สัมภาษณ์ : “นี่ของคุณครูให้หรือคะ”

ครูญา : “ใช่ บบของครูค่ะ ยังมาไม่หมดจริงๆแล้วเราให้ปีนึงประมาณ ๑๗ คัน โรงเรียนเรานะส่วนมากครูเค้าจะเป็นผู้ให้โดยที่เค้าอยากจะให้ของเค้าเองนะ บางทีพอได้เงินวิทยฐานะหรือว่าเงินอะไร ไอ้ที่เค้าตกเบิกอะไรเยอะๆ ไข่ม้อยบางทีเค้าก็ซื้อให้กับเด็ก เราคิดถึง เพราะว่าเราเข้าใจใจเพราะว่าครูโรงเรียนเราโดยส่วนใหญ่ฐานะก็ไม่ใช่นักรวยมาก เค้าก็จะเข้าใจถึงพื้นฐานความยากจนความไม่มีมันเป็นยังไง ผู้บริหารอะไรเองนะ คือเวลาอยากได้อะไรบางทีถ้าคนรวยเงินเค้าง่ายไข่ม้อย แล้วเด็กโรงเรียนเราก็ร้อยละ ๖๐ นะยากจนนะ ถ้าพูดถึง แล้วก็ได้อยู่กับครอบครัวอะไร ซึ่งเราจะประสบ เราสัมผัสกับสิ่งแบบนี้ไง ก็น้อยมากที่จะไม่ช่วย ช่วยกันก็คือเหมือนไปเยี่ยมบ้านนะ มันจะมีกิจกรรมนะ กิจกรรมเยี่ยมบ้านได้ไปดูจริงๆ อะดูเค้าลำบากจริงอะกลับมาคุณครูร้องไห้ นั่งกินข้าวกินข้าวกันไม่ลง นั่นแหละเราครูผู้หิบบินโอกาสจะให้อะไรเด็กได้บ้าง ไม่ใช่แค่ส่งสอนในโรงเรียน เราทำเยอะกว่านั้นโรงเรียนเรา เราบางทีให้โอกาสเด็ก เราต้องให้โอกาสเด็ก โรงเรียนนี้เรามีตรรกะไว้อย่างหนึ่งว่าถ้าไม่มีเด็กก็ไม่มีเรา ก็คิดแค่นั้นเอง เด็กก็คือคนที่สร้างงานเรา คือเงินเดือนที่เราได้ เราได้จากเด็กอะ เพราะฉะนั้นเราก็ต้องช่วยเด็กอะ ไม่มีเด็กเราก็ไม่มีเงิน”

นอกจากโครงการเยี่ยมบ้านแล้วยังมีโครงการอีกโครงการหนึ่งที่ประทับใจผู้วิจัย คือ “โครงการร้านน้ำชาเปิดโลกการเรียนรู้เพื่อเด็กไทย” โดยตั้งชื่อร้านน้ำชาเป็นภาษามลายูถิ่นที่ “ร้านคอลลอต” (คำว่าแต่หมายถึง ชา ชาวมลายูมุสลิมนิยมดื่มในช่วงเช้า) เพื่อขายข้าวยาและน้ำชาในช่วงเช้าของทุกๆ วัน โครงการนี้จัดขึ้นด้วยวัตถุประสงค์สำคัญ ๒ ประการ ประการแรกต้องการให้นักเรียนที่ขาดโอกาสได้รับประทานอาหารเช้าฟรี เนื่องจากนักเรียนร้อยละ ๖๐ ไม่ได้รับประทานอาหารเช้ามาโรงเรียน (นักเรียนที่มีกำลังทรัพย์ซื้อในราคาจานละ ๕ บาท) ประการที่สอง คือต้องการฝึกทักษะอาชีพให้เด็กนักเรียน ซึ่งนักเรียนคนไหนมีเวรต้องขายของ จะต้องเดินทางมาถึงโรงเรียนในเวลา ๐๖.๐๐ น. ส่วนนักเรียนที่เป็นคนชงน้ำชาผู้อำนวยความสะดวกไปเรียนรู้ถึงวิธีการชงชาจากประสบการณ์จริงที่โรงแรมซีเอสปัตตานี นี่คือการนำประทับใจของโรงเรียนบูรณาตันหยงที่ผู้วิจัยชื่นชมไม่ได้และปลื้มใจทุกครั้งที่ได้ไปเยือน

โครงการนี้ถือว่าเป็นโครงการที่ได้รับความสนใจจากหลายๆ ฝ่าย จะเห็นว่าหลายๆ ครั้งมีผู้บริหารโรงเรียนใกล้เคียง และหน่วยงานต่างๆ รวมถึงผู้ประกอบการแวะเวียนเข้ามาเยี่ยมชมและอุดหนุนข้าวยาและน้ำชายามเช้า ในวันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๕๗ ครูญาครูสาวหัวหน้าฝ่ายวิชาการของโรงเรียนได้รับเกียรติให้ไปแบ่งปันความรู้ที่ได้จากการทำโครงการนี้ ณ ศูนย์การเรียนรู้เอกชนกประสงค์ อุทยานการเรียนรู้ต้นแบบและบริการ ศูนย์การค้าเซ็นทรัลเวิลด์ ชั้น ๘ ในหัวข้อ “ร้านน้ำชาสอนชีวิต ผลผลิตความคิดจากโรงเรียนปลายด้ามขวาน” นับเป็นโรงเรียนหนึ่งในภาคใต้ที่ได้รับเกียรติในครั้งนี้

นอกจากการพัฒนาทักษะการใช้ชีวิตและวิชาชีพให้นักเรียนแล้ว ปัญหายาเสพติดก็เป็นสิ่งที่โรงเรียนให้ความสำคัญเป็นอันดับต้นๆ ครูยุทธ ครูวัยหนุ่มตำแหน่งผู้ช่วยผู้บริหารโรงเรียน ได้เล่าถึงปัญหายาเสพติดที่ระบาดในชุมชนว่า

ผู้สัมภาษณ์ : ในโรงเรียนไม่มีปัญหายาเสพติดแล้วเวลาเค้าอยู่บ้านเค้ามีปัญหาหรือเปล่าคะ

ครูยุทธ : เค้ามีปัญหาครับ มีปัญหา แล้วเรา เราเรียกบางที่เราเรียกพ่อแม่เค้ามานั้นคุยด้วยกัน มานั่งร้องไห้กอดกัน ทำยังไงก็ได้ เพราะว่าเราเชื่อว่าเกราะของครอบครัวสำคัญที่สุด ยาเสพติดมันเป็นแสนเป็นล้านมัน

การดูแลเอาใจใส่นักเรียนเสมือนลูกและการแบ่งปันร่วมแก้ไขปัญหากับผู้ประกอบการนับเป็นการบรรเทาปัญหายาเสพติดในหมู่นักเรียนได้บ้างพอสมควร ผลของความมุ่งมั่น ความตั้งใจจริง และเจตนาที่ดีของคณะครูส่งผลให้โรงเรียนเล็กๆ ในปลายด้ามขวานแห่งนี้ได้รับการคัดเลือกให้ได้รับโล่ “บุคลากรและสถานศึกษาป้องกันยาเสพติดดีเด่นปี ๒” ณ หอประชุมคุรุสภา เมื่อได้รับรางวัลแห่งความภาคภูมิใจ ผู้อำนวยการมักจะพูดเสมอว่า “นี่คือความภูมิใจของโรงเรียนบ้านๆ อย่างเรา”

คงเป็นเพราะการดูแลเอาใจใส่นักเรียนเป็นอย่างดีจึงทำให้โรงเรียนบุหงาตันหยงมีนักเรียนเพิ่มขึ้นทุกปี ในขณะที่โรงเรียนรัฐบาลรอบข้างหลายโรงเรียนประสบปัญหานักเรียนย้ายออกไปเรียนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โดยเฉพาะระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ เมื่อสอบถามจากนักเรียนพบว่านักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ ๑ หลายคนมาจากโรงเรียนรัฐบาลข้างเคียง จนส่งผลให้โรงเรียนบุหงาตันหยงมีนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นรวมกันถึงหลักร้อยคน ครูญาหัวหน้าฝ่ายวิชาการเล่าอย่างภูมิใจว่า

ครูญา : “ที่นี้เราจะมีเด็กมัธยม ๑๐๑ คน เรียกว่าถ้าเทียบในโรงเรียนขยายโอกาสนี้ของเราจะเยอะมาก เยอะสุด”

ผู้สัมภาษณ์ : “คุณครูเคยเล่าว่าโรงเรียนนี้เป็นโรงเรียนขยายโอกาสแล้วเด็กส่วนใหญ่มีฐานะยากจนทางโรงเรียนมีนโยบายอย่างไรบ้างคะที่เป็นการส่งเสริมให้เด็กเรียนต่อระดับมัธยมที่โรงเรียนบุหงาตันหยง

ครูญา : คือที่นี้เราจะสนับสนุนและส่งเสริม ยิ่งอย่างโรงเรียนข้างๆ นี้เค้าจะมีข้อมูลมาให้ว่าเด็กคนไหนเรียนดีมาแต่ยากจนนะ เราจะตามถึงบ้านเค้าเลย ไปขอพ่อแม่เค้า คือเหมือนโรงเรียนปอเนาะเลยที่นี้

การปรับตัวของโรงเรียนโดยการบูรณาการหลักศาสนาในทุกกิจกรรม

จากการลงพื้นที่หลายครั้งทั้งการไปสัมภาษณ์ครู การได้รับเชิญให้ไปร่วมโครงการในวันเมาลิด และการนำนักศึกษาไปจัดโครงการให้โรงเรียนบุหงาตันหยง ๓ ครั้ง ผู้วิจัยพบว่าโรงเรียนบุหงาตันหยงเป็นโรงเรียนเดียวที่ยังคงจัดโครงการและกิจกรรมทุกๆ กิจกรรมเหมือนเมื่อครั้งก่อนเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบต่างๆ ที่เมื่อเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบรอบใหม่หน่วยงานต่างๆ ที่คอยมีหน้าที่กำกับการดำเนินงานของ

จำนวนนักเรียนไม่ได้ลดลงเลย เพราะโรงเรียนนี้เน้นการสอนอิสลามแบบเข้ม เน้นการส่งเสริมการปฏิบัติ ศาสนกิจ เป็นโรงเรียนหนึ่งในไม่กี่โรงเรียนที่มีศาลาละหมาดในโรงเรียน และนักเรียนต้องละหมาดที่โรงเรียนวัน ละ ๒ ครั้ง นักเรียนทุกคนต้องละหมาดอัสรี (ละหมาดช่วงเย็น) ก่อนจึงกลับบ้านได้”

จุดแข็งของโรงเรียนป็นตัยอีนี : สร้างศรัทธาต่อชุมชนโดยใช้หลักศาสนาอิสลามเป็นทางนำ

จากการลงพื้นที่ที่โรงเรียนป็นตัยอีนี ผู้วิจัยพบว่าโรงเรียนแห่งนี้ได้รับความเชื่อมั่นและศรัทธาจาก ชุมชนพอสมควร ทั้งนี้เพราะว่าในช่วงเวลาของการทำวิจัยนักเรียนโรงเรียนรัฐบาลอื่นๆ ในอำเภอแห่งนี้ได้ หายหายออกไปเรียนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่มีการบูรณาการด้านการเรียนการสอนเข้ากับ หลักการในศาสนาอิสลามจนหลายโรงเรียนนักเรียนเหลือไม่ถึง ๑๐๐ คน บางโรงเรียนที่เคยเป็นโรงเรียน ขนาดกลางมีนักเรียนเกือบ ๓๐๐ คน ก็ลดจำนวนลงจนเหลือไม่ถึง ๑๐๐ คนอย่างน่าใจหาย ซึ่งขณะนี้พบว่า โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามมีการขยาย “ฐานล่าง” ซึ่งจากเดิมเปิดสอนเพียงระดับมัธยมศึกษามาเป็น การเปิดสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล – มัธยมศึกษา จุดนี้เองที่เกิดปรากฏการณ์โรงเรียนเอกชนสอนศาสนา อิสลามแย่งเด็กไปจากโรงเรียนรัฐ นอกจากนี้พบว่าโรงเรียนเอกชนยังมีจุดเน้นด้านสวัสดิการ โดยเฉพาะ การบริการรถโรงเรียนรับ – ส่งนักเรียนในทุกพื้นที่ ไม่ว่าจะทุรกันดารเพียงใด นับเป็นการให้บริการที่ตรงกับ ความต้องการของผู้ปกครองที่ไม่มีเวลารับส่งลูกไปโรงเรียน เนื่องจากบางต้องออกไปทำงานแต่เช้า บ้างก็ไป ทำงานเป็นแรงงานรับจ้างที่ประมาเลเซีย จึงจำเป็นต้องฝากลูกไว้กับพ่อแม่หรือญาติ อีกทั้งในช่วงเวลาของ การทำวิจัยผู้วิจัยได้รับทราบข้อมูลจากผู้ปกครองของเด็กในโรงเรียนว่ากำลังมีการก่อสร้างโรงเรียนเอกชน สอนศาสนาขึ้นอีกสองแห่งในอำเภอแห่งนี้ ซึ่งผู้ปกครองท่านนี้กำลังรอไปสมัครเป็นครูอย่างใจจดใจจ่อ ส่วน ลูกชายก็ยังคงให้เรียนที่โรงเรียนป็นตัยอีนีต่อไป

ทัศนะของผู้วิจัยที่ได้รับจากการลงพื้นที่พบว่า สิ่งสำคัญที่โรงเรียนป็นตัยอีนีไม่เคยมีปัญหา นักเรียนลดจำนวน หรืออาจเป็นเหตุผลที่ทำให้ครูไทยพุทธสามารถสอนที่โรงเรียนแห่งนี้ได้แม้บางครั้งจะขาด ขวัญและกำลังใจอยู่บ้างนั่นคือ โรงเรียนแห่งนี้มีจุดเด่นอยู่ที่การนำหลักศาสนาอิสลามมาบูรณาการในการ เรียนการสอนและกิจกรรมต่างๆ อย่างจริงจัง (ในทัศนะผู้วิจัยมองว่าอาจเป็นเพราะในอดีตผู้อำนวยการเคย เป็นครูสอนตาดีกามาก่อน) ซึ่งทัศนะของผู้วิจัยตรงกับทัศนะของผู้อำนวยการซึ่งท่านเห็นว่า

ผู้อำนวยการ : “จุดเด่น ของโรงเรียนเรามีนักเรียนไปเรียนที่อื่น ปี ๒๕๔๘ ยังไม่ลดจำนวนนักเรียนเป็น ความโชคดี บางคนก็ไปที่อื่นแต่เมื่อค่าใช้จ่ายเยอะเขาก็กลับมาโรงเรียนเราอีก แต่จำนวนเด็กของเรายังเท่า เดิมกันทุกปี ๕๕๐ ต่อปี สาเหตุที่ออกเป็นเพราะตามผู้ปกครองเมื่อผู้ปกครองย้ายไปทำงานที่อื่นแต่ถ้าเป็น สาเหตุที่ครูสอนไม่ดีก็ไม่มีประเด็นนี้ และของเราจะโชคดีในเรื่องของการสอนอิสลามแบบเข้มสอนมาเป็นปี ที่หกแล้ว”

ผู้สัมภาษณ์ : แล้วการสอนอิสลามแบบเข้มส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้สามัญไหมคะ

ผู้อำนวยการ : “ตอบได้เลยว่าไม่เลยถ้าเด็กเขาเก่งก็จะเก่งทั้งสองอย่างทุกโรงเรียนก็เป็นอย่างนี้แถมยัง ส่งผลดีต่อโรงเรียนและยังมีเด็กกลับมาดียิ่งขึ้นกว่าเดิม คนที่สอนมีทั้งอุสตะซจากอียิปต์ ๑ คนจบ มอ. ก็ หลายคน บางโรงเรียนที่มีปัญหาส่วนใหญ่ไม่เอาอุสตาซจบโดยตรงมาสอนทำให้ผู้ปกครองเรียกร้อง”

นอกจากเปิดสอนหลักสูตรอิสลามแบบเข้มแล้วผู้อำนวยการยังเล่าว่านโยบายแรกที่ทางโรงเรียนได้มีการปรับให้สอดคล้องกับหลักการศาสนาอิสลาม คือ โรงเรียนป็นตัยฮ์เป็นโรงเรียนแห่งแรกในอำเภอที่อนุญาตให้นักเรียนหญิงสวมเสื้อแขนยาวตามหลักศาสนาอิสลาม ดังที่ผู้อำนวยการเล่าว่า

ผู้สัมภาษณ์ : “แล้วมีอะไรบ้างที่ผู้ปกครองเรียกร้องให้ปรับให้ช่วยเพิ่มเหมือนบางโรงเรียนที่มีการเรียกร้องให้สวมชุดประจำท้องถิ่นบ้างไหมคะ”

ผู้อำนวยการ : “ของเราไม่ต้องทำอะไรอยู่แล้ววันศุกร์เรามีมาตั้งแต่ ๘ ปีที่แล้วและรู้สึกมีที่แรกของปะนาและใส่ชุดแขนยาวชายหญิงเป็นชุดวัฒนธรรม”

ผู้สัมภาษณ์ : “ทางโรงเรียนให้โอกาสนักเรียนสวมชุดตามหลักการศาสนาไม่กี่ปีแล้วคะ”

ผู้อำนวยการ : “ใส่มาตั้งแต่ปี ๒๕๔๘ นักเรียนหญิงใส่ชุดอิญาบมาตั้งแต่ปี ๒๕๓๘ แล้วและใส่ชุดยาวมาตั้งแต่ปี ๒๕๔๘”

นอกจากนี้โรงเรียนป็นตัยฮ์ยังเป็นโรงเรียนเดียวในพื้นที่ศึกษาที่มีศาลาละหมาดในโรงเรียน กะซายัง (นามสมมุติ เป็นภาษามลายูถิ่นซึ่งแปลว่าที่รัก) วิทยากรสอนศาสนาอิสลามที่สอนโรงเรียนแห่งนี้มาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๖ เล่าว่า

กะซายัง : “เมื่อก่อนเราต้องพาเด็กนักเรียนชายไปละหมาดวันศุกร์ที่มีสยิดที่ห่างจากโรงเรียนไป ๑ กิโลเมตรมารับจ้างมารับส่ง เสียเวลามาก พอมีศาลาละหมาดนักเรียนชายสามารถละหมาดวันศุกร์ในโรงเรียนจากเมื่อก่อนบังคับให้เด็ก ป.๔ – ป.๖ ละหมาดในเวลา จนตอนนี้เด็กสามารถละหมาดร่วมกันได้ทั้งโรงเรียน”

วิทยากรสอนศาสนา (อิสลาม) : คนในที่ช่วยสร้างความเข้าใจและลดความขัดแย้ง

โรงเรียนป็นตัยฮ์มีลักษณะเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม เนื่องจากครูผู้สอนมีทั้งไทยพุทธและมุสลิม จึงมีความไม่เข้าใจไม่ลงรอยกันบ้างในบางเหตุการณ์ ทั้งระหว่างกลุ่มครูด้วยกันเอง และครูกับชาวบ้าน ซึ่งถือเป็นเรื่องธรรมดาของคนต่างศาสนาและวัฒนธรรม แต่ความต่างนั้นไม่ได้เป็นความแตกต่างแบบคนละชั่ว เนื่องจากครูไทยพุทธล้วนเป็นคนในพื้นที่ที่ล้วนคุ้นชินกับวัฒนธรรมมาตั้งแต่เด็ก ผู้วิจัยจึงมองว่าปัจจัยที่ทำให้ครูไทยพุทธยังคงปฏิบัติหน้าที่ในโรงเรียนแห่งนี้ถึง ๘ คน นั้นเนื่องจากครูไทยพุทธส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่หรืออำเภอใกล้เคียงจึงมีความเข้าใจศาสนาอิสลามและวัฒนธรรมมลายู บางคนพยายามศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเองเพิ่มเติมและเป็นที่รักของครูมลายูมุสลิมและชาวบ้านป็นตัยฮ์ ดังเช่นครูสุเมธที่เกษียณไปเมื่อไม่กี่ปีก่อน ท่านเป็นคนที่คอยตักเตือนครูไทยพุทธด้วยกันเองหากประพฤติตนไม่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่และส่วนสำคัญอย่างมากก็คือวิทยากรสอนศาสนาอิสลามเป็นคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดและเป็นโต๊ะอิหม่ามที่มีภูมิปัญญาในพื้นที่เป็นผู้ที่ชาวบ้านให้ความเคารพศรัทธาเป็นตัวแทนประสานให้ครูไทยพุทธและชาวบ้านเกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน สิ่งใดที่ครูไทยพุทธปฏิบัติตนไม่เหมาะสมหรือสอนในสิ่งที่เป็นการขัดห้ามสำหรับศาสนาอิสลามวิทยากรสอนศาสนาอิสลามจะคอยตักเตือนหรือให้ความกระจ่างเมื่อครูไทยพุทธมีข้อสงสัยใดใด เช่น ครั้งหนึ่งผู้อำนวยการรณรงค์เกี่ยวกับการไหว้เพื่อให้นักเรียนได้เข้าใจวัฒนธรรมกลางเมื่อออกไปสู่สังคมภายนอก ประเด็นนี้เป็นข้อถกเถียงกันพอสมควร และความคลุมเครือเกี่ยวกับการไหว้ว่าควรหรือไม่ ถูกหรือผิดหลักศาสนาอิสลามได้ยุติลงเมื่อวิทยากรสอนศาสนาอิสลามยืนยันว่าสามารถกระทำได้ตามที่ผู้อำนวยการได้เล่าให้ฟังถึงข้อขัดแย้งเกี่ยวกับการไหว้ว่ากลุ่มครูสอนตาดีกาบางกลุ่มไม่เห็นด้วย

ผู้อำนวยการจึงปล่อยให้วิทยากรสอนศาสนา (คนที่เป็นคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดและโต๊ะอิหม่าม) ได้อธิบายเพื่อหาข้อยุติในเรื่องนี้ว่า

ผู้สัมภาษณ์ : “ไม่ทราบว่ายทางโรงเรียนได้สอนวัฒนธรรมส่วนกลางบ้างไหมคะ เช่น สอนให้เด็กรู้จักวัฒนธรรมการไหว้”

ผู้อำนวยการ : “ในเรื่องกาลเทศะเราได้สอนมาตลอดตั้งแต่ปี ๒๕๔๘ สอนให้เด็กรู้เรื่องในเรื่องของ พหุวัฒนธรรมเวลาเจอครูอิสลามก็ให้สลาม เวลาเจอครูไทยพุทธก็ให้สวัสดี แต่เด็กเราจะมีข้อเสียคือเวลาเจอกับครูภายในมักจะให้สลามกันทุกคน แต่เวลาเจอครูภายนอกมักจะเฉยๆ เพราะความอายไม่กล้าแสดงออก”

ผู้สัมภาษณ์ : “ผู้ปกครองจะมีปัญหาไหมคะที่โรงเรียนสอนให้นักเรียนไหว้”

ผู้อำนวยการ : “ถ้ามีปัญหาส่วนใหญ่จะเป็นกับเจษฎาหรือครูสอนตาดีกา ผอ.สมัยก่อนก็เคยเป็นเจษฎาแต่เจษฎาสมัยนี้ไม่อยากให้เด็กพูดภาษาไทย”

ผู้สัมภาษณ์ : “แล้ว ผอ. มีการแก้ไขปัญหานี้อย่างไรคะ”

ผู้อำนวยการ : “ถือว่าให้ครูอิสลามที่สอนจัดการให้เอง เพราะเขาเหนือกว่าทั้งที่บ้านวุฒิภาวะเหนือกว่าดีกว่า เพราะส่วนมากเจษฎาเป็นลูกศิษย์เขา (วิทยากรสอนศาสนา) คอยเข้าใจง่ายกว่าทางผู้ปกครองจะไม่มีปัญหา ทางเจษฎามากกว่าที่มีปัญหา”

นอกจากนี้ยังมีวิทยากรสอนศาสนาอีกหลายท่านเป็นคนในหมู่บ้านปันตัยอินีและเป็นที่เคารพรักของชาวบ้านและครูไทยพุทธ เช่น กะซายัง (ซายัง เป็นภาษามลายูถิ่น แปลว่าที่รัก) วิทยากรสอนศาสนาวัย ๕๔ ปี สอนที่โรงเรียนปันตัยอินีมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๖ ท่านเป็นน้องสาวของนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงเรียน ท่านเป็นคนที่มีบทบาทในการลดความขัดแย้งในหลายเหตุการณ์สำคัญ เช่น ในสมัยที่โรงเรียนแห่งนี้มีผู้อำนวยการไทยพุทธ มักอนุญาตให้ครูยืมเครื่องครัวในโรงอาหารไปใช้ในงานต่างๆ เช่น งานศพ งานบวช งานแต่งงาน งานทำบุญกระดุก ฯลฯ กะซายัง ครูมุสลิม และชาวบ้านส่วนหนึ่งที่ทราบไม่พอใจ เพราะรู้ว่างานคนไทยพุทธมักรับประทานเนื้อหมู ซึ่งถือเป็นนาญิส^๓ (สิ่งสกปรก) ชนิดที่หนักที่สุด ดื่มเหล้า หรือรับประทานสัตว์แปลกที่ต้องห้ามตามหลักการอิสลาม เช่น กบ ไข่มดแดง ฯลฯ แต่ไม่มีใครกล้าพูด จนในที่สุดกะซายังทนเก็บความอัดอั้นใจไว้ไม่ไหว จึงตัดสินใจพูดกลางที่ประชุมแม่ในขณะนั้นเป็นแค่ครูสอนรายชั่วโมง เมื่อครูไทยพุทธถามถึงเหตุผลกะซายังก็อธิบายเรื่องนาญิส ๓ ประการ (สิ่งสกปรก) ให้ครูไทยพุทธฟัง ซึ่งบางคนก็เข้าใจแต่บางคนไม่พอใจ กะซายังเล่าว่า

^๓ นาญิส คือ สิ่งสกปรกตามศาสนบัญญัติ แบ่งออกเป็น ๓ ประการ คือ ๑. นาญิสชนิดเบา ได้แก่ ปัสสาวะของทารกเพศชายที่อายุไม่เกิน ๒ ปี ซึ่งไม่รับประทานสิ่งอื่นนอกจากนมแม่เท่านั้น การชำระนาญิสประเภทนี้เพียงแค่พรมน้ำที่ร่อนนาญิสแล้วเช็ดออกก็ถือว่าสะอาดแล้ว ๒. นาญิสชนิดปานกลาง ได้แก่ ปัสสาวะ อุจจาระ น้ำเหลือง น้ำหนอง อาเจียนสิ่งที่สัตว์ถ่ายออกมา ฯลฯ การล้างนาญิสชนิดนี้ก็ต้องเช็ดนาญิสออกเสียก่อนแล้วจึงล้างด้วยน้ำสะอาด ๓ ครั้ง หากยังไม่สะอาดให้ล้างเพิ่มเป็นเลข ๓. นาญิสชนิดหนัก ได้แก่ น้ำลายของสุนัขและสุกร ตลอดจนสิ่งแปดเปื้อนที่เกิดจากสัตว์ทั้งสอง นาญิสชนิดนี้ต้องล้างด้วยน้ำ ๗ น้ำ โดยล้างน้ำแรกด้วยน้ำดิน

กะชาวยัง : “กะทนต์อดัดใจมานาน อะไรที่ยอมได้ไม่ขัดหลักศาสนากะก็ยอม แต่อะไรไม่ได้คือไม่ได้จริงๆ คนอื่นไม่กล้าพูด กะตัดสินใจพูดในที่ประชุม ครูคนไทยไม่พอใจ เลยถามกลับว่า ถ้าครูไทยพุทธยอมไม่ได้แล้ว ครุมุสลิมละยอมได้ไหม กะเลยตอบไปว่าต่อไปนี้ครูไทยพุทธไม่ยอมยืมครุมุสลิมก็จะไม่ยืมเหมือนกัน”

กะชาวยังให้เหตุผลกับผู้วิจัยว่าครุมุสลิมยืมไม่ได้นำไปใส่ของที่ต้องห้าม แต่ต้องรักษามาตรฐานเดียวกัน ครุมุลาญมุสลิมเลยไม่ได้รับสิทธิ์ในการยืมเครื่องครัวไปใช้เช่นกัน หลังจากนั้นกะชาวยังจึงชักชวนนักเรียนและผู้ปกครองมาช่วยกันล้างครุครัวครั้งใหญ่ตามหลักการจัดนาญิส แต่กะชาวยังเลือกทำในวันเสาร์และอาทิตย์เพื่อเป็นการถนอมน้ำใจครูไทยพุทธ

เรื่องเล่าอีกเรื่องหนึ่งเกิดจากกรณีที่ผู้อำนวยการไทยพุทธต้องการนำเงินออมทรัพย์เด็กนักเรียนซึ่งมียอดรวมหลักแสนไปปล่อยกู้ให้แก่บุคลากรภายในโรงเรียน โดยคิดอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำกว่าสถาบันการเงินทั่วไป กะชาวยังได้คัดค้านในที่ประชุมว่าดอกเบี้ยเป็นสิ่งที่จะต้องห้ามตามหลักศาสนาอิสลาม หากผู้ปกครองทราบต้องไม่พอใจและเสียศรัทธาต่อโรงเรียนได้ ผู้อำนวยการยังยืนยันว่าจะปล่อยกู้เช่นเดิม กะชาวยังจึงพูดในทำนองว่าหากเกิดอะไรขึ้นภายหลังกะชาวยังจะไม่รับผิดชอบ ท้ายที่สุดผู้อำนวยการคนดังกล่าวก็ต้องล้มเลิกความคิดนี้ไป ผู้วิจัยมองว่าการที่วิทยากรสอนศาสนากล้าที่จะคัดค้านในสิ่งที่ไม่ถูกต้องตามหลักศาสนาอิสลามเช่นนี้ มีส่วนช่วยให้ครูไทยพุทธและชาวบ้านไม่เกิดความขัดข้องหมองใจจนบานปลายกลายเป็นเหตุร้ายต่อครูไทยพุทธ

นอกจากนี้การสัมภาษณ์ครูวัน ครูสาวฝ่ายวิชาการได้เล่าเรื่องราวที่เกี่ยวกับครูไทยพุทธในโรงเรียนด้วยความชื่นชมว่าครูวันและครุมุลาญมุสลิมทุกคนสัมผัสได้ว่า “ครูไทยพุทธที่ป็นตัยฮ์นี่ทุกคนให้เกียรติครุมุสลิม ถ้ามีโครงการครุพุทธจะให้ครุมุสลิมเป็นคนทำกำหนดการ” และมองว่า “ครูไทยพุทธที่ป็นตัยฮ์นี่ทุ่มเทในการปฏิบัติหน้าที่ของตน ซึ่งต่างจากครุมุสลิมบางคนทีละทิ้งหน้าที่ของตนเอง ครูใหญ่ก็ไม่กลัว” นอกจากนี้ในเรื่องเล่าของครูวันยังพบว่าครูไทยพุทธบางท่านที่สอนโรงเรียนนี้มานานสามารถติเตียนนักเรียนได้ เช่น ครูอัญ เพียงแต่ท่านเปลี่ยนจากการตีด้วยไม้เรียวมาเป็นการตีด้วยมือพร้อมทั้งถามนักเรียนว่า “เธอเจ็บไหม” เมื่อนักเรียนพยักหน้าหรือตอบว่าเจ็บท่านจะพูดตอบว่า “เธอเจ็บครูก็เจ็บ” ครูอัญเป็นครูที่พูดจาตรงไปตรงมาและมีความรับผิดชอบในหน้าที่สูง จึงเป็นที่รักของผู้ปกครอง ดังเห็นได้จากเมื่อช่วงกลางเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๕ เมื่อครั้งเกิดเหตุการณ์ลอบเผาโรงเรียนครั้งล่าสุด ครูไทยพุทธและเจ้าหน้าที่ธุรการขอย้ายออกนอกพื้นที่ มีกลุ่มชาวบ้าน ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และนายกองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นมาขอร้องให้ครูอยู่ต่อ พร้อมทั้งสร้างความมั่นใจให้แก่คณะครูว่าพวกเขาจะปกป้องครูอย่างสุดความสามารถ จนในที่สุดครูทุกคนยินดีที่จะปฏิบัติงานในพื้นที่ต่อ จนกระทั่งทุกวันนี้ไม่มีครูท่านใดคิดจะย้ายออกนอกพื้นที่อีก และหากมีครูไทยพุทธมาบรรจุใหม่ทางเขตการศึกษาและผู้ที่มีความคุ้นชินกับพื้นที่แถบปะนาแระมักจะแนะนำให้ครูไทยพุทธเลือกบรรจุที่โรงเรียนป็นตัยฮ์นี่แห่งนี้

ครั้งหนึ่งครูวันเกิดความสงสัยว่าเหตุใดครูอัญซึ่งเป็นครูต่างศาสนาจึงมีความจริงจัง จริงใจและทุ่มเทในการสอนเด็กมลาญเช่นนี้ ครูวันได้รับคำตอบว่า “ลูกศิษย์ทั้งนั้น สอนมันมาตั้งแต่รุ่นยาย แม้ลูกศิษย์นี่ก็ถึงรุ่นลูก สงสารมัน เอ็นดูมัน” หรือนี้อาจเป็นอีกคำตอบหนึ่งของคำถามที่ว่า “ทำไมครูไทยพุทธถึงอยู่ได้” จากการสัมภาษณ์ครูวันครั้งล่าสุดช่วงต้นเดือนสิงหาคมยังได้รับข้อมูลว่าครูอัญได้แรงบันดาลใจให้ครูใน

โรงเรียนสวมเครื่องแบบข้าราชการในวันจันทร์ จนขณะนี้ครูร่วมกันสวมเครื่องแบบเพิ่มขึ้นถึง ๘ คน และคาดว่าจะทยอยสวมเครื่องแบบมากขึ้นในอนาคต การสวมเครื่องแบบข้าราชการที่หลายคนมองว่าเป็น “สัญลักษณ์ความอันตราย” ที่แสดงตัวว่าเป็นบุคลากรภาครัฐสื่อให้เห็นว่าครูอภัยและครูไทยพุทธมีกำลังใจที่เข้มแข็ง และมีความไว้วางใจและเชื่อมั่นต่อชุมชนในระดับสูงว่าชุมชนจะไม่ให้ร้ายและปกป้องคุ้มครองตนได้

ครูวันยังเล่าอีกว่าก๊วยซายังมักจะนำกระแสจากชุมชนมาเล่าสู่กันฟังภายในโรงเรียนว่าช่วงนี้ชุมชนมองโรงเรียนเช่นไร ในหลายเหตุการณ์ที่ครูไทยพุทธมีปัญหากับเด็กนักเรียนก๊วยซายังจะเป็นคนที่เร่งไปทำความเข้าใจกับผู้ปกครองแทนครูไทยพุทธเพื่อลดความขัดแย้ง

ครูวัน : ถ้าเกิดปัญหาระหว่างครูไทยพุทธกับเด็ก ก๊วยซายังจะรีบไปบอกผู้ปกครองก่อน ก่อนที่เด็กจะกลับไปบอก”

ช่วงท้ายของการสนทนาครูวันสรุปว่า “ก๊วยซายัง (น้องสาวนายกองค้การบริหารส่วนตำบล) กับป้าดา (ครูมลายูมุสลิมที่เกษียณไปเมื่อปีที่แล้วและเป็นภรรยาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในพื้นที่) เป็นเกราะป้องกันโรงเรียน” แต่ผู้วิจัยก็อดที่จะสงสัยและสงสัยไม่ได้ว่าในส่วนลึกของความคิดในช่วงที่สถานการณ์ได้รุนแรงอย่างต่อเนื่อง ครูไทยพุทธมีการปรับตัวและประนีประนอมมากขึ้นนั้นเกิดจากความเข้าใจ จำใจ หรือฝืนใจกันแน่ และครูไทยพุทธจะเกิดความรู้สึกว่าตนกำลังอยู่ท่ามกลางความแปลกแยกทางวัฒนธรรมหรือไม่ หรือพวกเขาต้องพบกับความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมอย่างไรบ้าง สิ่งเหล่านี้หากรับฟังจากคำบอกเล่าของครูไทยพุทธ คงจะได้รับมุมมองและแง่คิดในอีกมิติหนึ่งก็เป็นได้

การใช้ทรัพยากรบุคคลร่วมกันภายในชุมชน

โรงเรียนปันตัยอินีให้ความสำคัญและรับฟังเสียงจากผู้ปกครอง ซึ่งผู้ปกครองต้องการให้จ้างวิทยากรที่จบศาสนาโดยตรงมาสอน ทางโรงเรียนจึงได้รับความไว้วางใจจากชาวบ้านในหมู่บ้านปันตัยอินีและหมู่บ้านใกล้เคียงในการส่งบุตรหลานมาเรียน และต่างมองว่าความรู้ทางศาสนาที่ได้รับไม่ด้อยไปกว่าโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา อีกทั้งบุตรหลานยังมีมารยาทที่ดีขึ้น กล่าวได้ว่าการเชิญโต๊ะครูเจ้าของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา และเป็นคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานีมาเป็นวิทยากรสอนศาสนา เป็นการเรียกศรัทธาจากชุมชนได้เป็นอย่างดี ซึ่งแตกต่างจากโรงเรียนรัฐบาลหลายโรงที่ไม่ได้จ้างครูที่จบศาสนาโดยตรงมาสอน จนกระทั่งผู้ปกครองรวมกลุ่มกันเรียกร้อง ดังเป็นข่าวให้ได้ยินกันอยู่เสมอๆ

ผู้สัมภาษณ์ : ชุมชนกับโรงเรียนมีนโยบายอะไรไหมให้มันสอดคล้องให้เดินไปด้วยกันได้

ผู้อำนวยการ : โรงเรียนมีคณะกรรมการบริหารจากชุมชนทั้ง ๔๓ คนเป็นตัวแทน ผู้ปกครอง ศิษย์เก่า ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้นำศาสนาชุมชนคนในหมู่บ้านซึ่งเราโชคดีมีคณะกรรมการอิสลามเป็นโต๊ะอิหม่ามและเป็นอุstadhที่ดาร์สสลาม ทำให้เข้าใจระบบเป็นอย่างดี บางคนที่มาส่งลูกมาดูการสอนบางคนก็ใจถึงมาดูห้องและมากวาดให้กับห้องของลูกตัวเองมาช่วยเหลือครูเพราะถือว่าครูไม่ทันคงเหนื่อยจะให้ครูทำทุกอย่าง”

บทที่ ๔

การวิเคราะห์ข้อมูล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การจัดการศึกษาของรัฐบาลในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่ โดยเฉพาะการจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างลักษณะประจำชาติ วัฒนธรรมแห่งชาติอันเป็นลักษณะสำคัญที่คนในชาติพึงมีร่วมกันดังเช่นในอดีตนั้นไม่ได้ผล อีกทั้งยังเป็นการสร้างคุณค่าที่ต่างจากระบบการศึกษาแบบดั้งเดิมของกลุ่มคนในพื้นที่ การศึกษาของรัฐจึงเป็นปัจจัยหนึ่งของการสร้างเงื่อนไขของการก่อความรุนแรงเรื่อยมา ดังเห็นได้จากการตอบโต้นโยบายด้านการศึกษาของรัฐในรูปแบบต่างๆ ทั้งการเผาโรงเรียน ลอบทำร้ายครู นับตั้งแต่เกิดเหตุการณ์ไฟใต้รอบใหม่บุคลากรทางการศึกษากลายเป็นเป้าโจมตีอย่างต่อเนื่อง ปัญหาดังกล่าวนับเป็นปัญหาใหญ่ที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพของการศึกษา ส่งผลให้โรงเรียนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ต้องหยุดเรียนชั่วคราวถึงร้อยละ ๒๐ ของเวลาเรียนทั้งหมด รัฐได้หันกลับมาทบทวนนโยบายการจัดการศึกษาในพื้นที่อย่างจริงจังมากกว่าครั้งใดใด โดยคำนึงถึงความบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น โดยเฉพาะชาวมลายูมุสลิมซึ่งเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ในพื้นที่

จากการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลกล่าวได้ว่าครูมลายูมุสลิมและประชาชนต่างยอมรับว่าหลังเหตุการณ์ความไม่สงบในปี ๒๕๔๗ เป็นต้นมา โรงเรียนประสบปัญหาหลายประการ ประการสำคัญคือเรื่องปัญหาเรื่องความปลอดภัยของบุคลากรทางการศึกษา ปัญหาด้านเวลาเรียน และการขาดแคลนครูมีอาชีพ แต่เมื่อระยะเวลาผ่านไปจนทุกวันนี้ (ล่วงเข้าปีที่ ๑๐) โรงเรียนสามารถปรับตัวได้ในหลายๆด้าน จนสามารถจัดการเรียนการสอนได้ดีในระดับหนึ่ง และครูมีขวัญและกำลังใจดีขึ้น ในขณะนี้ยังพบว่าครูไทยพุทธในบางโรงเรียนเริ่มแต่งชุดข้าราชการในวันจันทร์ เช่น โรงเรียนปันตัยอีนิ ครูอัญญ (รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร) เป็นผู้ริเริ่มแต่งชุดข้าราชการในวันจันทร์และได้ชักชวนเพื่อนครูจนในขณะนี้ครูในโรงเรียนแต่งชุดข้าราชการในวันจันทร์ถึง ๒๘ คน ซึ่งเห็นว่าครูไทยพุทธกลุ่มนี้มีขวัญและกำลังใจที่ดี มีความไว้วางใจชุมชนว่าชุมชนไม่เป็นภัยแก่ตนและสามารถปกป้องตนได้ จึงกล้าแต่งชุดที่ถือเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึงความเป็นบุคลากรของรัฐ ในขณะที่คณะครูโรงเรียนบุหงาตันหยกกล้านำภาพคณะครูทั้งโรงเรียนทำเป็นหน้าปกปฏิทินเพื่อแจกจ่ายแก่ชุมชนเนื่องในวันขึ้นปีใหม่ ปี พ.ศ.๒๕๕๗ อีกทั้งยังจัดให้มีโครงการเยี่ยมบ้านนักเรียนเป็นโครงการสำคัญของโรงเรียนอีกด้วย

ท่ามกลางวิกฤติของสถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ครูมลายูมุสลิมต่างมองว่าเป็นโอกาสมากกว่าวิกฤติ โอกาสที่ว่าคือการได้รับการเหลียวแลและใส่ใจจากรัฐบาลในการจัดการศึกษาที่ตอบสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการส่งเสริมให้โรงเรียนรัฐบาลได้มีการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับวิถีมุสลิมมากยิ่งขึ้น การให้อิสระในการบริหารจัดการโรงเรียนและการเปิดโอกาสให้โรงเรียนกำหนดทิศทางการพัฒนาร่วมกับชุมชนและองค์กรศาสนา สิ่งเหล่านี้นับเป็นสิ่งที่สำคัญที่ทำให้โรงเรียนรัฐบาลไม่โดดเดี่ยว และเอื้อให้ครูมุสลิมรู้สึกคลายความตึงเครียดในการทำงานที่ในบางครั้งเกิดความไม่ลงรอยระหว่างความเป็นข้าราชการกับตัวตนความเป็นมลายูมุสลิม เมื่อโรงเรียนรัฐเปลี่ยนแปลงไปในแนวทางที่อ่อนอ่อนเข้าหาวิถีมลายูและหลักการอิสลามมากยิ่งขึ้น ครูมลายู

มุสลิมทุกคนรู้สึกว่าคุณได้รับความไว้วางใจจากชุมชนมากยิ่งขึ้นและรู้สึกปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินมากยิ่งขึ้น

ปัจจุบันพบว่าการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนรัฐบาลหลายแห่งได้รับความช่วยเหลือจากมัสยิดและผู้นำทางศาสนา ในทัศนะของครูมลายูมุสลิมมองว่านโยบายต่างๆ ที่ดำเนินมานับว่าถูกต้องทางและได้ผลอย่างงดงามเมื่อนำมาสู่การปฏิบัติจริง ทั้งนี้เพราะเป็นสิ่งที่คนในท้องถิ่นต้องการมานานแล้ว โดยเฉพาะการเปิดโอกาสให้มีการสอนอิสลามศึกษาแบบเข้ม ที่ส่งเสริมทั้งการเรียนศาสนาควบคู่ไปกับภาษามลายูและอาหรับในโรงเรียนรัฐบาลนั้น (จากเดิมเคยสอน ๒ คาบต่อสัปดาห์ ผู้ปกครองมองว่าไม่เพียงพอ) ทำให้ผู้ปกครองและชุมชนมองเห็นถึงความจริงใจในการแก้ปัญหา หรืออย่างน้อยก็มองเห็นว่าเสียงของตนก็ดังและมีความหมายพอเมื่อรัฐได้โอนอ่อนผ่อนตามความต้องการ อีกทั้งยังมองว่าเป็นการให้เกียรติในวิถีมลายูมุสลิมมากขึ้น แม้ในบางโรงเรียนผู้ปกครองจะมองว่าการสอนอิสลามศึกษาจะไม่เข้มข้นเท่าโรงเรียนเอกชนและคาทอลิกก็ตาม ในประเด็นการสอนอิสลามศึกษานั้นครูมลายูมุสลิมหลายท่านแสดงทัศนะว่าแท้จริงแล้วเป้าหมายสำคัญที่สุดของโรงเรียนคือต้องการสอนให้เด็กมีความรู้ในหลักการศาสนา มีคุณธรรมจริยธรรม และสามารถปฏิบัติศาสนกิจได้ถูกต้องมากกว่าการสอนเพื่อวัตถุประสงค์ (i-net)

ในขณะที่เดียวกันพบว่าการสอนหลักสูตรอิสลามศึกษาในโรงเรียนนั้น โรงเรียนต้องมีความจริงใจในการปฏิบัติ จากการลงพื้นที่พบว่าหลายโรงเรียนสามารถเรียกศรัทธาจากชุมชน ผู้ปกครองเกิดความไว้วางใจในการส่งบุตรหลานมาเรียน ทั้งนี้เพราะโรงเรียนรับฟังเสียงของผู้ปกครอง เช่น ผู้ปกครองโรงเรียนกำปงดูเรียนพยายามปรับการเรียนการสอนตามความต้องการของผู้ปกครอง ผู้ปกครองเรียกร้องให้สอนดูอา (ขอพร) ให้นักเรียนชั้นอนุบาลตามอย่างโรงเรียนเอกชน ครูก็สามารถสนองความต้องการดังกล่าวได้ ส่วนโรงเรียนปันตัยฮ์และบุหงาตันหยงมุ่งสอนเพื่อให้นักเรียนปฏิบัติศาสนกิจได้อย่างถูกต้อง ในขณะที่หลายโรงเรียนไม่ได้มีความจริงใจในการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรอิสลามศึกษาอย่างจริงจัง หลายโรงเรียนไม่จ้างครูที่จบด้านศาสนาโดยตรงมาสอน ในขณะที่ครูบางท่านเปิดเผยข้อมูลว่าครูสอนศาสนาบางคนไม่มีการเตรียมความพร้อม ไม่มีแม้แต่หนังสือที่ใช้สอน เนื้อหาที่สอนนั้นอาศัยการสืบค้นจากอินเทอร์เน็ต จากการสัมภาษณ์ผู้ปกครองจึงพบว่าผลกระทบเช่นนี้เป็นการทำลายความศรัทธาและความหวังของผู้ปกครอง ดังกรณีของกะเนาะ (ผู้ปกครองท่านหนึ่งซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้าน และเป็นครูสอนอัลกุรอาน) เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าลูกสาวกลับมาบอกอยู่บ่อยครั้งว่าครูสอนอัลกุรอานอ่านอัลกุรอานผิดจนกะเนาะต้องไปโรงเรียนเพื่อสังเกตการสอนหลายครั้ง จนสร้างความไม่พอใจให้กับครูท่านนั้น และในช่วงเวลาของการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลยังพบว่าผู้ปกครองในหลายโรงเรียน (บางโรงเรียนเป็นโรงเรียนดังระดับจังหวัด) รวมตัวกันเรียกร้องให้ทางโรงเรียนส่งเสริมการสอนอิสลามศึกษาอย่างจริงจังโดยการจ้างครูที่จบศาสนาโดยตรงมาสอน

นอกจากนี้ยังพบว่าสถานการณ์ความไม่สงบบวกกับการที่ครูอิสลามศึกษาเข้ามามีบทบาทในโรงเรียนรัฐบาลมีส่วนสำคัญที่ช่วยให้โรงเรียนรัฐบาลปรับนโยบาย การเรียนการสอน และกิจกรรมที่สอดคล้องกับหลักการศาสนาอิสลามมากยิ่งขึ้น เช่น การเลิกถวายพวงมาลาของคณะครูในวันปียมหาราซ การที่หลายโรงเรียนยกเลิกการจัดงานวันครู ในขณะที่บางโรงเรียนเลือกที่จะจัดทุกกิจกรรมเช่นเดิมแต่ปรับเปลี่ยนรูปแบบของกิจกรรมโดยตัดส่วนที่ขัดต่อหลักศาสนาทิ้งไป หลายโรงเรียนได้สอนให้นักเรียนไหว้

บุคคลเพื่อมารยาทอันดีในการเข้าสังคมต่างวัฒนธรรม ส่วนบางโรงเรียนเลือกที่จะไม่ติดรูปธงชาติและพระบรมฉายาลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ไว้เหนือกระดานดำ เพื่อป้องกันนักเรียนเข้าใจคลาดเคลื่อนโดยการนำไปเทียบเคียงกับพระเจ้า ซึ่งเมื่อกิจกรรมทุกกิจกรรมไม่กระทบกระทั่งกับศาสนาและวัฒนธรรมก็ย่อมส่งผลให้ผู้ปกครองมีความพึงพอใจ อีกทั้งความไว้วางใจในตัวของครูอิสลามศึกษายังส่งผลให้ผู้ปกครองให้ความเคารพและให้เกียรติการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมของโรงเรียนโดยไม่มีการก้าวก่าย อีกทั้งในหลายกิจกรรมโรงเรียนได้รับความร่วมมือจากชุมชนด้วยดี

การพัฒนาทักษะวิชาชีพซึ่งเป็นทักษะชีวิตที่สำคัญให้กับนักเรียนเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ปกครองและชุมชน อีกทั้งยังส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความสุขและความพึงพอใจกับชีวิตนักเรียนในโรงเรียนรัฐบาล ดังเช่นโรงเรียนบุหงาตันหยงได้ใช้เป็นแนวทาง “โครงการร้านน้ำชาเปิดโลกการเรียนรู้เพื่อเด็กไทย” โครงการเล็กๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้นเพื่อให้นักเรียนผู้ด้อยโอกาสได้รับประทานอาหารเช้าและด้วยความมุ่งหวังว่าสักวันหนึ่งนักเรียนอาจนำไปเป็นทางเลือกในการประกอบอาชีพ กลักลับกลายเป็นโครงการที่สังคมในวงกว้างเล็งเห็นคุณค่า จนกระทั่งโรงเรียนเล็กๆ ในเขตชนบทบนดินแดนปลายด้ามขวานแห่งนี้ได้เป็นที่รู้จักในสังคมวงกว้าง นอกจากนี้โรงเรียนยังจัดโครงการทำขนมเพื่อแม่ เพื่อให้นักเรียนนำขนมหวานที่ทำกลับไปให้ครอบครัวรับประทานเพื่อละศีลอดในเดือนรอมฎอน (เดือนที่ชาวมุสลิมถือศีลอด) การพัฒนาทักษะชีวิตด้วยใจของคณะครูในโรงเรียนส่งผลให้ชุมชนรักและรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกับโรงเรียน จนกระทั่งเลือกตั้งด้าน ชรบ. (ชุดรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน) หน้าบริเวณโรงเรียนและหากมีเหตุการณ์ความไม่สงบเกิดขึ้นกับโรงเรียนรอบข้างทั้งชาวบ้านและผู้นำศาสนาจะถือปืนมาคอยคุ้มครองครูและโรงเรียน แม้โรงเรียนแห่งนี้ตั้งอยู่ในพื้นที่สีแดงแต่พบว่านับจากปี พ.ศ.๒๕๔๗ ที่เกิดเหตุลอบยิงครูไทยพุทธ นับจากนั้นมายังไม่เคยเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบกับบุคลากรของโรงเรียนอีกเลยจนกระทั่งปัจจุบัน

จากข้อมูลข้างต้นเห็นได้ว่าโรงเรียนรัฐบาลในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ดูเหมือนจะปรับตัวได้ดีในระดับหนึ่ง แต่ในสายตาผู้บริหารและหัวหน้าฝ่ายวิชาการต่างมองว่ายังมีปัญหาที่เป็นผลพวงจากสถานการณ์บางประการยังแก้ไขไม่ได้และจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจากทุกภาคส่วน นั่นคือการที่ครูที่มีประสบการณ์สูงย้ายออกนอกพื้นที่เป็นจำนวนมากส่งผลกระทบต่อคุณภาพการศึกษา โดยเฉพาะครูเหล่านั้นเป็นครูที่สอนใน ๔ กลุ่มสาระสำคัญ คือ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาอังกฤษ แม้รัฐจะแก้ปัญหาโดยการเปิดรับครูอัตราจ้าง นับเป็นการเปิดโอกาสให้คนในพื้นที่จำนวนมากมีงานทำ แต่ผู้บริหารมองว่าไม่อาจทดแทนในเชิงคุณภาพได้ และบางรายยังสร้างปัญหาให้มากกว่าบรรเทา ส่งผลให้โรงเรียนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีผลสัมฤทธิ์ต่ำที่สุดในประเทศ ประเด็นนี้ครูมลายูมุสลิมได้เสนอทิศทางการพัฒนาไว้ว่ารัฐบาลควรสนับสนุนการเพิ่มปริมาณครูมีอาชีพให้มีปริมาณเพิ่มขึ้น ครูที่ถือว่าเป็นครูมีอาชีพและปฏิบัติงานได้อย่างมีศักยภาพเป็นที่ยอมรับนั้นคือครูที่เป็นนักเรียนทุนจากโครงการครูพันธุ์ใหม่ ซึ่งเป็นโครงการของรัฐบาลในการเพิ่มครูมีอาชีพให้กับโรงเรียนรัฐบาลที่ขาดแคลนครู ซึ่งจะเปิดรับคัดเลือกนักเรียนที่กำลังจะจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ จากทั่วประเทศที่มีผลการเรียนระดับ ๓ กว่าขึ้นไป แล้วนำมาคัดเลือกเพื่อให้ทุน กำกับ ติดตามผลการเรียนและความประพฤติจนกระทั่งสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีจึงได้รับการบรรจุเป็นข้าราชการ จากการลงพื้นที่พบว่าโรงเรียนใดมีครูพันธุ์ใหม่ปฏิบัติงานอยู่มากได้รับคำชมเชยจากผู้อำนวยการ เพื่อนครู และชุมชน จนกล่าวได้ว่าเป็นความโชคดีของโรงเรียนนั้นๆ ผู้อำนวยการ

หลายท่านจึงเสนอให้ส่งครูพันธุ์ใหม่มาปฏิบัติงานในพื้นที่มากขึ้น หรือมีโครงการในลักษณะนี้เพื่อเพิ่มครูมืออาชีพให้กับโรงเรียนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเชื่อว่าจะช่วยแก้วิกฤติด้านผลสัมฤทธิ์ได้ในระดับหนึ่ง

ข้อเสนอแนะ

๑. ครุมาลยุมุสลิมหลายท่านให้ข้อเสนอแนะว่ารัฐควรมีการควบคุมการอนุญาตให้จัดตั้งโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เนื่องจากขณะนี้ปริมาณเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วการควบคุม

๒. ควรส่งเสริมการผลิตครูมืออาชีพซึ่งมีความถนัดลึกในศาสตร์ที่สอน อีกทั้งยังมีความเข้าใจบริบททางสังคมและวัฒนธรรมมาปฏิบัติงานในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อทดแทนครูมืออาชีพที่ย้ายออกไปเป็นจำนวนมาก เช่น โครงการครูพันธุ์ใหม่ หรือสนับสนุนทุนเรียนต่อในระดับสูง

๓. ปัจจุบันนี้สภาพการเรียนในโรงเรียนรัฐบาลพบว่านักเรียนไทยพุทธกับมลายูมุสลิมมีการแยกกันเรียนอย่างชัดเจน ทั้ง ๒ วัฒนธรรมมีโอกาสเรียนร่วมกันในระดับชั้นประถมศึกษาในเขตเมืองเท่านั้น ส่วนในเขตชนบทพบว่ามียุทธนักเรียนมลายูมุสลิม บรรยากาศความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมเริ่มเลือนหายไปจากโรงเรียนรัฐบาล เพื่อให้เด็กเรียนมีความเข้าใจอันดีต่อกันและลดอคติต่อที่อาจมีต่อกัน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรมีการจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนต่างศาสนาและวัฒนธรรม

๔. รัฐควรให้การส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูสอนอิสลามศึกษาได้มีโอกาสบรรจุเป็นข้าราชการ เพราะในขณะนี้หลายคนมองว่าสถานะของพนักงานราชการยังขาดความมั่นคง

๕. ครุมาลยุมุสลิมต่างมองว่ารัฐควรส่งเสริมให้เด็กนักเรียนได้เรียนประวัติศาสตร์ปัตตานี ครุมาลยุมุสลิมมองว่าการเติบโตมาอย่างไม่รู้รากเหง้าและตัวตนนั้นน่าเศร้าใจ และยังแสดงความเชื่อมั่นว่าสามารถให้เด็กเรียนประวัติศาสตร์ปัตตานีได้ เพียงแต่ต้องเลือกเทคนิคการสอนที่สอนให้เด็กรู้ถึงความขัดแย้งที่สร้างบาดแผลในอดีตนั้นเป็นกฎเกณฑ์ของสงคราม หรืออาจเลือกสอนแบบไม่ลึกซึ้งและหลีกเลี่ยงประวัติศาสตร์ความขัดแย้ง โดยอาจนำการศึกษาประวัติศาสตร์ปัตตานีจากหนังสือเรียนของประเทศมาเลเซียมาเป็นต้นแบบ

บรรณานุกรม

- ไข่มุก อุทยานลี. ๒๕๔๘. “การวิเคราะห์ปัญหาการจัดการศึกษาของรัฐที่มีต่อการบูรณาการทางสังคมและวัฒนธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ.๒๕๖๐ – ๒๕๔๗”. ปัตตานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- คณะทำงานด้านการศึกษา สภาประชาสังคมชายแดนใต้. ๒๕๕๖. การศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้”. กรุงเทพฯ : โครงการสนับสนุนชุมชนท้องถิ่นเพื่อฟื้นฟูชายแดนภาคใต้ สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ครองชัย หัตถา. ๒๕๕๑. ประวัติศาสตร์ปัตตานีสันยอาณาจักรโบราณถึงการปกครอง ๗ หัวเมือง. กรุงเทพฯ : วีพริ้นท์.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. ๒๕๕๑. ความรุนแรงกับการจัดการ “ความจริง” : ปัตตานีในรูปกิ่งศตวรรษ. กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นภดล โรจนอุดมศาสตร์. ๒๕๒๓. “ปัญหาการศึกษาในมณฑลปัตตานี พ.ศ. ๒๔๔๙-๒๔๗๔”. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. (สำเนา).
- บัณฑิตย ธรรมะอุณ และคณะ. ๒๕๔๙. พหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาการศึกษาใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ : กรณีศึกษาปอเนาะ. กรุงเทพฯ : ศูนย์มุสลิมศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปริญญญา นวลเปียน. ๒๕๕๑. “ ‘ไทย’ และ ‘มลายู’ กับการเมืองของการทำให้กลายเป็นอื่น ” , ใน นอกนิยามความเป็นไทย : ไทย-ปัตตานี เมื่อเราไม่อาจอยู่ร่วมและแบ่งแยกจากกันได้. หน้า ๗-๑๗. สงขลา : สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ศรีศักร วัลลิโภดม และคณะ. ๒๕๕๐. เล่าขานตำนานใต้. นครปฐม : ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมพงษ์ ปานเกล้า. ๒๕๔๑. นโยบายการจัดการศึกษาของรัฐบาลในชุมชนชาวไทยมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ.๒๔๗๕-๒๕๓๕). เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ, บรรณาธิการ. ๒๕๔๗. ประวัติศาสตร์ “ปกปิด” ของ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้รัฐปัตตานีใน “ศรีวิชัย” เก่าแก่กว่ารัฐสุโขทัยในประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : มติชน.
- สุรัชย์ ไวยวรรณจิตร์. ๒๕๕๓. การจัดการศึกษาในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ อัตลักษณ์ พหุวัฒนธรรม และแนวทางสู่การปฏิบัติบนพื้นฐานความเป็นบูรณาการหรือบูรณาการ (ออนไลน์). สืบค้นจาก: <http://www.deepsouthwatch.org/node/๗๕๒> [๒๐ มกราคม ๒๕๕๗]
- สุรินทร์ พิศสุวรรณ. ๒๕๒๙. “การเมืองการปกครองภาคใต้”, จุลสารแลใต้. ๕ (กรกฎาคม). ๑๕-๒๒.
- สุรินทร์ พิศสุวรรณ. ๒๕๔๓. “ผู้นำความขัดแย้งและความรุนแรง : สภาวการณ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้”, รัฐมิตแล. ๒๑ (พ.ค.-ส.ค. ๒๕๔๓), ๓๗-๔๖.
- อสมมา มังกรชัย. ๒๕๕๔. “ตำราวมลายู : ลูกผสมของความสมัยใหม่แบบอาณานิคม ประวัติศาสตร์บาดแผลและความรุนแรง” , ใน รูไบยาต : วารสารวิชาการด้านเอเชียศึกษา. ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม), ๑๙๐-๒๑๘.
- เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา และอรอร ภูเจริญ. ๒๕๕๒. ปัญหา ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาคผนวก

ประมวลภาพบรรยากาศในโรงเรียนรัฐบาลท่ามกลางสถานการณ์ความไม่สงบ
ในสามจังหวัดชายแดนใต้

ภาพที่ ๑ กิจกรรมหน้าเสาธงในเวลา ๐๘.๓๐ น.

ภาพที่ ๒ กิจกรรมการเข้าค่ายลูกเสือ(ขุนนะห์)

ภาพที่ ๓ กิจกรรมการเข้าค่ายลูกเสือ(ขุนนะห์)

ภาพที่ ๔ กิจกรรมการเข้าค่ายลูกเสือ(ขุนนะห์)

ภาพที่ ๕ บรรยากาศในชั้นเรียน มีการแยกนั่งระหว่างนักเรียนชาย-หญิง

สถิติการมาเรียน ชั้น ป.2 26 พ.ย.56			
จำนวน	ชาย	หญิง	รวม
นักเรียนเต็ม	19	17	36
มาเรียน	16	9	25
ไม่มาเรียน	3	8	11

ภาพที่ ๖ แสดงสถิติการมาเรียนของนักเรียนชั้น ป.๒ ของโรงเรียนแห่งหนึ่งในพื้นที่ศึกษา

ภาพที่ ๗ การเรียนรู้นอกชั้นเรียนเกี่ยวกับการฝึกทักษะวิชาชีพ

ภาพที่ ๘ การเรียนรู้นอกชั้นเรียนเกี่ยวกับการฝึกทักษะวิชาชีพ

ภาพที่ ๙ การขายข้าวยาตอหน้า หนึ่งในกิจกรรมเพื่อส่งเสริมทักษะวิชาชีพของนักเรียนโรงเรียนบุหงาตันหยง

ภาพที่ ๑๐ ผู้ปกครองและนักเรียนร่วมรับประทานอาหารข้าวยา เป็นบรรยากาศอันอบอุ่นในยามเช้า

ภาพที่ ๑๑ หนึ่งในกรฝึกทักษะวิชาชีพ

ประวัติผู้วิจัย

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) นางสาวกীরติกานต์ บุญฤทธิ์
ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Miss Keeratikarn Boonyarit
๒. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน ๓ ๙๐๐๔ ๐๐๓๑๔ ๓๒ ๗
๓. ตำแหน่งปัจจุบัน พนักงานในสถาบันอุดมศึกษา
๔. หน่วยงานและสถานที่อยู่ติดต่อได้สะดวก พร้อมหมายเลขโทรศัพท์ โทรสาร และ
ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ ตำบลโคกเคียน อำเภอเมือง
จังหวัดนราธิวาส ๙๖๐๐๐
e-mail bkeeratikarn@gmail.com
๕. ประวัติการศึกษา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี พ.ศ.๒๕๕๑
๖. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ
สาขาวรรณคดีไทย และสาขามนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์
๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยระบุ
สถานภาพในการทำการวิจัยว่าเป็นผู้อำนวยการแผนงานวิจัย หัวหน้าโครงการวิจัย หรือผู้
ร่วมวิจัยในแต่ละผลงานวิจัย
 - ๗.๑ ผู้อำนวยการแผนงานวิจัย : ชื่อแผนงานวิจัย
 - **หัวหน้าโครงการวิจัย** : การศึกษานิทานพื้นบ้านต้นหยงลูโละ อำเภอเมือง
จังหวัดปัตตานี
 - **หัวหน้าโครงการวิจัย** : ปัญหาความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ใน
กวินิพนธ์ร่วมสมัย (พ.ศ.๒๕๔๗-๒๕๕๑)
 - **ผู้ร่วมวิจัย** : โครงการวิจัยเมธีอาวโส สกว. เรื่อง "โลกทัศน์และพลังทาง
สุนทรียะในวรรณกรรมไทย(๒๕๒๐-๒๕๔๗) โดยมี ศาสตราจารย์ ดร.ดวงมน
จิตรจันทน์ เมธีวิจัยอาวโสเป็นหัวหน้าโครงการ
 - ๗.๒ งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว : ชื่อผลงานวิจัย ปีที่พิมพ์ การเผยแพร่ และแหล่งทุน
(อาจมากกว่า ๑ เรื่อง)
 - ปัญหาความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในกวินิพนธ์ร่วมสมัย
(พ.ศ.๒๕๔๗-๒๕๕๑) ปี พ.ศ.๒๕๕๒ แหล่งทุนงบประมาณแผ่นดิน
มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา
 - การศึกษานิทานพื้นบ้านต้นหยงลูโละ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี
ปี พ.ศ.๒๕๕๓ แหล่งทุนงบประมาณแผ่นดิน มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา